Nicolai Machiauelli Florentini

PRINCEPS,

EX

SYLVESTRI TELII FVLGINATIS TRADVCTIONE

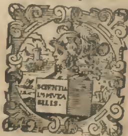
diligenter emendatus.

Adiecta ſunt eiuſdem argumenti aliorum quorundam contra MACHIAVELLVM *ſcripta, de poteſtate & officio Principum contra Tyrannos.*

Quibus denuo acceſſit

ANTONII POSSEVINI IVDICIVM

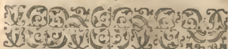
de Nicolai Machiauelli & Ioannis Bodini ſcriptis.

FRANCOFVRTI.

Sumptibus Hæredum LAZARI ZETZNERI.

M. DC. XXII.

TYPOGRAPHUS HUMANO LECTORIS. P. D.

RECTE *Salustius profectò, Lector humanissime, inquit:* Maiorum splendorem posteris quasi lumen esse: & neque eorum benefacta, neque malefacta in occulto pati. *Nam quorũ virtus singularis aliqua fuit, eorum quoq; recens meoria quam diutissime solet conseruari. cuius respectu dijudicari posteà solent omniũ illorũ facta atq; dicta, quos scimus ab illis excellentib. viris esse prognatos. Idipsum quoque euenit omnibus in vniuersum rebus magnis, illustrium præsertim virorum dictis factisque; imprimis vero in quæ à summis ingeniis inuenta & excogitata fuerunt: quæ nequeunt vlla ratione in occulto contineri, sed palam proposita sunt vniuerso orbi: ceu scopus quidam, in quẽ multi tela sua iacturi, collimãt. Quamobrem nemini mirum videri debet, si de Nicolao* Machiauello *tam varia atque multiplices spargantur sententiæ: & de eodem tam variæ sint hominum iudicia. Fuit enim is summo ingenio, vsq; adeo, vt post hominum memoriam, nul-*

 lum

lum exstitisse tantum existimem, cum quo Machiauellus suo quodam modo conferri nequiuerit. Historiarum omnium tantam cognitionem habuit, vt ceu rebus omnibus gerendis interfuisset, causas, consilia progressus euentusq; omniũ, in animo promptos haberet: quæ res illi vna cum acutissimo ingenio coniuncta, ad Reipublicæ administrationem, vniuersumque vitæ Politicæ vsum, tantum momenti attulit, quantum ratio cum experientia coniuncta, vnquam alicui in aliqua arte aut exercitatione prodesse potuerit. In consiliis capiendis, ac rerum suscipiendarum deliberatione, solus videtur Historiæ vsum intellexisse: tanta scilicet fuit eius solertia & industria in conferendo domestica exempla cum peregrinis; præsentia cũ futuris atque præteritis: similia cum similibus, vt ex præteritis, rerum futurarum euentus prævidere persæpe potuerit. Et quid multis opus est? Vnum sufficit nobis argumentum, eius Disputationes *nempe, quas Discursus appellauit de rebus à* Tit. *Liuio prima Decade scriptis. In quibus antiquissimã illam veterum Romanorum virtutem, tanquam in compendio comprehensam expressit, ad imitandum proposuit, & ob quas causas nostra ætate huiusmodi præclara facinora nulla patrẽtur, tam euidenter demonstrauit vt totius Historiæ succum in iis comprehendisse videatur. Adeo scilicet vt ex earum lectione industrius Lector, qui vir bonus esse velit, ad vitæ politicæ vsũ plus vtilitatis, cognitionis ac experiẽtiæ bre-*

ni temporis spatio sibi comparare poßit, quam si
multos annos in euoluendis libris de Rep. ab alijs
quibuscunq; auctorib scriptis, sese macerauerit.
Quæ cum ita sint, tantumq; fuerit Machiuelli
ingenium atq; virtus; quid mirū si aliqui eius
errores deterioraq; consilia, a toto propemodum
mūdo reprehēdantur, omnesq; clamitent si quid
callidiori consilio, aut perfidia in orbe Christiano
gestum esse videatur, artes illas esse Machiauelli? Equidem omne vitium tanto conspectius
in se quāto maior qui peccat habetur: atq; hinc
fit, vt Magistratus omnes in vniuersum, cū cætera vitia, tum crudelitatē maxime euitare ac
fugere debeant. Sed idē ego cōtendo, posse etiam
fieri vt subditi magis intueantur Principū ac
Magistratuū errores, quam eorum impellente
causas; quæ nonnunquā etiā ab ipsismet possunt
dependere. Nō dico subditorū delicta, quamuis
maxima, Principum ac Magistratuū tyrannidē
aut crudelitatē excusare. Nā debet omnis magistratus talis esse, qualē describit Homerus Agamemnonem suum, Ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populi. Vt sicuti pastor omnes suas cogitationes atq; consilia eo dirigit, vt pascantur recte
greges, et tuti sint a lupis cæterisq; feris animātibus: Ita magistratus ad subditorū pacē, tranquillitatemq; conseruandam, & vtilitatē promouendā noctes atq; dies intentus sit. Sed interim tamen hoc assero: quod sicuti Medici neque
ignis, neq; ferro vtuntur, quandiu spes est, per leniora medicamenta morbum posse curari: cum

 id de-

id desperant, misericordia potius quam crudelitate ad Vrendum et secandũ permouentur. Qua in re, etsi quid Vehementius aliquando fit quam necessitas postulare Videbatur, tamen totum id attribuimus humanæ imbecillitati. Quod si quid tale igitur, etiã in administranda Republica, euenit, cum delicta puniuntur, ignoscendum est perinde Vt Medicis, ac humanæ imbecillitati tribuendum, quæcunq; aliter, aut alio animo institutoq; patrantur, crudelia sunt, & abominãda merito. Neq; Vero in eum finẽ isthæc a nobis hic dicuntur, quod Machiauelli *Viri clarissimi laudes ex professo persequi cupiamus, multoque minus Vt errores ipsius, quos in libro de* Principis Viri institutione *habet nõ paruos, defendere aut excusare Vllo modo Velimus aut Antagonistas eius refutare in animum Vnqua induxerimus, sed tantũmodo, Vt instituti nostri reddamus rationem. Cõstitueramus, Lector humanissime, ante aliquot annos, Virorum quorundam eruditissimorum instinctu & opera,* Nicolai Machiauelli *scripta omnia, quæ sunt partim politica, partim historica, partim deniq; de ratione bellum gerendi, in Latinã linguam ex Italica transferre. Et cum, sumptu non paruo, præcipuam fere eius operis partem absoluissemus, et in reliquis pergeremus, Visi sunt Viri quamplurimi, & ex ijs quoque aliqui doctissimi editis libris, omnium calamitatum, quibus hodie Christianus orbis afficitur, causas in Vnum Machiauellũ transferre: quod si solum ad huiusmodi ma-*

Las

las artes & astuta perfidaq́, consilia instituat, quibus Principes & Magistratus quosdam vti contendunt ad huiusmodi turbas, bella & alias calamitates in orbe Christiano excitandas. Nos vero, etsi ex doctissimorum virorum (quorum opera in edendis libris etiā vtimur) institutione, existimemus summā illius viri prudentiā fuisse, longo rerum vsu comparatam; eamque scripta ipsius legēdo non admirari nequeamus; praesertim in Disputationibus de Republ. *quarum primo fecimus mentionem: interim tamen errores ipsius praesertim quos habet in libro De educatione Principis, nullo modo excusamus neque defendimus. Sed interim tamē saepe venit in mētem, quod alijs in rebus accidere solet, hic quoq; permultis hominibus euenire, vt nēpe antequā videant, legant, lectaque iudicent, sententiam pronuncient, vulgi famā potius sequentes, quam certam rationem & argumenta. Nam quam prompti sint homines, praesertim hoc nostro seculo ad calumniandum & maledicendum, notius est, quam vt multis argumentis comprobari oporteat. At oportebat, vt Caius Caesar apud Salustium recte docet, eum qui de re aliqua sententiam ferre velit, ac recte iudicare, ab omni odio & amicitia, itemque ab omni inuidia esse alienum. Nunc vero cernimus, inuidia multos bonos viros opprimi, maledictis laccrari & traduci tantopere, vt admiratione dignum sit, eos qui nihil iniuste patrarūt, sola malorū hominū inuidia & calūnijs, in magnas saepe calamitates*

incidere. Quæ cum sint nostro hoc seculo admodum vulgaria, non existimauimus ab incepto opere desistendum: quoniam speramus, si vel omnia vel præcipua huius scriptoris opera in publicum prodierint, fore vt qui nunc pauca quædam certis de causis vituperãt, ij postea laudẽt quamplurima. Cum igitur hoc tẽpore, tam multa variaq; in hunc scriptorem vltro citroq; iactarentur, hunc modum esse putaui longe optimum, ad parandam editionẽ omnium Machiauelli operum si eam partem illorum, de qua maxima est concertatio inter eruditos, coniunctam cum Disputationibus contrarijs eorum, qui illũ maxime oppugnarunt, primo omnium in lucem ederemus. Videlicet Principis viri institutionẽ quæ controuersa est maxime, et proinde ipsi Machiauello, apud plurimos eruditissimos homines, maximã peperit inuidiam atq; odium. Edimus ergo illam nunc, nõ quidem ex noua quam paramus, omnium Machiauelli operum translatione, sed ex antiqua & accurate emẽdata Syluestri Telij Fulginatis translatione. Et vt omnes intelligant, nos hic nihil aliud spectare: quã vt Machiauelli scripta dijudicãda proponamus: huic operi maxime cõtrouerso, cõiunximus quæcunq; inuenire licuit eiusdẽ argumẽti scripta doctissimorũ virorũ cum Machiauelli in hoc doctrinæ genere dissentiẽtium; videlicet vt ingeniosus Lector vtriusque partis argumenta ponderans commodius de hac controuersia totoque Principum ac Magistratuum in suos subditos iure

tot iure sententiam suam ferre ac dicere posset. Atq; hac res eo pertinet, vt calumnijs locus nullus esse possit, sed iusta tantummodo accusationi simul & defensioni. In qua accusatione & defensione, si eu sincere causam Machiauellum intellexerimus; Doctrinā ipsius siue vniuersam, siue partem illius aliquam amplectemur: Sin cadere eum videamus, eandem repudiabimus. Idq; in Repub semper obseruandum, quantum fieri potest, vt accusare quidem legitime liberū sit; calumniæ vero impediantur. Differunt autem accusationes à calumnijs; quod calumniari potest vnusquisq; quemcunque, & vbicunq; voluerit. neq; ad id probandum quod impingit aduersario, probatione vlla aut testib. vtitur. Legitime accusare difficile est, neque id ab vnoquoq; præstari potest: nam in legitimis accusationib. requiruntur testes & probationes. Præterea non possunt legitimæ accusationes instituti, nisi coram Magistratibus aut concione populi. Calumniæ nullum certum locum habent; quod vel in foro, vel hinc inde per plateas, per tonstrinas & inter comessationes de hominib. spargantur. Et locum habent plerunque in Rebusp ubl. male institutis, in quibus non exstat ordinata quædam ratio accusandi Quo fit vt qui Rempub. recte instituere velit, in id præ cæteris incumbere debeat quo liberum tutumq; sit legitime ciuem quemcunq; accusare: atque id vbi legib. institutum fuerit; ferri nullo modo debent calumniæ: sed puniendi sunt calu-

mniatores, quod cum liceret, eum quem calumniatur, legitime & sine suspicione accusare: id non faciat calumniator, sed clandestin.u spargat. Quod sibi si ce rebus in Repub non recte prospectum sit, multa mala patrantur: quoniã locus datur calumnijs, & ciues ob delicta non castigantur, sed tantummodo perturbantur & ad calumniatores odio prosequendos incitantur: Vnde seditiones & turbæ in Republ. ortum habent. Et in Repub. quidem Romanorum huic rei optime erat prospectum, quo factum est, vt quandoq; magna pericula, quæ Reipub. impendebant, propter calumnias excitata, iusta accusatione & defensione, auersa fuerint. Exemplum proponam ex libro 6. Liuij. Furij Camilli virtus liberata Vrbe à Gallorũ obsidione, apud ciues Romanos tantopere innotuerat, vt cæterorum nemo esset, qui illi non honorem quouis loco & tempore deferret. Solus Manlius Capitolinus hanc honorem illi atq; gloriam inuidebat: putabatq; se conseruato Capitolio æque bene de Repub. meritum; neq; etiam virtute bellica illo esse inferiorem. Ea inuidia commotus, cum apud Patres illum in odium trahere non posset, ad plebem sese conuertit, & apud eam de Camillo cæterisq; Patribus varia conqueri cæpit. Inter cætera autem asserebat, aurum quod ciuitas contribuisset, vt se à Gallis redimeret, Gallis rursus ademptum, apud Primores Patrum conseruari: quod quidem si recuperaretur sufficere ad liberandam ære alieno plebem.

Quibus

Quibus verbis fides à multitudine habebatur, augebaturve Manlij existimatio tantopere, vt ad illum iam concursus fierent, libereq; per vrbem tumultuari inciperet. Quibus rebus cum Patres vehementer commoti essent, ac suspicarentur, ne quid inde grauius oriretur, creant Dictatorem, eiq; mandant, vt cognita ea causa Manlij, impetum coerceret. Dictator viatore ad Manlium misso, illi diem dicit. Comparuit ille ad tribunal ingenti plebis agmine comitatus. Cumq; iam conuenissent, Senatusq; Dictatorem, plebs Manlium vt ducem suum in comitio intuerentur; Dictator silentio facto, ex Manlio quæsiuit, apud quem ex patribus thesaurus ille custodiretur? Senatum enim æque atque plebem id cognoscere velle. Ad id vero cum Mãlius nihil certi responderet, sed subterfugia quærendo, assereret, non esse opus, vt ea quæ ipse sciret, publice aperiret; a Dictatore in vincula duci iussus est: atque ita ipsius calumniae compescens, tumultus excitatos sedauit, & insontes Patres suspicione liberauit. Quod certe non tam facile præstitisset, si non fuisset Romæ hoc libera accusationis præsidium. E contra autem, in Florentinorum Republica, quæ olim & libera & præpotens fuit, nunc Ducum Florentinorum imperio paret, neglecta isthac libere accusandi præsidia, & calumnijs concessa libertas, teste eodem

hoc nostro Machiauello, plurimum semper nocuit, & eam Rempubl. tandem etiam euertit: nam quicunque è ciuibus Florentinis aliquid magni pro patria gessissent, ij omnes propter inuidiam inimicorum, calumnijs obnoxij fuerũt: Et de vno spargebatur, quod pecuniam publicã in suos vsus conuertisset: de alio quod corruptus muneribus hostem non vicisset; aut quod ambitionis causa hoc, aut illud perpetrasset. Ex quibus clandestina odia, & ex odiis inimicitia, factiones, & tandem seditiones atq; tumultus oriti, quibus tandem euersa fuit Respublica. Quæ omnia euitari potuissent, si Florentiæ statuta quædam atque leges extitissent, per quas legitime accusare reos & calumnias vitare licuisset. Nam quicunq; accusati rei, siue damnati, siue absoluti fuissent; Rempublicam certe non euertissent: neque tutum fuisset tot instituere accusationes, quot calumniæ de varijs ciuibus sparsæ fuerunt: Exemplum vnum, idem Machiauellus adducit de Iohanne Guicciardino, qui copiarum Florentinarum ductor Lucam obsedit; eamq; re male aut imprudenter gesta, nequiuit occupare. Quo factum est, vt de eo sparsa fuma fuerit, quod à Lucensibus corruptus vrbem expugnare lubens noluerit. Quæ calumnia ab eius aduersarijs aucta atque approbata, Guicciardinum propemodum furijs exagitauit Nam etsi seipsum in vincula tradere vellet, vt se purgaret à crimine quod impingebatur, tamen eam suspicionem a se remo-

uere non potuit: ob eam scilicet causam, quod Florentiæ non esset ratio quadam legitima audiendarum accusationum & defensionum, & calumniæ puniendi. Itaque ortæ indignationes & odia inter ipsius familiares, qui erant totius Respubl. potentissimi, & eos qui tales calumnias spargebant, eo usque processerunt, vt cum ob hanc rem, tum ob alia quadam Reipublicæ ruina subsequuta sit. Itaque orandus Deus Opt. Max. vt nos à calumniatoribus conseruet & custodiat.

Vale.

QVOT SINT PRINCIPATVS FORMÆ, ET QVIBV modis acquirantur.

CAPVT I.

QVAECVNQVE fuit vnquam, aut est imperandi ratio, qua homines hominibus dominari consueuere, ea aut *Resp.* aut *Principatus* appellatur.

Principatus, aut iure hæreditario obueneruut, quorum maiores eiusdem generis diu principatum tenuerunt, aut noui sunt: hique aut prorsus noui, vt Mediolanensis Francisco Sfortiæ, aut veluti pars principis occupantis hæreditariæ ditioni adiuncta, vt regnum Neapolitanum Hispaniarum Regi. Hi sic quæsiti rerum status, vel assueti sunt sub principe vitam degere, vel immunes sua libertate frui, quique acquiruntur alienis armis, aut propriis, vel fortuna, vel virtute.

CAP. II.

De ijs, qui hæreditario iure obueniunt, principatibus.

OMITTAM de Rebuspub. disserere: De his aliàs fusius diximus, nunc duntaxat orationem

tionem ad principatum conuertam, & quæ superius iam orsus iam retexens (qua ratione scilicet principatus hi gubernari ac retineri possint) narratione institutam disputationem persequar.

In ijs igitur Imperijs, quæ hæreditario iure obueniunt, quæque iam eidem familiæ parére ante didicerunt, minus difficultatis inesse dico, quàm in ijs quæ recenter adepti sumus. Satis est enim ne princeps suorum maiorum instituta transgrediatur, deinde tempori ad rerum nouos casus inseruiat, sic vt si princeps huiusmodi communi sit, & vulgari saltem præditus in agendo industria, semper in principatu se conseruabit; at si hac vulgari careat, & vi summa ex eo deturbetur, postquam eo fuerit spoliatus, & si incommodum habeat occupantem, recuperat tamen.

Huius rei nobis in Italia princeps Ferratiensis exemplo esse potest, qui nullis alijs de causis Anno 1484. Venetorum, & 151. Julij Pontificis aggressionem sustinere potuit, quam quod in eo genere dominatus, temporis diuturnitate consenuisset. Qui enim natura est princeps, minus causæ & necessitatis habet, vt lædat, quo fit, vt etiam plus ametur: & nisi extraordinarijs, & præualidis vitiis in odium offensionéq; populi incurrat merito naturali quodam iure à suis diligitur & in ipsa vetustate cohærentis, & continuati dominatus, obruta iacet memoria omnium mutationum & conuersionũ causæ. Sem-

sæ. Semper enim quæ præcessit mutatio, latera ædificij proiecta, aptaque ad alterius ædificationem adnectandam relinquit.

Cap. III.

De ijs qui mixti dicuntur principatibus.

Sed in eo qui recens accessit principatu difficultates continentur, tum maxime si veluti pars adiuncta (vt sic in vniuersum mixtus dici possit) non penitus est nouus. Eius vicissitudines & mutationes ex ea primum difficultate nasci videntur, quæ in vnoquoque nouo principatu cernitur. Spe enim meliora consequendi illecti homines, libenter statum rerum præsentium sui principis mutatum volunt; eaque opinione adducti arma in eum, qui rerum potitur, capere student. Qua in re falluntur maxime. Nam rei ipsa demum sentiunt in peiora se esse delapsos cõsilia. Et hoc ipsum item vt fiat, ex alia quæ à natura est & peruulgata accidit, quæ nouo principi, eos ad quorum procuratione est euectus, tum copiis alendis, tũ variis incõmodis, & quas noua adoptio secum trahit infinitis iniuriis semper lædendi causam affert: sic vt & eos, quos in occupando imperio prius læseras, infensos habeas, & qui te in illud induxerunt, in amicitia retinere non possis. Nam quomodo sibi spem animo conceperant, eis sufficere non potes, & quæ acriora fuissent in eos adhibenda remedia, tibi eis deuincto haudquaquam permittitur. Quamuis enim in co-

pijs munitiſſimus ſit quis & præpotens , prouinciam tamen vt aliquam ſubeat , ope indiget prouincialium, & fauore.

His de cauſis Ludouicus Galliarum rex XII Mediolanum à ſe occupatum ſtatim amiſit, & Ludouici Sfortiæ priuatæ vires , vt ab eo adimeretur, ſatis ſuperque fuerunt. Qui enim vt peterent ei ingreſſus authores fuerunt, iidem populi (quod opinione, & futuri boni , quam animo conceperant ſpe fruſtratos ſe eſſe intelligerent) noui principis moleſtias ferre non poterant.

Illud tamen haud obſcurum eſſe , populos iam ſemel ad defectionem prolapſos, vbi iterum ſub imperio fuerint redacti , maiori cum difficultate amitti. Princeps enim defectionis occaſione arrepta, liberius ſui propugnationem & defenſionem ſuſcipit , pœnas de defectoribus ſumens, ſuſpectos prodẽs, & ſibi debiliora loca præmuniens : ſic, vt ſi vnius Ludouici principis authoritas in confiniis arma ſtrepentis , tum primum ſatis ſuperq; fuit, vt à Gallo Mediolanenſe imperium adimeretur , vt deinde iterum auferretur, vniuerſo pene orbi fuit in eum conſpirandum, & eius copiæ tum fundendæ , tum ex Italia propulſandæ. Quod ſanè ex ijs cauſis profectum eſſe conſtat , quas commemorauimus : nihilominus tum ſemel atque iterum fuit illi ademptum.

Expendimus prioris difficultatis communes cauſas ; nunc reliquum eſt, vt eas etiã, quæ poſte-

posterioris sunt, videamus, ac explicemus, quæ remedia tum ille, & qui quis nunc in eo statu si esset, habere posset, quo melius quam Galliarum rex sese in adepto imperio tueretur.

Eius generis, inquam, rerum status, qui sic comparati, auito cuipiam alteri adsocianitur, qui sit eius principis, qui eum est adeptus, vel sunt eiusdem prouinciæ & linguæ societate coniuncti, vel non. Si primum, facile admodum fuerit eos retinere, præsertim si eorum vitæ ratio ad libertatem non fuerit assueta; & vt tuto possideantur, satis est principis, qui in eos imperium tenuit, stirpem extinxisse. Nunc cæteris in rebus, modo auitæ leges non immutentur, tum morum diuersitas absit, quiete sibi viuunt homines, vti Burgundos, Armoricos, Aquitanos, & Neustrios vidimus, cum Gallia diu consociatos. Etsi enim linguarum inter eos nonnihil discriminis cernitur, facile tamen moribus & vitæ consuetudine, non absimiles sese in ea re mutuo ferre possunt.

Verum imperia, quum comparantur in prouincia, quæ lingua, moribus, institutis discrepat: hic adsunt difficultates, hic labores, hic magna felicitate, summaque industria, quo retincantur opus est. Præcipuum vero illud & vividioris remedii est, vt is qui ea est adeptus, sua præsentia & domicilio fuleiat. Id enim & securiorem possessionem, & diuturniorem efficeret: Quemadmodum Turca ipse in Græcia faciundum censuit, qui omnibus legibus ad illud

imperi-

imperium retinendum seruatis, non potuisset tamen illud retinere, nisi eo demigrandum, atque ibi inhabitandum statuisset. Præsens enim & quæ perturbate fiunt, & confuse cernit, statimq; remedium afferre potest: se vero absente, audit quidem, & certior fit de eorum magnitudine, ad id eo scilicet tempore, quum omnis remedii facultas penitus est adempta. Nec præterea ministrorum direptioni patebit vnquam exposita prouincia. Tum sibi satisfactum putant subacti populi, vbi ad præsentis principis perfugium proximus eis patet accessus, quo maiorem etiam (si boni viri esse in eum videri velint) animandi occasionem habent. Sin minus, timendi. Si quis exterorum huiusmodi principatum cogitaret inuadendum, id maiori cautione tentabit: sic deniq; vt si ibi maneat, summa cum difficultate eum sit amissurus.

Alterum, quod huic rei affertur ex præsentioribus remediis est, vt in vnum, aut alterum locum ditionis adeptæ, veluti claues, coloniæ mittantur. Necessarium est enim vel hoc fieri, vel vt multum eorum equitum ibi alatur, cum peditum copiarum. In coloniis non multum impêdit princeps, & nullo aut exiguo sumptu eas deducit & retinet: eos autem duntaxat offendit, à quibus agros aufert & domos, nouis coloniis assignandas, quiq; ad totius ditionis rationem minima pars cum censeantur, etiam dispersi, & rerum egentes dimissi nocere non possunt. Reliqui vero omnes, partim iactu-

tæ im-

ræ immunes (& propterea facilè conquiescunt partim veriti, ne quid stulté committant, timent ne idem sibi accidat, quod & alijs dispoliatis.

Quapropter comprehensum atque conclusum velim, colonias, quæ nihil impendij secum ferunt, fideliores esse, minus lædere: læsos vero, cum sint inopes & vagi, obesse (vt dixi) non posse. Quoniam animaduertendum est homines, aut blanditijs deliniendos esse, aut prorsus extinguendos. Nam leuiores vlciscuntur iniurias, grauiores vlcisci nequeunt. Obid, quæ homini affertur iniuria, talis esse debet, & quæ vindictam non reformidet.

Sed si coloniarum loco militum copiæ substituantur, maiorem in ea re princeps sumptum faciet, cùm in præsidijs id totum sit illi absumendum, quod ex ea ditione fuerat prouenturum, sic vt partum quod illi erat, dispendio commutetur. Offenduntur præterea multo plures: nam tota prouincia castris mutandis læditur, cuius incomodo cæteris omnibus affectis, in omniū etiam odium & offensionem incurrit: & eorum scilicet, qui verberibus excepti, nocendi facultatem (cum domi sint relicti) habent, omni icirco ex parte huiusmodi præsidia æque vtilia sunt, atque coloniarum præsidia.

Impotentiorum præterea vicinorum caput & defensorem se constituere debet qui huiusmodi prouinciam, vt dixi, lingua dissimilem incolit, studeretq; , vt ij qui in ea sunt potentiores infir-

infirmentur: tum caucat, ne vllo rerum euentu, exterorum quispiam se viribus non minus pollens, in eam irrepat. Semper enim vsu veniet, vt ab ijs, qui nimia ambitione illi sunt offensi, eo inducatur. Quemadmodum Romanos in Græciam ab Ætolis olim inductos esse constat, & quamcunque prouinciam sunt ingressi, in eam à prouincialibus fuerunt inducti.

Natura enim ita comparatum est, vt vbi primum alienigenarum quis potens prouinciam aliquam subit, omnes in ea qui minus potentia valent, ei statim sese adiungant, odio quodam nimirum in eum adducti, qui in se potentiorem sunt experti, sic vt ad tenuiorem eiusmodi rationem minus sit laborandum, vt eos in suas parteis trahat: nam parto cum imperio vniuersi statim libenter coeunt. Id ei duntaxat cogitandum est, ne maiores accipiant vires & autoritatem: sui namq; præcipua vi, atq; eorum studio facilè eos deprimere potest, qui potẽtia valet, vt prorsus arbiter totius prouinciæ euadat.

Hac autem parte non commode tractata, id totum perit, quod fuerat quis adeptus: quamdiu vero id retinetur, infinitis difficultatibus ac molestiis laborabit. Romani sane in prouinciis subactis, probè obseruarunt has partes, coloniis deductis, debilioribus seruatis, potentia pollentibus deiectis, nulla dignatione autoritateve, exteris præpotentibus ibi permissa.

Vnico Græciæ exemplo contentus ero: Achæi atq; Ætoli fuerũt ab eis seruati; Macedonum

num tegnum, deiecto Antiocho, attritum: N
Achæorum merita, vel Ætolorum vnquam
fecerunt, vt aliqua sibi imperii fieret accessio:
Philppi suasionibus adduci potuerunt, vt eu
non demissum in amicitiam reciperent: Nec A
tiochi potentia fuerunt inducti, vt suo ipsoru
consensu aliquam in ea prouincia potestate
haberet.

In his deliberandi occasionibus id Romani
gerunt, quod prudentes principes sibi agendu
putant qui non modo præsentium lapsum o
casiones cernunt, sed & futurorum prospiciu
illis que omni industria occurrunt. Longe eni
si prouideantur, facile aliquo remedio præ cau
ri possunt: verum, vt dum te propius appeta
cunctis, nulla (morbo incurabili iam facto
opportuna curatione sanantur.

Accidit autem de hac re quod in hectica fe
bri aiunt medici vbi scilicet primum, aliquem
init, facilem esse curatu, sed cognitu difficilem,
progressu vero temporis non percepta nec cu-
rata, facilem esse vt cognoscatur, at vt quis e-
am sanet perdifficilem. Sic in rebus imperii,
si in posterum quam longissime prospiciantur
(quod non nisi prudenti viro conceditur) quæ
in eo suboriuntur incommoda, illis expedita
patebit curatio: verum ea non comprehensa, si
crescere permittantur, quo omnibus perspecta
pateant, nullus amplius est illis medendi lo-
cus. Quare Romani in posterum longe pro-
spicientes aduersos casus, semper remedia ad-
hibue-

ribuerunt, nec vnquam passi sunt, quo bellum aliquod detrectarent vt ea euenirent. Sciebant enim non submoueri bella, sed potius cum aliorum accessione trahi. Propterea bellum cũ Philippo & Antiocho in Græcia gesserunt, ne quid in Italia cum illis esset agendum: potuissent sane tunc temporis vtrumq; vitare, quod tamen noluerunt.

Nec id vnquam probatum est illis quod omni omnium nostri temporis sapientum ore effertur, temporis liberalitate fruendum esse: at propriæ sane, quod erat ipsorum, & virtutis & prudentiæ. Tempus enim omnia præ se agit; æque bonum ac malum, & malum æque ac bonum secum ferre potest.

Verum redeat oratio vnde digressa est, ad Galliam, & nunquid ex his, quæ dicta sunt, aliquid præstiterit, examinemus. Ne quid Carolus ipse Galliæ Rex egerit, dicam, tantum de Ludouico loquar, cuius consiliorum rationes, cum diuturniorem possessionem in Italia retinuerit, melius perspici potuerunt: tunc facile quis intelliget eum, quæcunque agenda erant ad imperium retinendum, quod linguæ dissimilitudine discreparet, neglexisse, diuersumque abiisse. Ludouicus Venetorum ambitione in Italiam fuerat inuectus, qui eo aduentu dimidiam Cisalpinæ Galliæ possessionem sibi desumere voluerunt. Hunc accessum, eiusque consilii rationẽ improbatam nolim. Nam cum in Italia pedem inferendi, initium facere

vellet

vellet, nec in ea prouincia vllos haberet amicos; imo ex rerum gestarum ratione Caroli regis, præclusas sibi omnes cerneret vias, quas potuit amicitias coactus est comparare. Et breui vtique ex animo cecidisset consilium, si in reliquarum administratione rerum non errasset. Parta itaque Cisalpina Gallia ab ipso rege, statim eam existimationē & dignitatē recuperauit, quam Carolus sibi detraxerat Genua cesserat: Florentini in eius amicitiam venerant: Mantuanus & Ferrariensis principes, Forum liuij domina, Bentiuolus, Fauentiæ, Arimini, Pisauri, tum Camertium, & Traiani portus reguli: Lucenses item, Piscani, Senenses: hi omnes obuiam ei processerant, in eius amicitia futuri. Tum Veneti sui initi consilij temeritatem facile perspicere potuerunt, qui vt duas in Cisalpina Gallia vrbes sibi adiungerent, tegetia maioris Italiæ partis dominum constituerunt.

Nunc igitur animo quis perpendat, quam potuisset minimo labore suam rex dignitatem in Italia retinere, si quas supra posuimus administrandi leges seruare voluisset, & quos habebat amicos securos reddidisset, eosq; defensos curasset: qui numerosiores & imbecilles cum essent, pertimescentes nonnulli pontificios, alij Venetos, cogebantur perpetuo ab ipso stare, eorumque opera facile ab illis, qui potentiores reliquis essent, securiorem se reddere.

Verum ipse vbi primum Mediolanum venit, totus his contrarius iuit. Alexandro pontifice

tifice à se vt Flaminiam occuparet adiuto. Nec animo præsenserat, hoc consilio, sublatis amicis, & iis qui in illius sinum confugerant, sedebilitatum iri. Sacricolas autem tanta rerum profanarum ad iurisdictionem pontificiam, qua tanta eis defertur authoritas, accessione maximè prouehi: atq; hoc pacto, cum labi cœpisset, pergendum fuit vsq; adeo, vt ad Alexandri ambitioni finem imponendum, ne totius Etruriæ dominus fieret, in Italiam sibi contendendum fuerit. Nec satis habuit pontificios eo potentiæ euexisse, atq; amicos ab se alienasse, nisi etiam regnum Neapolitanum à se expetitum, cum Hispaniarum rege partitus esset, & arbiter totius Italiæ cum esset, socium sibi adhibuit, vt illius prouinciæ viri ambitiosi, & sibi offensi haberent quo confugerent. Adhæc cum tributarium quempiam regem in eo regno dimittere posset, ipse eum pepulit, altero inuecto, qui se inde deturbare posset.

Res sane è natura est maximè, maximèque peruulgata, studium nimium acqui endi: idq; homines cum faciunt (modo possint) dabitur eis laudi, vel saltem vitio non vertetur. Atqui non possunt, & in id tamen incumbunt, hic vitium, hic error inest. Si Gallia suis viribus Neapolim inuadere poterat, id sibi faciendum erat: sin minus, non erat cur illud regnum diuideret. Atqui si Cisalpinæ Galliæ cum Venetis facta distributio, quod per eam in Italiam pedem intulisset, excusationem præmeruit, hæc

(quod ea excusatione haud excusaretur) qu
minus esset in crimine, non est promerita.

Prolapsus itaque fuerat in hos quinq; erro
res Ludouicus rex: debiliores extinxerat, pot
tioris potentiam in Italia auxerat, & extero p
tentissimo in eam illato, coloniis item non d
ductis, eo non demigrarat ad habitandum. Q
errores poterant eo superstite non lædere, n
& sextum peccasset peccatum, à Venetis imp
rium auferendo. Nam si pontificios non pr
mouisset, nec Hispanos in Italiam inuexisse
eos deprimere necesse fuisset. Verum suscept
quæ primum intenderat, consiliis, non erat e
ipse in eorum ruinam conuenirer. Nam quu
illi potentes essent, facile reliquos omnes a Ci
salpinæ Galliæ expeditione auertissent: tum
Venetorum ad id habuissent (nullo ibi quæsit
ab illis imperio) assensum: tum quod reliqui
mnes à Gallis eam prouinciam nō ademissen
illis traditurí. Vt autem vterq; in eos impetum
facerent, non satis habuissent animi. Rationib
autem prænarratis responderem, si quis regem
diceret, Flaminiam Alexandro, Hispanis vere
regnum Neapolitanum vitandi belli occasione
cessisse. Non est mirum quod quis, quid con
fusc factum permittat euenire, quo bellum e
fugiat: non enim vitatur, sed suo magno malo
differtur. Si qui essent præterea qui afferrent
Pontifici datam fidem à rege, de ea expeditio
ne in eius gratiam facienda, quo suum matri
monium, & Rotomagēsis galerus statueretur
Respon-

Respondeo eo in loco, vbi de principum fide, & illius obseruatione infra tractatur.

Amisit igitur Cisalpinam Galliam Ludouicus rex, quum ad ea præscripta non egerit, ad quæ cæteri, qui sibi in adiungendis prouinciis, eisque retinendis egerunt. Nec hoc mirum est, sed rationi maxime consentaneum, maximeq; peruulgatum. De hac autem, quam habui subiectam materiam, colloquutus sum Condiuinci cum Rotomagensi cardinale, Valentino (hoc enim nominis erat Cæsari Borgiæ Alexandri Pontificis filio) Flaminiam occupante. Italos enim asserenti belli imperitos esse, Gallos respondi, regnandi rationem non tenere. Ea enim ab eis si probe fuisset intellecta, sacerdotum potentiam ad eam magnitudinem non siuissent euehendam. Et sane re ipsa patuit, illam, & Hispanorum in Italia potentiam a Gallia esse profectam: eius denique casus ab ipsis sic euectis ortum habuisse.

Quare generalis elicitur sententia minime fallax: AVTHOREM ALIENÆ POTENTIÆ SEIPSVM PERDERE. Nam eam potentiam, aut industria, aut vi ipse author protulit, quarum vtranq; is suspectam habet, qui eo processit potentiæ.

CAP. IV.

Cur Darij regnum ab Alexandro occupatum, à successoribus post eius mortem non defecit.

ADmiratione quis duci posset perspect difficultatibus, quæ haberi videntur, q nuper partum imperium retineatur, vnde c tum habuerit, Alexandrum Asiæ paucis ann potitum esse, vixq; illo occupato diem obiis vnde merito videri poterat, totum illud imp rium ad defectionem fuisse prolapsurū, quu tamen eius successores sibi illud conseruarin Nec vlla alia difficultate ad illud tuendum la borarunt, quam quæ inter ipsosmet præcipu eorum ambitione orta fuit. Respondeo, prin cipatus, quorum memoria adhuc extat, dupl ci, eaque diuersa ratione administratos inue niri: aut vnius principis arbitratu, cuius gra tia & permissu reliqui omnes, qui condition sunt serui, ad regni procuratione̅ veluti admi nistri opem ferunt: aut principis & procerum consilio, qui nō gratia, sed sanguinis vetustate illum gradum obtinent. Huiusmodi procere ditiones habe̅t, & qui sibi subiiciu̅tur populos qui eos in dominos agnoscunt, & quodā natu rali erga eos afficiuntur amore. Qui vnius prin cipis ductu, seruorumque ministerio reguntu principatus, illis princeps præest maiori cum auctoritate. Nemo enim in tota prouincia est qui præter illum superiorem alium agnoscat & sicut alii morem gerit, id tanquam admini stro, adscriptioq; facit, nec sunt illi vllo pecu liari amore affecti. Horum duorum regni pro curandi generum exempla in hæc nostra tem pora incidunt: Turca & Galliarum rex. Turca

tota

tota imperii summa potestas, vnius principis nutu regitur, cæteri conditione serui: atq; in præfecturas distributo regno, diuersos allegat administratores, & pro animi sui voluntate abrogat, subrogatque.

Verum Galliarum rex positus est in medio antiquæ multitudinis dominorum, quos agnoscunt populi eis subiecti, & beneuolentia complectuntur: retinent suam authoritatem, quam ab eis rex sine periculo auferre nõ potest. Quocirca vtrumq; eius generis statum qui animo reputat, is Turcæ imperium occupaturus difficultates offendet: sed eo deuicto, nulla est difficultas, quomodo retineatur.

Difficultatum causæ, quo minus Turcæ imperium occupari possit, in eo vertuntur, quod qui illud occupare molitur, haud potest a principibus illius regni eo vocari, nec in spem adduci eorum qui illum circumstant defectione, inceptum facilius reddere quod ex his, quas attigi superius rationes proficisci videtur. Nam quum omnes sint eius mancipia, eiq; deuincti multo difficilius corrumpi possunt: & si quidem corrumperentur, parum inde tamen vtilitatis sperari posset, cum ipsi ex allatis superius rationibus, populos secum trahere non possint.

Quapropter Turcam impetituro, illum se collectum cogitandum est se esse inuenturum, & magis propriis viribus, quam aliorum studiis, & seditionibus superandum, eo autem de-

bellato, acieque fuso, sic vt exercitum reficere nequeat, nihil est, quod præter principis stirpem, sit præterea timendum: qua extincta, nemo est (cæteris apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quis quem timeat reliquum. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis sibi asciscendis poterat victor spem collocare, ita secundum illam, non est quod amplius de illis reformidet. His contrarium accidit in regnorum (vti Galliarum est) procuratione. Facilis enim tibi asciscendi aliquem ex primariis regiis patebit in illa accessus. in eis enim nunquam non inueniuntur qui animo offensi res nouas moliri studeant. Hi ob eas, quas supra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperire, atque victoriam expeditiorem reddere possunt, ad quam postea tuendam difficultates iam adsunt pene infinitæ. nō modo cum eis, qui tibi fuerunt auxilio verum & cum illis, quos oppressisti. Non satis habet principis sanguinem extinxisse, supersunt etiam primaritilli, qui nouarum statuum conuersionum authores sese constituunt, quibus quum sufficere non possi nec extinguere illud quandocunque sese occasio obtulerit, amitris.

Nunc si spectes quo in genere administrationum fuerit illud Darii regnum, Turcæ admodum simile inuenies. Hac de causa Alexandrum oporruit in illud totum impetum facere, cumque castris exuere. A qua victoria mortuo

tuo iam Dario, securum illud imperium, ex his quas supra collegimus causas, ad eum concessit. Successores vero eius, si concordes fuissent, plane otiosi eo frui plane poterant. nam nihil tumultus in eo subortum est, quam quod ipsimet inter se excitarunt.

Verum qui instar Galliei regni sic constituti sunt dominatus, fieri non potest, vt tam pacate possideantur. Hinc crebiæ Hispaniarum, Galliarum & Græciæ à Romanis defectionis, quod frequentiores essent in illis principum ditiones, quarum memoria quamdiu viguit, de earum possessione Romani semper incerti fuerunt. At potẽtia & diuturnitate imperii deleta earum recordatione, securũ ius possidendi securi habuerũt. Atq; deinde secundum quam quisque illorum sibi in partis prouinciis peperisset authoritatem (etiam inter se bellu gerentes) illarum quoque partem secum trahere potuerunt: idque propterea, quod veteris principis sublata stirpe, quam Romanos agnoscebant neminem.

His itaque perspectis, nemo Alexandri explicati commodo in retinendo Asiæ imperio admiratione capietur, neque difficultatum, quas complures principes habuerunt (vt Pyrrhus & alii multi) in retinendo quod esset illis partum. Id enim non victoris aliqua exigua vel summa euenit, sed pro rei subiectæ dissimilitudine & varietate.

CAP. V.

Quomodo ciuitates aut principatus regi debeant, qui suis legibus & libertate viuebant.

PArti dominatus, si ex veteri consuetudine libera fuerit, & sui iuris viuendi ratio, in eo vt ius tuum retineas, triplex affertur modus: Primus, vt illum penitus euertas: alter vt eo ipse demigres ad habitandum: postremus, vt suis legibus & libertate (annuam duntaxat pensionem exigens) sinas illum vitam degere. Paucorum item ibi, qui illum dominatum tibi in amicitia conseruatum curet, constituas: qui dominatus cum à principe sit ibi locatus, nouit sine eius amicitia & potentia se non posse consistere, obnixeque omnia propterea sibi facienda existimabit quo illum illi tueatur.

Spartiatæ atque Romani exemplo nobis esse possunt. Athenas Spartiatæ obtinuerunt, & Thebas: ibiq; paucorum dominatu constituto, amiserunt tamen. Romani Capuam, Carthaginem & Numantiam censuerunt delendas; non amiserunt. Græciam fere ad Spartiatarum modum retinere voluerunt, nec abrogatis eius legibus, eorum votis respondit: sic, vt ad eam retinendam coacti sint multas in ea prouincia vrbes euertere. Quocirca nullum cōsiliū tutius afferri potest, quo secure possideantur, quā euersio. In cuius enim potestatē venit

ciuitas

ciuitas, suis legibus quæ sit assueta vitam ducere, nec is euertendam putat, illam se euersuram expectet. Semper enim desciscendi tempore habet, quo confugiat;ad suos nempe illos priscos ordines, qui nec temporis diuturnitate, nec beneficiorum collatione vnquam obliuioni tradi possunt, & vt quibus fiat, quicquid prospiciatur (non distractis ac dissipatis habitatoribus) nunquam illud libertatis nomen, institutaque ex eorum animis excidunt, & ad omnem rerum euentum statim eo fit reditio: veluti à Pisanis post tot annos à seruitute illa, ad quam Florentini eos adegerant, factum vidimus.

Verum ciuitates, aut prouinciæ, quæ sub Principe, cuius stirps tota perierit, parere sunt assuetæ, liberam viuendi rationem non norunt, vt ad arma capienda tardiores habeantur, faciliusque princeps eos sibi conciliare, & ab eis se securiorem reddere potest. Partim enim obedire consueuerunt, partim amisso veteri principe, in eius locum, quem alium sufficiant, inter se conueniunt.

At in Repu. vita est diuturnior, odiũ maius, maior vindictæ cupiditas, nec veteris illius libertatis memoria sinit, aut eas sinere potest, vt conquiescant, ita vt securior sit ratio, qua aut excitantur, aut ibi resideatur.

CAP. VI.

De nouo Principatu, qui propriis armis & Virtute acquiritur.

NE quem capiat admiratio, si eam quam sum de principatu prorsus nouo institutus orationem, illustria cum principum tum principatuum proferam exempla. Cum enim homines aliorum peruagatas vias incedant, & imitatione in suis actionibus procedant, nec prorsus tamen aliorum vias tenere, aut quorum imitaris virtutem consequi possis, viri prudentis est, semper præstantium virorum iter ingredi, & qui excelluerunt eos maxime imitari; ne, si virtus propria eo non accedit, aliquid saltem odoris affletur, prudentium sagittariorum exemplo, qui quo ad feriendum intendunt, longius esse coniectantes, suique arcus vi quousque feriat cognita, altius sibi scopum proponunt, quam vt sit meta ad hoc destinata: non quo ad tantam altitudinem suo robore, aut sagitta eo impellant, sed vt ductu altioris scopi quo collimarunt, peruenire possint.

Principatum propterea omnino, qui in ditionem noui principis, cui iam procuratio eius est delata, concessit, plus minusve difficultatibus ad eius conseruationem perinde conflictari dico, prout qui illum est adeptus, plus minusve virtute est cumulatus. Et quoniam

talis rei euentus, quo quis ex priuata status sui conditione ad imperium erigitur, præ se fert virtutem quandam, aut fortunam, vtraq; harum duarum nonnihil ex difficultatibus, quibus afficitur mitigari videtur: tamē qui minus fortunæ insedit fauori is diutius sese in principatu conseruatum tenuit.

Parit etiam expeditiorem facultatem, quod princeps cum alibi ditionem vllam non habeat, adigitur, vt eo demigret præsens adfuturus ad habitandum. Verum vt ad eos, qui non fortuna, sed singulari virtute in principes sunt euecti, veniamus; excellentiores dico fuisse Mosen, Cyrum, Romulum, Theseum, & id generis alios. Et si de Mose non est quod loquamur (vt qui duntaxat, quæ sibi diuinitus fuerunt à Deo præscripta, pure fuerat exequutus) nihilominus ob eam gratiam, qua Dei colloquio dignabatur, merito quis eum admiretur. Atqui Cyrum & reliquos, qui regna sibi pepererunt, & constituerunt, si quis consideret, omnes admiratione dignos inueniet: sique eorum cum Mosis, cui tantus contigit præceptor, actionibus & peculiaribus institutis conferantur, haud dissimilia videbuntur. Atque eorum rerum gestarum, & vitæ ratione perpensa, nihil quam occasionem à fortuna eis fuisse oblatam sentiemus, quæ occasio facultatem præbuerit, quo eam formam inducerent, quam sibi fore aptam iudicarunt. Qua occasione semota eorum animi virtus extincta

iacuisset, & sine virtute occasio, frustra sese ob tulisset. Necessarium itaque fuerat, Israeliticum populum Mosi captiuum in Ægypto teneri, ab ipsisq; Ægyptiis opprimi, vt duro seruitio si leuari voluissent, ad illum sequendum essent animo iam affecti. Per opportunum fuerat Romulum vna Alba non capi, & recens partu proiici & exponi, quo Romano imperio potiretur, & tantæ ciuitatis haberetur conditor.

Cyrum, necesse fuit Persas Medorum imperio infensos, Medosq ipsos diutina pace & otio, tum molles, tum effœminatos offendisse.

Exercere animi sui virtutem Theseo non dabatur, nisi vagos dispersosque Athenienses inuenisset. Felices igitur hæ occasiones, hos viros effecerunt: ipsa autem occasio eorum animi virtute præstanti, fuit perspecta & cognita, ex quorum patria, tum nominis amplitudinem, tum summam felicitatem est consequuta.

Qui horum exemplo virtutis ductu ad imperii procurationem euehuntur, labore rerum potiuntur quidem, at partum summa felicitate possident. Ex nouarum rerum legum sanctione, & constitutionum modis aliqua ex parte suboriuntur, quæ habentur in acquirendo principatu difficultates, quod scilicet ipsis principibus necessitas illarum inducendarum affertur, quo eorum ditio & securitas confirmata nitatur.

Con-

Considerandum quidem est, nihil difficilius ad tractandum, nihil incertius vt obtingat, nihil denique periculosius vt seruetur, quam inducendarum legum novarum sese authorem constituere. Qui enim primus eas sancit, infensos omnes illos habet, qui ex antiquis institutis commoda capiunt. Quibus vero noui rerum ordines vtilitati forent, frigidi defensores apparēt. Qui tepor, tum aduersariorū metu, quibus leges fructuosæ ac beneficiæ habebentur, tum ex hominum incredulitate, qui nunquam nouæ rei fidem habent, nisi firmam experiētiam inde profectam videant. Hinc ortum habet, vt quoties aduersariis inuadendi occasio sese offert, id factiose agūt illi vero frigide defensionem suscipiunt, sic, vt simul omnes periclitentur.

Expendendum est idcirco, si probè hanc partem discussam volumus, an isti noui legum conditores, seipsis tantum nitantur, an ex aliis pendeant: id est, an vt possint quod instituunt, effectum reddere: an alios rogare sit opus, an possint cogere. Si primum nunquam non pessum abeunt, necquicquam ad effectum deducere possun. Verum vbi à seipsis pendent, atq; cogere possunt, iam tum est, quum raro periclitantur. Hinc factum est, quos prædiximus armis instructos, eos omnes victoriam reportasse. Porro inermes, domitos periisse. Nam secundum ea, quæ dicta sunt, populorum etiam ingenium est variū & inconstans, & vt aliquid

persuadeatur, nihil est negotii: at in recep
persuasione vt perstent, difficile est. Propter
ita instructum esse oportet, vt vbi eorum fid
conciderit, hanc ipsam necessitas illis exp
mat, visque extrudat. Moses, Cyrus, Theseu
Romulus nunquam inermes sua cōstituta ta
diu seruanda curare potuissent, vti nostra tem
pestate *Hieronymo Sauonarolæ* accidit, qui st
tim à multitudine fidem deserente, cum no
haberet quo illam in accepta fide retineret, ne
nondum persuasos adigere posset, in ipsis leg
bus innouandis periit.

Quapropter huiusmodi homines conando
agendoque maximis conflictantur difficulta
tibus. Porro eorum pericula (quæ tamen ani
mi virtute sunt superanda) in administratio
ne consistunt: verum illis exantlatis, ac vene
ratione digni haberi cœpti, extinctis tandem
iis, qui sua natura inuidia flagrabant, potentes
permanent, omni periculo vacui, honorati &
felices.

His tam sublimibus exemplis vnum humi
lius adiiciam, sed quod cum illis sit proportio-
nem habiturum. Id erit Hieron Syracusanus.
Is ex priuato in Syracusarum principatum fue-
rat euectus, nec quicquam tamē habuit, quod
fortunæ acceptum ferret, præter occasionem.
Syracusani enim oppressi, ducem illum crea-
runt, id causam attulit, vt mereretur eorum de-
cerni princeps. Qui etiam in priuata ita virtu-
te excelluit, vt qui de eo scripserūt, nihil ad re-
gnan-

gnandum illi defuisse præter regnum afferant. Hic vererum militarem disciplinam aboleuit, nouam instituit, antiquas amicitias deseruit, nouas complexus. Atq; vbi & amicitiam, & militum manum se habere in potestate cognouit, potuit his iactis fundamētis quicquid vellet extruere. Sic vt adeptio, magno; possessio, nullo ei steterit labore.

CAP. VII.

De iis qui noui sunt principatibus alienis viribus, & fortuna quæsitis.

QVi duntaxat fortunæ afflatu posita priuata conditione, in principes eriguntur, nullo, vt eo perueniant, at plurimo negotio fit sese vt in principatu sustineant, ac in ipso progressu nullam incurrunt difficultatem, quandoquidem eo aduolant: at vbi assederint, tunc & laboris & negotii multum adnascitur. Hi sane sunt, quibus aut pecunia, aut donantis cuiuspiam liberalitate, aliqua obuenerit iurisdictio, vti compluribus in Græciæ, in Ioniæ & Hellesponti ciuitatibus accidit: vbi Darius ad suam ipsius salutem & gloriam, multos donasse principatu constat, quo etiam modo imperatores olim per sordes militibus corruptis, ad imperii procurationem erigebantur. Hi sane arbitrio, & eorum fortuna simpliciter pendent, qui eos in eum honoris gradum adduxerunt. Vtrumq; plane res est

pen-

perquam volubilis & inconstans, nec præter illum gradum tenere, aut sciunt aut possun quandoquidem nisi quis summo ingenio, sum maq; virtute sit præditus (priuara fortuna se per eum vixerit) è ratione non est, vt impera sciat Nec, inquam, potest: nam viribus, quæ micæ sint, & fide penitus caret.

Ad hæc, rerum status, qui sic repente & su bito erumpunt, vti naturæ cætera omnia, qu ottu & repentino quodam incremento fiun nec radices agere, nec quæ eo respondeant ha bere possunt, quominus primo quoq; aduers tempore extinguantur: nisi iam, vt dictum es qui sic in principatum sunt elati, tanta virtu excellant, vt statim norint sese ita compara dos, vt quod fortuna eis in sinum demisit com plectendum, tueri ac sustineri possint: atq; qu alii ante delatum principatum fundaměta po fuerunt, ea ipsi tandem postea curent facienda

In hunc duplicem modum, quo quis fortu na, aut virtute in principem erumpit, duple exemplum memoriæ nostræ temporibus excer ptum, proferam: Franciscum Sfortiam scili cet, & Cæsarem Borgiam. Franciscus omne modos persecutus ad eam rem idoneus sum ma etiam virtute, è priuata conditione a Mediolanensis imperii fastigium peruenit, quodque tot curis fuerat adeptus, minime negotio tueri ac sustinere potuit. *Cæsar* vero *Burgia* (cui vulgo cognomen *Valentino* fuit) etsi omnem operam adhibuit, & ea omnia cu-

raffet

rasset facienda, quæ à prudenti fortiq; viro expectari poterant, vt in iis ditionibus, quas arma & aliena fortuna concesserant, radices affigeret, nihilominus cum paterna fortuna, qua ad principatum fuerat euectus, vna& ipse concidit. Qui enim initio (vt dictũ est) fundamenta non ponit, posset quidem (licet non sine architecti incommodo & discrimine) singulari quadam virtute in posterum iacere. Si itaque principis Valentini progressus iacere considerentur, facile perspicietur, quam optima ad futuram potentiam ipse fundamenta substruxerit: quæ nequaquam superuacaneũ est examinare. Quæ enim meliora nouo principi præcepta tradi possent, quam eius actionum exempla, equidem non video. Atqui si eius dispositio rerum ei nihil adiumenti attulit, id non eius culpa accidit, sed extraordinaria quadam, & extrema fortunæ malignitate.

Aliis ex aliis tum præsentibus, tum futuris difficultatib. Alexandri Sexti animus distinebatur, cum sibi potentia auctum filium perciperet. Primum non videbat, qua ratione ille aliquo principatu, qui pontificiæ iurisdictioni non subesset, ornari augeriq; posset: si verò, quæ pontificii iuris essent, ad ea surripienda se converteret, sciebat, nec Mediolanensem principem, nec Venetos id esse passuros: iamque Fauentia, atque Ariminum in Venetorum ditionem concesserant.

Perspiciebat præterea Italica arma, & quæ pri-

priuatim suis commodis subseruire poterant in eorum manu esse, quibus Sacerdotum potentia, quominus illis fidere posset, formidabilis erat: in Vrsinorum nempe, & Columniorum familia, nec nō eorum sectatorum posita. Turbandi propterea fuerant ordines illi, atque Italicæ res confundendæ, quo aliquarum partium in ea prouincia dominus fieret: quod quidem nullius fuit negotii. Reperit enim Venetos, qui aliis de caussis impulsi, animum eo verterant, vt Galli in Italiam iterum transmitterent: quod tantum abfuit vt Alexander fit aduersatus, vt Ludouici regis constitutione matrimonii, facilius reddiderit.

Auxilio itaque Venetorum atque Alexandri consensu, rex Italiam repetiit: nec Valentinus primum Mediolanum appulit, quod ad Flaminiam expugnandam ei authoritate regia adiudicatam, copias ab Rege obtinuit. Parta demum Flaminia, Columniisq; attritis, cupiens Valentinus illam tueri atque ad maiora, si qua posset progredi, duo illū interturbabant: tum propria arma quæ infida iudicabat, tum Galliarum regis sibi dubia voluntas. Timebat nimirum Vrsinorum arma, quibus hactenus vsus erat: ne subtraherentur, nec solum impedirent quod sibi adiungi moliebatur, sed & quod esset partum, auferrent, Regemq; ipsum ne idem faceret, verebatur. De Vrsinis iam specimen ceperat, cum expugnata Fauentia Bononiam est adortus: tunc enim illos frigide se

gerere

gerere conſpexit. Porto qui d animi eſſet Regi, iam inde tunc præſenſerat, cum Vrbinatium principatu occupato, Etruriam inuaſerat: à quo incepto Rex eum reuocauit.

Hac de cauſa Valentinus animo ſtatuerat non amplius à fortuna, aut ab alienis armis ſibi eſſe pendendum. Quocirca Vrſinorum ac Columniorum patteis Romæ attriuerat. Nam omnes qui illis adhærebant, nobiles Romanos ad ſe pertractos, vberioribus ſtipendiis ac rerum getendarum muniis, pro cuiuſque conditione excepit; vt paucis interiectis menſibus illa animi eorum propenſio partium refrixit, totaque ad Valentinum ſeſe conuertit.

Adhæc occaſionem, qua Vrſinos perderet (Columniis iam diſperſis) expectauit, qua feliciter oblata, felicius in rem ſuam eſt vſus. Cognito namque (ſed ſero) ab Vrſinis Valentini, atque Pontificis potentiam ſibi excidio fore, concilium Magione in agro Peruſino indixerunt. Quæ res Vrbinatium defectionem, Flaminiæ tumultum, ipſi vero principi Valentino infinita excitauit pericula; quæ omnia Gallorum auxilio ſuperauit. Verum vbi ad illum exiſtimatio ſe retuliſſet, Galliæ exterorumque diffiſus opibus, ne amplius illas experiri cogeretur, totus ad fallacias, fraudeſq; ſtruendas ſe conuertit: ac eo vſque animum ſimulatum geſſit, vt Vrſini ſecum, authore Paulo, in gratiam redierint: erga quem Paulum nullum officio-

officiorum genus, nullum necessitudinis iu quibus illum securum redderet, omisit, vestibus, pecunia, equis donatum: sic, vt eorum imperita simplicitas in illius potestatem, eos Senogalliam occidendos attraxerit.

His igitur primariis deletis, eorum partium sectatoribus in suam amicitiam adductis, satis firma fundamenta ad potentiam comparandam substruxerat, Flaminia occupata, Vrbinatium principatu subacto, eorumque populis, quod nonnihil felicioris status (vt eis videbatur) degustassent, ad suam amicitiam adiunctis.

Et quoniam hic locus dignus est, vt quem quis obseruet ac imitetur, prætermissum nolim. Postquam Valentinus Flaminiæ rerum est potitus, eamque à nonnullis tenuioribus tyrannis teneri offendisset, quique subiectos populos dispoliatos citius, quam emendatos dimisissent: discordiarum præterea quam concordiæ maiorem præbuissent licentiam, vt iam totam prouinciam latrociniis, rixis, & omnis insolentiæ genere refertam cerneret, iudicauit aliquem ibi legitimum rerum statum constituendum: quo illam pacatam regiæque veluti potentiæ morigeram redderet. Ob id Remerum Oreum virum crudelem ac promptum, penes quem esset summa potestas, illi præfecit. Hic breui tempore prouinciæ tranquillitatem, concordiamque summa cum existimatione restituit. Ad hæc visum est principi

in rem

in rem suam non esse, immodicā illam sui præfecti authoritatem. Timebat enim ne illa in odium incurreret: ea de causa in media prouincia, iudicium quoddam rerum ciuilium constituit, cui iuris & vsus fori peritissimus præesset aliquis, quo in loco singulæ totius prouinciæ ciuitates suum haberent aduocatum & causarum actorem.

Cum autem seueritatem illam nonnihil odii sibi conflasse animaduerteret, vt illud ex animis multitudinis detergeret, seque purgaret, atque inprimis omnes sui studiosos efficeret, ostendit, si quid sæuitię in prouincia fuisset admissum, id non se authore, sed administri acerbiore natura fuisse factum. Atq; ad hanc rem ornandam occasione arrepta iudicem illum in duas parteis discissum, summo quodam mane frusto ligni, ac cruento gladio ad eius latus aptato, in Cæsennatium medio foro stratum deponendum curauit. Ferum istud spectaculum momento temporis effecit, vt sibi populi fuisse satis factum putarent, & in stuporem verterentur.

Verum vt eo redeat oratio, vnde digressa est, princeps ipse cum se satis magna potentia auctum cerneret, & periculis præsentib (quod ex animi sententia probe armis sese instruxerat, & quæ proximæ sibi nocitura videbantur extincta iacerent) aliqua ex parte liberarum, reliquum erat (si cum his, quæ sibi partæ essent opes ad maiora progredi vellet) qui habebatur

ad

ad Gallos respectus. Animaduertebat enim Regem, qui sero erratum suum agnouerat, id non concessurum. Nouas idcirco amicitias comparare; sub Gallorum aduentum in regnum Neapolitanum contra Hispanos, qui tunc Caietam obsidione premebant, cum Gallis vacillare, ac illud animo obseruare suo, quo pacto se tutum ab illis præstaret, quod sane ex voto cecidisset, si Alexander vitam cum morte non commutasset. Hæc autem ad res præsentes fuerunt eius rerum gestarum consilia & administrandi rationes. Quæ vero ad futuras spectabant, illud ei dubium erat, an nouus pontificiæ dignitatis successor ei futurus esset amicus: & quæ pater Alexander concesserat, is adimenda tentaret. Vt autem hoc se metu liberaret, quadruplici id ratione moliri cogitabat. Primum omnium, quos dispoliasset nobiles, vt eorum totam stirpem excinderet: quo omnes lædendi sui occasiones futuro pontifici præriperet: præterea, vt omnibus Romanis patritiæ gentis sibi amicitia deuinctis, eorum ope pontificis animum freno compesceret: deinde Sacerdotum collegium ad se omni, qua posset, ratione pertraheret, sibique conciliaret: tum demum tantum imperii ante obitum patris sibi adiungeret, quanto suo Marte primæ cuiq; impressioni posset resistere. Ad finem vsq;, horum tria, cum Alexander mortem obiret, perduxerat: quartum pene confecerat. Quandoquidem quotquot potuit nobiles assequi, paucis elapsis,

pis, omnes trucidauit. Iamque patritiam gentem Romæ sibi deuinctam tenebat, tum Collegij maximam partem habebat sibi suffragaturam. Porro animo statuerat, quo noua sibi imperii fieret accessio, totius Etruriæ principatum occupare. Iamque Perusini in suam ditionem concesserant, & Traianus portus, Pisani autem in eius fidem & clientelam sese contulerant, & tanquam nullam esset habiturus amplius Gallorum rationem (nec enim debebat illis iam spoliatis regno Neapolitano ab Hispanis; sic vt vtriq; adigerentur illum sibi conciliare) protinus Pisas insiliret. His peractis, Lucenses Senensesque statim cedebant, tum ob in Florentinos odium tum ipsius principis metu. Cæterum Florentinis nullus dabatur elabendi locus. Quod si euenisset, vti reuera eo ipso anno, quo Alexander è vita discessit, eueniebat, tantum virium sibi adiunxisset & authoritatis, vt sua ipsius potentia se sustinere, ac tueri potuisset: nec fortunæ, nec aliorum opum, sed suæ virtutis, & potentiæ auspicia sequuturus.

Sed quintum post annum, ex quo gladium distringere cœperat, Alexander naturæ concessit, illo duntaxat in Flaminiæ imperio probe firmato, cætera dubio, lethali morbo correpto, inter duos potentissimorum regum exercitus sibi infensos relicto. Inerat principi tanta animi ferocia & elatio, & vsque adeo probe tenebat, quibus artibus homines concilian-

ciliandi, quibusve perdendi essent, tamq; fir-
ma erant, quæ breui temporis spatio iecerat
fundamenta, vt nisi in se illos ingruentes exer-
citus habuisset, vel saltem aduersa valetudine
non fuisset detentus, omnem difficultatem
fuisset superaturus. Quod autem eius funda-
menta firma essent, istud perspicuum facit,
quod ad mensem totum Flaminia illum expe-
ctauit: Romæ admodum securus mansit; ad-
uentantibus item eo Balionibus, Vitelliis &
Vrsinis; nemo tamen in eum iam moribundum
est repertus, qui se illis coniungeret. Potuit si-
nè, si non quem vellet, at saltem Pontificem no-
creari, quem ipse nollet. Atque si cū Alexandro
è vita discederet, ipse prospera fuisset valetudi-
ne, omnia explicata, omnia plana reddidisset.
Iamq; eo tempore, quo Iulius secundus Ponti-
fex Maximus fuerat creatus, mihi dixerat, se ad
omnem rerum euentum, quem à patris morte
futurum putaret, longè in posterum prospe-
xisse, atque remedia comparasse: illud vnum
duntaxat se præteriisse, quod scilicet nunquam
putârat sub eius morte, sibi etiam cum morte
esse confligendum.

Omnibus itaque principis Valentini ha-
rum rerum gestarum rationibus in summam
adductus non video, qua in re eum reprehen-
dam: imo omnibus potius imitandum propo-
ni illis existimo (vt ego feci) qui ad imperia,
fortuna duce, & alienis armis sunt prouecti.
Aliter enim cum magnos & elatos animos ge-
reret,

teret illum animi propositis ad altiora impellētibus, rem suam administrare non poterat. Vitæ duntaxat Alexandri breuitas, eiusq; ipsius infausta valetudo illius consiliis est aduersata. Quamobrem qui in eo, quem recens est adeptus principatu, necessarium ducit se ab hostibus tutum asserere, amicos parare, vi aut fraude victorem esse, populi vel beneuolentiam allicere, vel eidem metum incutere, milites vt sequantur, simulq; vt obseruent eos qui possunt, aut sunt nocituri perdere; nouis artibus veteres ordines & instituta inuertere; seuerū esse & grauem magnanimum & liberalem, infidam militiam extinguere, nouam instituere; Regum & Principum amicitiam conseruare, sic vt grate beneficiis cumulent, vel saltem timide offendant, recentiora exempla, quam huius principis rerum gestarum consilia & acteis, certe inuenire non poterit. Illud duntaxat ei crimini dari posse videtur, q. in cooptatione ad summum pontificatum Iulii. II. eligendi oprionem arripuit non bonam. Nam si electionis pontificiæ, quam expetebat, compos esse non poterat, id saltem sibi integrum relinquebatur, vt impedire posset quem ipse nollet Nec vnquam in eam sententiam adduci debuit, vt quisquam ex eo Cardinalium numero in Pontificem Max. assumeretur, quē ipse aliquādo aliqua affecisset iniuria: quiq; in eā dignitatē euectus ab eo sibi timendum putaret. Existunt enim hominum in homines iniuriæ, aut metu, aut odio quodam.

Quibus vero inter alios ipse iniurium sepe stiterat, Cardinalis titulo diui Petri ad vinc erat, & Columnius, Cardinalis item titulo di Georgij & Ascanius: cæteris omnibus id dign tatis fastigium assequutis, timendus relinqu batur præter Rotomagensi atque Hispanis: h quidem ex officio, & sanguinis coniunctione illi vero propter potentiam, quod esset Gallia rum regi affinitate coniunctus. Ob id Valenti nus Hispanorum quempiam ad pontificium il lud munus obeundum creare debuerat: id aut sibi minus dabatur in Rotomagensem suffra gijs inclinandum erat, nusquam vero gentium in Card. T. D. Petri ad vincula: quandoquidem qui in ea est sententia, vt existimet magnorum virorum inueterato odio nouis beneficiis obli nionem induci posse, is vehementer fallitur.

In errorem igitur delapsus fuerat Valenti nus in eo ipso electionis genere, causamq; at tulit, qua omnibus tandem bonis & fortuni suis euerteretur.

CAP. VIII.

De ijs qui scelere ad principatum sunt prouecti.

IAm vero cum duabus etiam rationibus è pri uato quis ad principatum prouehatur, quæ non prorsus aut fortunæ, aut virtuti sunt acce ptæ ferendæ, haud illæ præteriri posse mihi vi dentur, & si de altera diffusius differri posset, vbi de

vbi de Rebuspubl. esset tractatio. Hæ autem sunt cum aliquo scelerato consilio, & nefario adimperium ascenditur: vel cum ciuis suorum ciuium fauore, patriæ principatum occupat. Atque de primatatione differens, duplici ea exemplo, ne id subeamus laboris, vt de dignitate aut huius rei indignitate nobis sit disserendum, explicabitur: primo ex veteribus, ex recentioribus altero desumpto. Imitari enim cupientibus (si rei necessitas ad id adegerit) ea satis esse indico.

Agathocles Siculus, non modo è priuata, sed abiecta & infima fortuna in Syracusarum regem euasit. Is figulo patre natus, per omnes suæ fortunæ gradus semper flagitiosam vitam, ac fœdissimam degit, sua tamen scelera tanta cum animi & corporis virtute consociauit, vt animum cum ad rei militaris disciplinam appulisset, eo per eius gradus deuenit, vt Syracusarum prætor fuerit creatus. In qua dignitate constitutus, cum iam in animum induxisset, suum vt principatum iniret, ac id, quod omniũ consensu fuerat illi concessum, vt retinere nemini deuinctus statuisset, suo consilio cum Amilcare, qui tum in Sicilia cum copiis stipẽdia merebat, cõmunicato, populum, Senatumque Syracusanum die quodam coegit tanquam aliqua, quæ è Repub. essent, deliberaturus: ac ad nutum ad id constitutum iussit, a suis militibus omnes senatores, omnesque è populo ditiores

ad vnum interfici: quibus trucidatis, principatum illius ciuitatis occupauit, ac sine vlla ciuili controuersia illum retinuit. Et licet à Carthaginensibus bis fuerit bello fractus, ac demum obsidione inclusus, ciuitatem tamen suam non modo defensam conseruauit, sed suarum copiarum parte ad eius propugnationem relicta, cum altera Africam est aggressus. ac breui temporis spatio Syracusas obsidione exemit., & ipsos Carthaginenses in extremam adduxit rerum difficultatem: sic vt pace facta, Africa essent cõtenti, Agathocli vero Siciliam relinquendam decernerent. Qui itaque huius viri rerum gestarum rationes animo reputaret, nihil aut parum in eis, animaduerteret, quid fortunæ foret adscribendum: quandoquidem, vti iam dictum est, non alienis auspiciis, sed militaris disciplinæ gradibus, quos infinitis pene incommodis ac periculis conscenderat, ad principatum peruenit: eumque postea incolumen vt conseruaret, tot animosa consilia, totq; rerum discrimina subire non recusauit.

Cæterum virtutis nomine haudquaquam cohonestandum videtur suis ciuibus mortem attulisse, amicorum proditorem egisse: nulla fide, nulla pietate, nulla religione teneri. Imperia hæ rationes parare quidem possunt, at gloriam non item. In adeundis enim periculis, atque ipsis exantlandis: si Agathoclis virtus spectaretur, ac eius animi in perferendis, rebusque aduersis superandis magnitudo, non videtur

videtur cur inferior quouis ducum excellentissimorum haberi possit. Nihilominus eius animi effera sæuitia & inhumanitas, cum infinitis pene ac fœdissimis eius flagitiis coniuncta, non patitur, vt inter viros virtute præstantes celebretur. Quare fortunæ aut virtuti acceptum ferri non potest, quod ipse sine earum auspiciis est consequutus.

Ætate nostra Alexandro VII. Pont. Max. Oliuerottus Firmanus cū superioribus annis ætate puer esset relictus, à materno patruo, cui Ioanni Fogliano nomen erat, educandus suscipitur: ac ab ineunte adolescentia Paulo Vitellio in re militari instituendus traditur, vt illius disciplina cumulatus, ad aliquem militiæ præstantiorem gradum perueniret. Paulo deinde vita functo, auspiciis Vitelloccii eius fratris stipendia meruit, atq; breuissimo temporis spatio, quod ingenio solerti esset, & corpore & animo acer, inter primarios suæ militiæ, locum obtinuit. Verum cum illiberalis & seruilis animi esse existimaret, sub alieno imperio stipendia facere, subiit eius animum ea cogitatio, vt subsidio nonnullorum ciuium, quibus patriæ seruitus libertate charior esset, ac Vitelliorum fauore Firmum vrbem occuparet, ac literas ad Joannem Foglianum dedit, se complures annos alienum à patria fuisse, cupere & illum & patriam suam, atq; etiam aliqua ex parte, quæ sibi obtigissent patriæ bona obire ac reuisere. Cumque non alio consilio labores suscepisset,

quam honoris causa adipiscendi, vt ciues in telligerent a se nec transmissum, nec vllum tē pus vacuum prætermissum: desiderio teneri eo honorifice centum suorum amicorum, ser uorumque equitibus comitatum remeare: Rogate itaque, vt cum Firmanis agere ne grauaretur, quo illum honorate exciperent. Id enim non solum sibi, sed & illi præcipue, vt qui fuerit alumnus, honori futurum.

Quamobrem Joannes nullum erga nepotem prætermisit, quod illi deberet officium: ac a Firmanis summo cum honore eius opera exceptus, ad proprias ædes diuertit: vbi aliquot interiectis diebus, iisq; omnibus, quæ ad futurum facinus patrandum forent necessaria, diligenti cura structis lautissimum conuiuium instituit: ad quod Joannem Foghanum, vnà cum ciuitatis primatiis omnibus inuitauit, ac epulandi cum iam finis esset, cæterisque omnibus quæ in conuiuiis oblectamenti causa adhiberi solent, lætitiæ irritamentis semotis, sermones Oliuerottus astu quodam intulit graues de Alexandri Pont. Max. deque eius filii potentia, atq; de eorum rebus gestis: quos excipientibus Joāne, & reliquis omnibus, assurgit ille statim. Hæc sunt, inquit, de quibus in secretiore loco est disserendum: atq; in cubiculum sese recepit, quo Joannes & reliqui omnes illum sunt sequuti. Nec dum consederant, cum ecce è cubiculi secretioribus locis prosilientes milites, qui Joannem & quotquot ibi aderant trucidarunt.

Post

poſt patratam cædem, equum Oliuerottus cõſcendit, ac vrbem totam excurrit, ſupremum ꝑ magiſtratum in curia obſidione cinxit: ſic vt metu adactus eius imperia detrectare haud potuerit, ad eiuſq; voluntatem rerum ſtatum, cuius ipſe principem ſe conſtituit, ordinauit. Interfectis autem omnibus, qui aut læſi, aut offenſi ei nocere poſſent, nouis legibus ciuilibus ac militaribus ſeſe munijt: ſic vt interiecto duntaxat anni ſpatio quo principatum tenuit, non ſolum ſecurus agebat in Firmana ciuitate, verum omnibus, qui circumſtabant, populis factus eſt formidabilis. Eius autem expugnatio difficilis admodum fuiſſet æque ac Agathoclis, niſi in fraudem à Valentino ſiuiſſet ſe illici, cum Senegalliæ, vt dictum eſt, Vrſinos cepit & Vitellios: vbi annum poſt patratum parricidium, & ipſe captus vna cum Vitelloccio, quẽ ſuarum virtutum & ſcelerum præceptorem habuit, fracta gula interijt.

Poſſet quis in dubitationem venire, qui factum ſit, Agathoclem & eius generis alios, poſt tot proditiones, & immania facta, ſecuram vitam degere in patria potuiſſe, ac ab externis inimicis defenſus ſeſe ſeruaſſe, nec vnquam à ciuibus ſuis fuiſſe in eos conſpiratum? cum alij complures propter crudelitatem, nunquam potuerint, ne pacis quidem, ne dum belli tempore ancipiti rerum ſtatum tenere. Arbitror hoc vſu venire ex crudelitate, qua quis recte vel perperam eſt vſus. Recte eam adhibitam

esse dici possit (si quod malum est, de eo quid boni pronunciari datetur) cum quis necessitate adactus semel tantum, quo securum se reddat, crudelitatem exercet : nec amplius in posterum in ea insistendum ducit, sed in subiectorum maiorem vtilitatem vtcunque fieri possit, commutat. Quæ autem perperam adhiberi dicitur, ea est quæ initio, & si rara est, multiplicatur tamen temporis progressu citius quam extinguatur. Qui priorem rationem seruandam iudicabit, is tum penes Deum, tum homines aliquid remedii, vti Agathocles, habere concedi tur : reliqui vero, vt sese sustineant, haud quaquam possunt. Quapropter in occupando principatu, illud animaduersum occupanti esse debet, vim omnem sæuiendi semel tantummodo effundendam, ne perpetuo eo sit recurrendum, & ipsa ab immanitate cessatio homines ad securitatem alliciat, & beneficiorum collatio in amicitiam adducat. Qui autem hoc vel timiditate, vel inconsulto faciundum refugit, in eam semper necessitatem incurrit, qua eductum gladium nunquam è manu deponat, nec vllum in iis, quos subiectos habet, populis fundamentum stabiliat ; cum nec illi ex recentioribus iniuriis securi esse possint. Quandoquidem iniuriæ, simul omnes & semel sunt effundendæ, quo minus gustatu perceptæ minus etiam feriant. Beneficia vero sensim sunt instillanda, quo melius sensu capiantur. Eam quum primis institutionem vitæ apud suos princeps

com-

complectendam iudicet, qua nullus rerum fortuitus euentus, siue ad voluntatem fluat, siue aduersetur, de gradu deijciat fluctuantem. Nam si turbida tempora necessitatem in illum derivent, sæuiendi iam tempus aberit: benigne vero si quid fecerit, nihil prodest: id enim inuito animo fecisse ducetur, vt nihil inde gratiæ sit relaturus.

CAP. IX.

De ciuili Principatu.

VErum ad alteram partem accedentes, cum princeps, qui ciuis cum sit non scelere aliquo, nec quapiam non ferenda violentia, sed suorum ciuium fauore in patriæ principatum abit, qui *ciuilis* appellari potest, neque item vt eo perueniat necessarium est, vt ipsa omnino virtus vel fortuna deducat; sed potius fortunata quadam astutia, in eum, inquam principatum, vel populi, vel optimatum fauore ascenditur. In omni enim ciuitate hæc duo inter se diffidentia studia insunt, suboriunturque, quod populus scilicet cupit sibi non imperatum, neque à potentioribus opprimi: potentiores vero id cum primis obnixe student, quo imperitent, populumq; deprimant: atq; ex his inter se pugnantibus cupiditatibus id horum trium in ciuitatibus surgit, aut principatus, aut libertas, aut licentia. Principatum vel populus

vel optimates, ex oblata alteri harum partium occasione, inducunt. Cum enim optimates vident se populo resistere non posse, omnem existimationem in aliquem sui ordinis deriuant, atq; eum in principem attollunt, quo eius obtentu suos animi impetus efflare possint. Populus item nusquā perspecta, qua possit potentioribus ratione occurri, deuoluta ad vnum quēpiam ex suis autoritate, ad principatum illum euehunt, cuius potentia se defensum iri sperāt.

Qui optimatum subsidio principatū subit, difficilius, quam qui populi suffragiis eò euehitur, sese sustinebit: quoniam cum multis, qui se circumstant Principem agit, qui se ei pares esse existimant. Quapropter in eos, nec plenam, vt esset in votis, administrandi potestatem, neq; imperandi habet. At qui populari fauore ad principatum accedit, rerum summam in se vnum verti cernit, nec vllum habet, vel pauciores, quibus se circumfessum videt, qui non prompto animo eius imperata sint facturi.

Adhæc, potentioribus, nec digne satisfieri potest, neq; sine aliorum iniuria, ac multitudini potest quidem maxime. Honestior enim finis est populi, quam quem sibi statuunt optimates: cum ij opprimere, illi ne opprimantur obnixe contendant.

Accedit etiam, quod aduersante populo nihil securitatis polliceri sibi potest Princeps, cum nimium multi sint: de optimatibus vero, cum pauciores habeantur, sane potest. Quod

omnium

omnium incommodorum grauissimum à populo sibi infenso expectare potest Princeps, est, ne se desertum negligant: at à potentioribus, qui hostes sint, non solum ne se destitutum patiantur, sed etiam ne illi ipsi in se impetum faciant. Cum enim perspicacia maior sit in illis, & astutia, semper anteuertunt tempus, quo se tutos fore sperent: ac eos gradus apud illũ quęrunt, quẽ spes subindicat superiorẽ fore. Cum eodem præterea populo cogitur Princeps perpetua vitæ consuetudine vitã traducere, cum optimatibus non item: cum in eo genere multos subrogare & abrogare, eisque dignitatem deferre, eaq; auferre quandocunq; velit possit.

Verum vt pars hæc melius explicetur, duobus modis potentiores in considerationem cadere posse videntur: *an scilicet in eorum rerum administrandi ratione penitus principis fortunæ se committunt, an non.* Qui ita principis fortunæ sunt addicti, nec rapinis inhiant, ij digni sunt, qui honorentur ac diligãtur. Qui vero sese haud obstringere volunt, ij in duplicem considerationem veniunt: aut enim animi quadam deiectione, & naturæ vitio ducuntur, vt hoc faciant, & tunc eorum opera in rem suam tuto Princeps vti potest, tum præsertim si consilio polleant. In rebus enim quæ ad voluntatem fluunt, sunt sibi honori: in aduersis vero, non est quod ab illa sit timendum: aut astu, & ambitioso consilio sese obligari nolunt: quod quidẽ planũ facit præmeditatos animos

gestare, quibus sui magis, quàm principis ra-
tionem habendam iudicarunt. Ab istis Prin-
ceps sibi cauendum putet, ac inter eos, qui iam
aperti sint hostes, ducat accensendos. Semper
enim cum quid aduersi accidat, opem fere in
quo illum præcipitem agant.

Qui igitur populi ad principatum erigitur,
æquum est, vt illum in amicitia retineat: quod
quidem (cum nihil is quam ne opprimatur in
votis habeat) sine vllo negotio fiet. Verum o-
ptimatum studio (populo aduersante) cui de-
fertur principatus, in id curę omnium maxime
est incumbendum, vt populum sibi adiunctum
habeat: id quod etiam factu est perquã facile, si
illum defendendum suscipias. Et quoniam ho-
mines cum de se eos bene meritos videant, a
quibus damnum aut malum se accepturos pu-
tabant, propensior in eum fit qui subiectus est
populus, q̃ si suis maxime studiis ad principatũ
fuisset euectus. Multis porro modis eum sibi
Princeps conciliare potest: q cum pro subiectæ
rei natura maxime varient, non potest de eis
certa tradi regula. Omittentur itaq; duntaxat
illud comprehensum velim, principi nimirum
maxime fore omnium necessariũ, vt populum
retineat in amicitia sibi deuinctum, alioquin
in perturbatis rebus nullum habet perfugium.

Nabides inter Spartiatas Princeps, totius
Græciæ, & inuictissimi Romani exercitus in se
obsidionem sustinuit, ab illisq; , & patriam, &
rerum suarum statũ defensum tenuit: atq; in-
gruenti

gruenti periculo, illud vnum ei satis fuit, paucorum insidias cauere: quod si populum habuisset inimicum, id sane non fuisset satis.

Nec vero meæ huic opinioni quis contrarius eat illo iam trito sermone prouerbio. QVI POPVLARI *innititur aura, domum in luto extruit*. Illud enim locum habet, vbi ciuis, qui priuatæ sit conditionis, populo nititur atque sibi persuasum habet, cum ab hostibus, aut magistratu ipse foret opprimendus, populum se habiturum liberatorem. Hoc modo sæpenumero se deceptum sentiet: quemadmodũ Romæ Gracchis, Florentiæ Georgio Scalæ factum accidit. At si principatum iam possidet, qui eo innititur, atque penes illum sit imperandi facultas, quique vir sit ingentis animi, ac nullis rebus aduersis exanimetur, nulloque aliarum rerum careat apparatu, & animi magnitudine, nec non suis institutis multitudinem vniuersam retineat animatam, haud se deceptum intelliget, sentietq; quæ iecerit fundamenta stabili in loco locasse.

Periclitari quidem solent eius generis principatus, cum è ciuili ad absolutum imperandi gradum altius euolare contendunt. Quoniam hi Principes, aut per se imperium exercent, aut magistratu administro. Hoc posterius imbecilliorem, & magis periculis obnoxium reddit eorum principatum. In eo enim gradu consistunt voluntate omnino eorum ciuium, qui cum potestate sunt: quique cum maxime cum

difficilia tempora incidunt, illos ab imperi nullo negocio summouere possunt, vel eis ad uersando, vel eorum iussa detrectando.

Princeps vero, cum res iam in discrimen ve nit, in tempore adesse non potest, vt absolutum occupet imperium. Ciues enim, quique ma stratuum iussa capessere solent, haud sunt in rerum perturbatione & turba pariturì. Summ etiam laborabit perplexis illis temporibus e rum penuria, quibus tuto fidere possit. Nam quod pacatiore tẽpore Princeps videt, haud e inniti potest: cùm ciues indigeant, qui Rem publicam regat. Tunc enim omnes adcurrunt, omnes promittunt, omnes pro eo, cum mors longius abest, volunt oppetere. Cæterum tem pestatibus contra sæuientibus, cum Respubli ca ciuium opera indiget, tunc eorum mira es paucitas; eoque magis harum rerum experien tia est periculosior, quo semel duntaxat experiri licet. Eam igitur, Princeps, qui sit vir prudens, ineundam rationem cogitet, qua ciues semper, quouis modo, quauis temporum conditione sua administrandi opera indigeant. Tunc sane eos in se animo fideli futuros intelliget.

CAP. X.

Qua ratione Principatuum vires metienda sint.

ILlud etiam Imperatorum naturam exami nantiin considerationem cadit, *tantumne Princeps*

princeps ditionis possideat, qua necessitate premente suis viribus se sustinere possit, an ad aliena opes sit & perpetuo confugiendum. Verum vt hæc pars magis perspicua fiat, eos suis viribus se tueri posse existimo, qui aut multitudine hominum, aut pecuniæ vi, iustum exercitum colligere, atque in quosuis se armis impetum facturos prœlium committere potest. Eis contra semper aliena iudico inuocanda subsidia, quibus credita campo, ac producta in aciem prodire non datur, sed intra mœnia confugere, atq; ea defendere coguntur. Primum illud iam expendimus, plura, quæ occurrent infra, dicturi: sed ad hoc postremum nihil etiam adiici potest præter id, quod adhortandi sunt Principes, vt suam ipsorum præcipuam vrbem muniendam atq; firmandam statuant, nulla reliqui agri, aut regionis habita ratione. Quicunq; enim vrbem suam prope munitam habet, atq; cum iis, qui suo parent imperio, ita se in cæterarum rerum (vt iam dictum est) administratione præstiterit, nunquam nisi sui maxima habita ratione quis adoriri tentabit. Semper enim homines ea auersantur assumere tractanda quæ pericula secum & difficultates afferunt. Nec sane vlla certa agendi ratio cerni potest, vbi quis alium, qui præmunitam vrbem possideat, quiq; apud multitudinem inuidia non laboret, aggrediendum putet.

Germaniæ ciuitates, maxime liberæ sunt, agri parum admodum possidentes, & tamen

vbi

vbi volunt Imperatori parent: nec illum, nec alium quempiam, qui propius se circumstet, timent: quoniam ita munitæ sunt, vt nemo eas qui earum expugnationem difficilem, tædiique plenam fore non existimet: fossis idoneis que muris cum sint circumseptæ. Quod satis est etiam habent æneorum tormentorũ, atque in annum totum in publicis cellis penariis asseruant commeatum, & ad focum paratã materiam. Ad hæc, quo multitudinem sine Reip. dispendio refectã teneant, ex publico habent quo artificum operæ in ijs rebus impẽdantur quæ illarum ciuitatum nerui sint, & vita, quarumque industria multitudo ipsa alatur, ac sustentetur. Rerum prætérea bellicarum studia summo habentur in honore: in quibus retinendis, multæ sunt leges, multæ institutę rationes.

Proinde Princeps, qui ciuitatẽ egregie munitam habet, nec odii in se conciliandi materiam præstat, non est quod quis in eum impetum facere velit : & si quis esset, ignominia affecto discedendum foret. Quæ enim in rerum natura, totoque hoc mundo constant humanæ res, tanta varietate, atq; inconstantia commutantur, vt vix fieri possit, vt aliquis suis copiis annum totum possit eum interclusum habere.

Si quis excipiat, cum populus suos agros extra vrbem incendio absumi videat, fractõ animo patientiam abrumpet, longaq; obsidione, & rerum suarũ amore principis cogetur obliuisci. Ego vero principem qui sit vir potens, & animi

& animi magnitudine acer, omnes illas difficultates semper iudico esse superaturum, partim spem, quod non forent diuturniora mala, eis qui suo subiiciuntur imperio, afferendo: partim ex hostium sæuitia timorem incutiendo, tum quadam in agendo dexteritate, ab iis qui paulo plus videntur animi confidentiores, securiorem asserendo. Ad hæc incendia & vastitates, sub ipso aduentu, obsidionisq; initio, cum adhuc ardent animi, & ad defensionem sunt accensi (vti belli ratio postulat) inferri solent: quo minus propterea principi erit dubitandum. Aliquot enim dies postquam ardor ille animi est restinctus, detrimenta sunt illata, damna accepta, cum malis nulla ratione remedium afferri iam potest: ac tum maxime sese cum Principe coniungunt, vt quem (quod sua ipsius causa ædes incensas, omnesq; eorum fortunas euersas intelligant) sibi deuinctam existimant. Ita enim fert hominum natura, vt beneficiis vltro citroq; datis æque hominibus inter se deuinciantur homines atque acceptis.

Quapropter rei natura diligenter perspecta, minimi negotii fuerit principi suorum ciuium animos constantes, confirmatosque tum ante, tum post obsidionem retinere, commeatu modo, & reliquis quæ ad defensionem spectare videntur, non intercludatur.

CAP. XI.

De pontificio & sacerdotum principatu.

NVnc de pontificio sacroq; principatu bis d intaxat reliquum est, vt disseramu quem difficultates omnes prinsquam po deantur circumsistunt. Aut enim virtutis, fortunæ fauore quæritur: harum tamen n trius opera conseruantur. Institutis enim, q iam in religione ipsa vetustate consenuerū continentur, quorum omnium vis & nat tanta est, vt suos principes, quomodocunq gerant, aut vitam instituant, in imperio tue tur. Hi vni omnium dominatum habent, n illum defendunt. Habent & qui subiiciun populos, quorum tamen regendi cura nulla gantur. Eorum prouincias, indefensæ cum qui ab eis auferat nemo est. Populi item sub rum administratione cum se neglectos tiant, nihil morantur. Vt autem ab eis sese trahant aut explicent, tantum abest vt co tent, vt ne possint quidem. Hi vni omnium que dominatus securi sunt & felices.

Verum cum cœlesti quodam numine rega tur, ad quod hominum mentes non attingu de illis loqui supersedebo. Deus enim ipse cum sublimes feratac sustineat, arrogantiæ temeritatis foret, si quis de iis disquirere tent ret. Attamen si quis me roget, vndenam pon ficatus eo magnitudinis in profanis rebus eue ctus sit, cum ante Alexandri quidem tempor omnes,

omnes, qui in Italia essent potentatus: nec solum qui hoc nomine dicerentur, sed & quæcũq; minora regna, & reguli omnes nullius fere autoritatis in iis rebus, quæ profanæ essent, patri eius rationem pendebant: quem tamen hoc quidem tempore Galliarum tantus rex extimescat & quem ex Italia exturbare, & Veneris excidiũ inferre, potuerit: quod sane omnibus, etsi perspicuum est, aliqua tñ ex parte, eius memoria si renouetur, superuacuum fore non puto

Antequam Galliarum rex in Italiam transmisisset, Pontificis Imperio, Venetorũ, Neapolitani Regis, Mediolanensis Principis, tum Florentinorum tenebatur Italia. Hi dominatus in eam omnium maximam curam oẽs incumbere debebant, ne exterorum cuiquam in Italiam armato ingressus pateret: deinde ne eorũ inter se quisquã maiores opes sibi vendicandas tentaret. In quos autẽ acriter animo intendendum erat, ii Pontifex erant & Veneti. Rem Venetam auertissent, si vna omnium inter se facta in eam coniuratione, omnes, vti in Ferrariensi defensione, conspirassent. Quo autem Pontifex auocaretur, Romanorum procerum opera maximo sibi vsui fuisset. Illis enim in duas factiones diuisis, Vrsinorum scilicet, & Columniorum, semper inter eos turbarum causæ, & offensionum excitabantur: atq; cum ob oculos Pontificis illi arma inter se ferrent, rem Pontificiam imbecillam atq; infirmam reddebant. Et quanquam Pontificum quis suscitaretur, qui acer (vti Xystus)

Xystus) & animi ingentis esset, nihilominus neq; fortunæ fauor neq; rei gerendæ vlla peritia ab his incommodis illum liberare potuerunt. Huius autem rei causa erat, Pontificum vitæ breuitas. Decennium enim vitæ, qua sui perstites erant æquatum, vix ad alteram factionum deprimendam satis erat. Atqui eorum quiuis (exempli causa) Columnios fere si extinxisset, alter statim prodibat Vrsinis infensus, qui eos erectos curabat, nec in tempore aderat, quo penitus illos extingueret. Id itaque causæ erat, cur Pontificum vires in iis rebus, quæ profanæ essent, parui apud Italicos Principes pendebantur.

Emersit postea Alexander VI. qui vnus omnium, qui vnquam fuerunt pontifices, ostendit quantum & pecuniarum & virium potentia sacerdotum Respub. valeret, effecitque Valentinus tanquam instrumento, & Gallorum in Italiam opportuna transmissione abusus, ea omnia, quæ in eiusdem Valentini rebus gestis superiori oratione examinanda suscepimus. Et licet Alexandri consilium non eo spectaret, quo pontificiam iurisdictionem proferret ; nihilo secius quicquid gestum fuerat à principe Valentino, id totum ad amplificationem pontificii regni redundauit. Quod regnum post eius mortem, Valentino extincto, in eius labores omnes successit hæres.

Subiit deinde pontificatum Julius, reperitque Rempubl. pontificiam (quod tota ei sub

acta

ata esset Flaminia, & qui Romæ essent primarii extincti iacerent, atque Alexandri verberib. factiones illæ essent attritæ) mirũ in modum euectam. Nactusq; est etiam aditum rationis cõgerendæ pecuniæ, quæ ante Alexandri quidem tempora erat inuisitata & noua: quæ omnia Iulius non solum sequutus est, verum etiam obnixe curauit augenda, atque animo statuit Bononiam suo imperio adiungere, Venetos delere, Gallosq; ex Italia protrudere. Quæ omnia illi pulchre cessere ex sententia, ac maiore cum laude, quod non ad priuatum quempiam, sed ad Remp. pontificiam locupletandam, id totũ curauit agendum. Parteis etiam Vrsinas, atque Columnias, in quo inuenerat statu, retinuit: inter quas licet esset, factionum ad res nouas, qui se caput constitueret, tamen duo eos in officio retinebant: quorum alterum amplitudo sacræ Reip. erat, qua deterrebantur: alterum, quod in amplissimi sacerdorii senatum neminem ex suis inter pontificios purpuratos haberent: qui quidem omnium inter ipsos motuum authores esse consueuere: nec vnquam hæ factiones conquiescent, dum purpureo galero insignes habebunt. Hi enim Romæ, forisque partium studia fouent, quos defendere ac tueri eius generis proceres adiguntur. Ab horum igitur ambitione, discordiæ, tumultusque inter illustres viros enascuntur.

Leo itaque Pont. Max. hunc dominatum nactus est potentissimum, de quo spes omnibus

subiit,

ſubiit, vt ſi armis illum extulerunt alii, ipſe tum morum integritate, tum pene infinitis virtu bus ſublimem ſerat, ac inter mortales aug ſtum conſtituat.

Cap. XII.

Quot ſint militaris diſciplinæ formæ, deq; mili- tibus mercenariſ.

DIſquiſitis ſingulorum principatuum rationibus, de quibus initio diſſerendum propoſuimus, eorumq; tum boni, um mali cauſis, aliqua ex parte perſpectis: explicatis deniq; modis, quibus multi eos conſequi ac retinere ſunt conati, id mihi duntaxat ſit reliquum, vt generatim ea perluſtrem, quæ vel ad offendendum, vel ad ſeſe defendendum ſpectare videntur quæq; in eorum quemlibet cadere poſſunt.

Dictum eſt ſupra neceſſarium fore, vt qui principem agit, probe firma habeat fundamenta, alioquin vt corruat neceſſe eſt: præcipua vero fundamenta, quibus imperia tum nuper, tum olim parta, & ex his quæ mixta ſunt, continentur, ſunt *bonæ leges & bona arma*. Bonæ autem leges eſſe non poſſunt, vbi bona non ſunt arma: ac vbi bona vigent arma, ibi neceſſe eſt, vt bonæ etiam ſint leges: quibus in præſentia prætermiſſis, de armis orationem inſtituam.

Arma igitur, quibus Principes ditionē ſuam tuentur, dicuntur eſſe vel propria, vel mercede conducta, auxiliaria aut mixta. Mercenaria & auxi-

auxiliaria, inutilia sunt prorsus & periculosa. Imperio enim in armis mercenariis constituto, qui præest, nihil firmitatis, nihil securitatis habet: disiecta enim sunt, ambitiosa, nullius disciplinæ, nullius fidei, inter amicos acerrima, in hostes inertia, & ignaua, nullo Dei metu, nulla hominum fide tenentur: tum diu ruina profertur, dum impressio prorogatur. Pacis quidem tempore illi ipsi, belli vero, hostes tuite dispoliant. Huius rei causa est, in quod neq; beneuolentia, neq; vlla causa in castris retinentur, quã stipendiolo quodam, in quod satis non est ad eos impellendos, vt tua causa mortem sibi oppetendam putent. Cupiunt sane in tuum exercitum allegi: at vbi est cum hostibus congrediendum, tunc aut fuga, aut discessu (te deserto) sibi consulunt: id sane nullo negotio persuadere possem. Nam Italiæ præsens excidium aliunde patet non esse inuectum, quam quod mercenaria arma sequuta, in ipsis iam multis annis spem suam collocauerat: quæ quidem nonnihil retroactis temporibus vsui fuisse quibusdam, atq; valida inter se videbantur quidẽ: at præpotente extero aliquo aduentante, tunc apertum fecerunt, quid virium haberent. Quapropter Carolo regi integrum fuit Italiã gypso occupare. Qui autẽ hominum errata eius mali causam fuisse asserebant, ii, quod res erat, affirmabant: sed tamen non illa erant, quæ credebantur, verum ea de quib. iam dixi. Et quoniam principum erant errata, luerunt & ipsi pœnas.

Infelicitatem adhuc huius generis armorum melius ostensam volo. Mercenarii duces aut sunt viri virtute præstantes, aut non: si virtute excellant, iam eorum te fidei tuto committere neutiquam potes. Semper enim vel tui, cuius sub imperio degunt, vel aliorum præter animi tui propositum oppressione, ad suam ipsorum amplitudinem augendam aspirabunt: sin vulgares & ignaui, tunc te proculdubio in ruinam trahent.

Si quis excipiet hoc idem esse facturos quicunque iam arma tenent, siue ii mercenarii sint, siue non; Responderem, arma vel tractantur Principe, vel ab aliqua Republ. Principis est ipsum præire, atque imperatoris obire parteis. Reipubl. vero suos ciues mittere: quorum quem industria & virtute parum respondere videat, illum submouendum curet: si expectationem explet, tum legibus illum, ne officii fines transiliat, cohibeat. Atqui re ipsa cernitur, Principes, ac Respublic. duntaxat armis instructas, maximos fecisse progressus: mercenaria autem arma, aut damnum aut malum semper dedisse. At hæc, maiori cũ difficultate Respub suis armis munita adigitur, vt sui ciuis admirrat imperium, quam quæ extero milite vtitur. Roma & Sparta per multa secula armis instructa floruerunt, & liberæ manserunt: Heluetii armatissimi sunt & liberrimi.

Cuius naturæ antiquitus fuerunt arma conductitia, Carthaginenses nobis exemplo esse

esse possunt: qui statim a primo contra Romanos consf. cto bello, parum absuit quin à militibus, quos mercede conduxerant, fuerint oppressi, licet suos ciues copiarum haberent præfectos. Philippus Macedoa Thebanis post Epaminondæ mortē creatus imperator, parta ex hostibus victoria eorū libertatem sustulit. Mediolanenses, mortuo Philip. principe decreuerunt stipendiū contra Venetos Francisco Sfortiæ. qui ad Carauagium deuictis hostib. adiunxit se illis, vt Mediolanenses suos dominos opprimeret. Eius pater Sfortia cum Ioan. Neapolitanorū reginæ stipendia mereret, repente illā inermē deseruit, sic vt ne regnū amitteret, in Aragoniorū regis sinum coacta fuerit se conijcere. Si quis obiiciat, Venetorum atq; Florentinorū imperium his armis retroactis temporib. fuisse propagatum, nec illud eorum præfecti in suam potestatē redegerint: respondeo Florentinos suam quandam fortunā in ea re fautricem habuisse. Quandoquidem ex eorum ductorib. qui strenui essent, & à quibus sibi metuendum fuisset, nonnulli aduersis prœliis sunt vsi, nonnullis fuit repugnatum, reliquos ambitio alio deuoluerat: qui infeliciter bellum administrauit, is fuit Ioan. Acuthus: cuius fides amissa victoria cognosci non potuit: at nemo non fatebitur si victoriam reportasset, Florentinorum rem suo arbitratu fuisse administraturū. Sfortiæ perpetuo Brachiani sunt aduersarii mutuo sese obseruantes. Franciscum ambitio totum

in Galliam Cisalpinā pertraxit : Brachius vero contra sacerdotum Rempubl. atque Neapolitanorum regnum se conuertit.

Verum ad id accedamus, quod nuper contigit. Imperium belli gerendi Florentini detulerunt Paulo Vitellio, viro insigni prudentia, qui ex priuata fortunæ conditione, maximum sibi nomen pepererat: is si Pisas expugnasset, nemo inficias fuisset iturus, Rempub. Florentinorum eius imperium fuisse subituram. Nam si in hostium parteis stipendia facturus transiisset, nullus erat euadendi locus : si vero eum retinuissent, illius iussa capessere cogebantur.

Venetorum si progressus examinentur, facile quis intelliget eos tutissime ac felicissime tunc se præstitisse, cum ex Veneta gente collecti eorum exercitus, bella gerebāt. Qui mos eis fuit antequā ad terrestres expeditiones sua studia conuerterent. quo quidem tempore patritij generis & vrbanæ plebis instructi armis, fortissime se gesserūt. At vbi primum terra bellum gerere cœperunt, hāc virtutem neglexerunt, moresq; Italicos sunt sequuti : atque in continenti augendi imperij initio, tum quod non ita longe Reipub. fines protulissent : tum etiam quod in magna essent existimatione non erat quod valde a suis pfectis fore sibi timendum: at propagatis imperii finib quod Carmignola exercitus imperator factus est, tunc eius erroris specimen ceperunt. Nam cū illum acerrimum ducē cognouissent, postquā eius ductu, Mediola-

nca-

nensiam regulum verberassent. illum vero remissiorem in bello gerendo factum cernerent, nullius amplius victoriæ eo ductore se fore cōpores suntrari. Quare ne quod partum fuerat totum periret, eum missum facere nec volebāt nec poterant. Vt tutos itaq; ab eo se asse erent, eum interfecerunt. Declaraūt deinde suarum copiarum imperatorem Bartholomæum Bergomatem, Robertum Seuerinatem, Comitem item Petilianum, & id generis alios: quib. ducibus metuendum erat, ne detrimentum citius quam emolumentum suæ Reipublicæ importarēt. Id quod in eo, quod gestum est ad Vailam bellum, accidit. vbi vnico cū hostib. congressu id totum periit, quod DCCC. annis tot laborib. fuerat quæsitum. His.n. armis lentæ duntaxat, seræ ac exiguæ fiunt rerum accessiones: at subitæ & repentinæ erūpunt iacturę & calamitates.

Et quoniam his exemplis eo deuenimus, vt de Italia nobis esset sermo, quam Italiam multos annos his armis mercenariis instructam, ac procuratam vidimus, de his altius disquireudū censui: si forte eorum & origine, & progressu perspecto, consilia in melius referre discat.

Animo compreheusum velim, quod vbi primum Romanorū imperium ex Italia alio trāslatum fuit, ac Pontifex in iis quæ profana erant maiorem indies au horitatem sibi assumeret, tota Italia in plures dynastias dissecta est. Celebriores.n. vrbiū in suos primarios, quib. antea Imperatorū fauore oppressæ parebant, arma

D 2 sum-

ſumpſerant: ad quod etiam pontificij, vt in
exiſtimationem ſibi in iis quæ ſacra non era
compararent, opem ferebant. Ex his etiam n
nullæ in ditionem, & dominatum ſuorum
vium ceſſerunt. Ex quo cum Italiæ rerum pr
curatio in manus ac poteſtatem pontificioru
& nonnullarum Rerumpubl. deueniſſet, cumq
huius generis homines, hiq; ciues omnino
bellicæ expertes & ignari eſſent, cœptum eſt a
ipſis ſtipendia militib. perſolui. Qui primus o
mnium huic militiæ exiſtimationem attuler
is fuit Albericus Comenſis è Flaminia. Pro
rũt ex huius diſciplina Brachius, & Sfortia: q
ſua tempeſtate rerum in Italia arbitri fuerunt
Hos reliqui omnes ſecuti ſunt, qui ad hæc no
ſtra vſque tempora res bellicas in Italia procu
rarunt: quarũ rerum bellicarum virtutẽ co nc
tabili exitu vidimus concluſum: vt Carolus I
taliam percurrerit, Ludovicus diripuerit, Fe
dinandus oppreſſerit, Heluetij deformauerit.

In eum finem hunc militandi morem inue
xerant, vt ſibi id nominis atque exiſtimation
conciliarent, quod peditum copiis detractu
volebant: idq; etiam eſt factũ, quod nullo i
perio, nulla ve ditione eſſent ditati, militariq
duntaxat induſtria & conatu, foret ſibi vi
quæritandus: peditũ paucitas nihil nominis a
ferebat, copioſiorẽ exercitum alere nõ poterã.
Quapropter tota res militaris in equitatũ pe
eos abiit: cuius duces mediocri numero, ali p
terãt, ac in honore retinere. Ita demũ redut res
vt i

vt in exercitu 20. millium hominum, vix duo millia peditum inuenirentur. In illud præterea maxime incumbendum omni industria contenderant, vt à se atque à militibus omnem laborem & metum adimerent, ne vllæ cædes fierent, capi tantummodo vtrinq; liceret, & sine vllo pretio dimitti. In obiecta sibi oppida noctu tormenta bellica non emitterentur: nec item qui in oppidis essent, in tentoria iacerent. Castra præterea nullo vallo, nullave fossa cingebantur: nec illa hybernis temporibus habebantur. Hæc autem omnia in eorum militaribus, atq; ab ipsis inuentis institutis permissa erant: in eum nempe finem (vt dictum est) quo laborem & vitæ discrimen omne deuitarent: sic, vt per eos nunc Italia captiua iaceat, ac fœdissime deformata.

CAP. XIII.

De auxiliariis militibus, atque de iis qui mixti, quique proprij dicuntur.

Auxiliaria arma, quæ & ipsa inter inutilia recensentur, sunt, cum præpotentem aliquem, vi suis armis nobis succurrat, nosq tueatur, accimus. Quemadmodum proximis temporibus, à Pontifice Iulio II est factum: qui mercenarij perspecto sui exercitus tristi euetu ad auxiliaria arma se conuertit, pactusq; est cum Ferdinando Hispaniarum rege, vt suis copiis sibi o-

pem ferret. Possunt quidem id generis arma sua natura, & vtilia, & bona esse: at illa in euocantem nunquam non perniciosa sunt habita quandoquidem iis fractis, euersum: victricibus vero, eorum te captiuum senties.

His exemplis, & si vniuersæ pene historiæ antiqua monumenta sunt referta, ta:nē ab hoc Iulii exemplo, quod adhuc recens sit, non discedam: cuius consilio nihil inconsideratius ad Ferrariam occupandam esse potuit, quam se totum alienę potentiæ cōmittere: sed eius prospera fortuna effecit, vt tertiæ cuidam causæ nasceretur locus, ne suæ temeritatis in eligendo fructum capere posset. Nam fractis ad Rauennam suis subsidiariis copiis, ac irrumpentibus Heluetiis, qui præter animi, & sui, & aliorum opinionem victores eiecerant: factum est, ne in hostium manus, qui iam in fugam se converterant, captiuus deueniret, neceriam in eius auxiliatium, cum iam victoria aliis armis, non ipsorum potitus esset. Florentini peditus armis carenti Gallorum ad decem millia, ad Pisas expugnandas stipendiis conduxerant: cuius rei consilio grauiora subierūt pericula, quam vnquam antea in omnibus eorum aduersæ fortunæ casibus. Constantinopolitanus Imperator, vt vicinis hostibus occurreret, ad decem millia Turcarum in Græciam immisit, qui confecto bello, illinc abire noluerunt: quod sane futuræ seruitutis totius Græciæ cum Christianæ Reipub. hostibus initium dedit.

Cui itaq; ſtat ſententia, vt velit nõ poſſe vincere, hæc arma in vſum adhibeat: nam iis, quæ mercenariæ ſunt, copiis, longe periculoſiora iudicantur. Quandoquidem in iis, iam illatum omnino excidium vertitur, vt quæ in vnũ ſint coniuncta: atq; in id maxime ſint intenta, quo alium, non tuo pareant imperio. Vt autem te offendant conductæ copiæ poſt adeptam tibi per ſe victoriam, longioris temporis & maioris occaſionis indigent. Non enim omnes in vnum coaleſcunt corpus, tum quod à te accitæ atque ſtipendio cum ſint affectæ, ſi tertiũ quempiam illis in ducem præficias, non poſſunt tantum ſibi authoritatis ſtatim cõciliare, vt offenſionem tibi afferre queant. Summa illa ſit, in mercenariis ignauiam, atque negligentiam militandi periculoſiorem eſſe, in auxiliaribus autem bellicam virtutem.

Princeps igitur ſapiens ſemper hęc arma neglexit: atque ad propria procuranda animum cõtulit, maluitq; ſuis armis vinci, quam alienis victorem eſſe: alienis ſcilicet armis partã victoriam haud verã exiſtimans. Nunquam verebor in exemplum Valentinũ ſubiicere. Is in Flaminiam cum auxiliari exercitu, eoq; toto è Gallica gente collecto eſt ingreſſus, atq; eorum ope Forum Cornelium & Forum Liuium cepit. Verum cum parum fida ea arma cerneret, ad mercenaria, vt quibus minus periculi ineſſe iudicabat, ſe contulit: ex Vrſinis propterea & Vitellis copias conſcripſit. Verũ ex vſu & tractatione cũ

 dubia

dubia, infida, & periculosa offenderet, oppr
menda curauit, ad sua procuranda cum an
mum appulisset.

Quid autem discriminis hæc inter se hab
ant vtraque armorum genera, facile persp
cuum fiet, cognita differentia inter eam Du
Valentini existimationem, quam habuit cu
Gallicis tantum subsidiarijs, aut Vrsinorum &
Vitelliorum mercenariis copiis instructus e
set, & eam, qua floruit, cum solus propriis ar
mis, & virtute septus remansit: hoc enim tem-
pore nunquam non auctam reperiemus: nec
vllius vnquam magni nominis est habitus, nisi
cum omnes eum integrum possessorem, & sua-
rum copiarum dominum agnouerunt.

Nolebam ab Italiæ sumptis exemplis, iisq
recentibus discedere: nihilominus ex iis vnum
eorum, de quibus supra facta est à me mentio,
Hieronem Syracusanum præteritum nolim.
(vt dixi) à Syracusanis exercitus declaratu
imperator, statim sensit militarem illam pretio
merentem disciplinam nõ fore vtilem: cum iam
in ea duces æque essent cõparari, atq nunc no-
stri Itali. Sed tñ cum videret eos se nec retinere,
nec missos facere posse, ad vnum interficiẽd
curauit. Ex eo postea tempore neglectis alienis
armis, suis opibus bellum administrauit. Ad
hoc institutum exemplum ex veteri lege in me-
moriam reuocatum volui. Cum in prouocato-
rem Palæstinum Goliam Saulo Dauid dimica-
turum sese obtulisset, ei vt Saulus animos ad-
deret

deret, suis eum armis instruxit: quæ in humeros vbi Dauid sibi iniecta sensit, reiecit, nullum esse cum illis, inquiens, sui corporis ad pugnam experimentum vsum: hosti propterea qua[illegible] virus funda, & gladio congredi statuisse. Summa illa sit, aliena arma, aut ex humeris decidunt aut sunt tibi oneri, aut te constrictum tenent.

Carolus VII. Aloisii regis pater, cum Galliam fortuna & virtute duce ab Anglis liberasset, hanc sui muniendi propriis armis necessitatem sensit: instituitq; per totū regnum & equitum, & peditum ordines: cuius filius Aloisius pedestrium copiarum sustulit ordinem, atque Heluetiæ genti stipendia dare cœpit. Ex quo errore, quē posteri eius (vt nunc re ipsa constat) secuti sunt, omnia eius regni pericula emanarunt. Nobilitatis enim Heluetiis, viliorē prorsus omnem suam rem militarem effecit: peditatum vero in vniuersum sustulit, equitatum autem alienis armis alligauit. Militare enim cum Heluetiis cum sint assueti, nunquā se vincere posse sine ipsis existimant. Hinc fit quod Gallis aduersus Heluetios non satis viriū suppetit, & in alios sine ipsis periclitari nolūt. Gallici itaq; exercitus mixti sunt ex mercenariis, & propriis. Quæ quidem arma in vnum cōiuncta meliora sunt iis, q̄ mercenaria simpliciter sint, aut auxiliaria, longe tamen propriis inferiora: cuius rei exemplum satis sit, quod est superius adductum. Nam Galliarum regnum ex Caroli aucto, vel saltem retento instituto, fuis-

ser inuictum. At hominum minuta prudentia aliquid inceptat, quod quia boni nonnihil tum prae se ferre videtur, non aperit ibi (vt supra de hectica febri est dictum) quod delitescit venenum. Quapropter sapiens vere dici non potest Princeps, qui non nisi mala cum nascuntur, agnoscit: id autem longe anteuerti posse, paucis conceditur.

Iam vero Romani imperii prior euersio si consideretur, non aliunde initium sumpsisse quis intelliget, quā quod Gothi mercede conduci cœperunt. Ab eo enim principio vires Romani imperii infirmiores sunt redditæ: & quæ illi adimebatur virtus, ea Gothis tota tribuebatur. Dictū sit igitur, nullum principatū propriis armis destitutum vnquam fore securum, imo a fortunæ inconstantia (quod virtute careat, qua protegatur) totum pendere. Atqui in ea semper & opinione & sententia fuerunt sapientissimi viri, nihil leuius, nihil ea potentia fama infirmius, quam quæ non propria sit suffulta virtute. Arma itaq; propria ea sunt, quæ cōstant aut ex iis qui tuo subiiciūtur imperio, aut ex ciuibus, clientibus ve, reliqua omnia aut in mercenariis, aut in auxiliariis numerantur.

Iam vero modus ad ornandam, distribuendamque domesticam militiam facilis inuentu fuerit, perspecta ordinum, quæ à nobis supra posita est, distributione, atq; quo pacto Philippus Alexandri Magni pater, nec nō multę Resp. & Principes sese armarunt ac instruxerunt, ad quam

quam ordinum descriptionem prorsus lectorem remitto.

CAP. XIV.

Quid ad militiæ vsum habere principem conueniat.

Nihil aliud itaque ob oculos sibi statuendũ ducat Princeps, nihil curę nihil quo se exerceat artis, quam bellum, quam militares ordines, quam deniq; ipsam militarem disciplinam. Ea enim sola artis est imperantis. Est autem tantæ virtutis, vt non solum eos qui è principũ sanguine genus ducunt, sustineat, verũ & qui priuatæ fortunæ inter mortales habentur, ad eum gradum sublimes ferat. Contra vero perspicuum est, Principes, qui magis delitias quã bellicas arteis procurarunt, principatum amisisse: eius autem amittẽdi prima causa est huius disciplinæ neglectus, vt acquirendi, eiusdem est professio. Franciscus Sfortia armis instructus, è priuato fortunæ statu in Mediolanensiũ principatũ fuit euectus: cuius filii militiæ molestias atque incommoda detrectantes, è principibus ad priuatam conditionem reciderunt. Nam inter alias malorum, quæ te armis denudatum circumsistunt causæ, subest ẽt illa, quæ tui contẽtum parit. Quod sane ex iis præcipua est turpitudinis nota, q̃ sunt principi (vt dicetur) summo studio effugiendæ Nullus.n. proportionis modus inter armatum cadit, & iner-

mem: nec ẽt ratio ipsa patitur, vt qui inermis sit, securus inter armatos seruos versetur, quoniam fieri non potest, vt inter eos rectè agatur, in quorum alteris indignatio, in alteris suspicio resideat. Proinde nulla dignatione apud milites haberi potest princeps, q militiæ sit ignarus, quod ad alias (vt dictum est) infelicitates accedit: nec tuto se illorũ fidei cõmittere. Nunquam propterea cogitationẽ ab hoc belli studio auertendam existimet: & pacis quidẽ tempore acrius in eo quã belli sese exercere debet. Id autẽ duplici ratione efficere potest, re ipsa sc. & animi cogitatione. Quod autem ad rei vsum attinet, præter id ꝙ quibus præest ita retinere debet, vt probe sint ordinati & exercitati, tum etiam venandi studiis iugiter ipse incumbat: vt & corpus laborib. assuefaciat, & locorum naturam addiscat: tum quo modo assurgant mõtes: vallium item ora quo pacto aditum admittant: diffusi campi vti pandãtur: fluminum prætera naturã, & paludum intelligat, atq; in hoc summã iudicet adhibendã curam. Quæ cognitio duplicẽ affert vtilitatem, tum quod explorata sibi pateat tota eius dirionis regio, meliorem notitiam præbeat, qua parte illa defendi possit: tum ex illius iudicio, & locorum vsu, facile situm alium quempiam recenter speculandum sibi propositum, animo complecti potest. Nam qui in Etruria (verbi gratia) siti sunt colles, valles, cãporum æquatę planities, flumina, & paludes, habẽt cum iis q̃ cæterarũ sunt prouincia-

uinciarũ, ſimilitudinem quandam: vt ex vnius prouinciæ ſitu in aliarum etiam cognitionẽ deuenire poſſit. Princeps autem qui hac careat, precipua denudatur, qua parte belli Dux inſtructus eſſe debet: Quoniam hæc hoſtẽ inuenire, caſtris locũ capere, exercitum ducere, diem indicate pugnæ: vrbes deniq; docet cum vtilitate, obſidione cingere. Philopœmenis Achæorum principis, inter alias quæ à ſcriptoribus ei tribuuntur laudes, ea vna eſt, quod pacis tempore nihil quam de rebus bellicis animo obuerſaret, atq; campos cum amicis peragrans, ſæpius gradũ ſiſteret, vnaq; cum ipſis diſſereret. Eho quæſo inquiens, ſi forte collem hoſtes illum tenerent, noſq; hic cum exercitu cõſiſteremus, vter noſtrum ſuperior eſſet? Quo pacto ſeruatis ordinibus, tuto eos aggredi poſſemus? cupientib. item nobis pedem referre, quo id conſilio eſſet agendum? Contra ſi ipſi reuocare gradum vellent, qua ratione inſequi poſſemus? Atque ita proficiſcens, omnia quæ in exercitu caſu euenire ſolent, illis proponebat, eorumq; ſententias intelligebat, ſuam afferebat, ac rationib. confirmabat: ſic, vt ex hac iugi cogitatione nunquam poſſet inter ducendum exercitum aliquid aduerſi caſus ſuboriri, cui ipſe non haberet quo occurreret remedio.

Iam vero quod ad mentis agitationem ſpectat, principi euoluendæ ſunt hiſtoriæ, in illiſq; præſtantium virorũ res geſtas inſpicere, quidque in bello gerendo conſilii tenuerint: victo-

riæ item, & detrimẽti accepti causas disquirere, quo & has fugere, & illas imitari possit. Illud in primis faciundum curet, quod olim cuidam ex præstantibus viris factitatum est, qui si quem ante sua tempora laudibus & gloria ornatum audiuisset, eum sibi imitandum proposuit, illiusq; semper & res gestas & actiones apud se retinuit, quemadmodum Achillis Alexandrum Magnũ. Cæsarem Alexandri, Cyri Scipionem imitatorem fuisse dicunt. Atqui à Xenophonte descriptam vitam quicunque leget, facile inde intelliget in Scipionis vita, quantum ei ex imitatione illa gloriæ accesserit, quamque in castitate, comitate, humanitate & liberalitate Scipio ad ea, quæ à Xenophonte de Cyro prodita sunt, sese conformauerit. Id genetis modos rerum petitus Princeps obseruare debet, nec vnquam tranquillo aut pacato tempore otiosam vitam traducere: verũ summo studio eos omnes in pretio habere vt in rebus aduersis sibi vsui esse possint, atq; fortuna reflante, ad omnes eius ictus declinandos, pro pulsandosq; instructum se sentiat.

Cap. XV.

De iis rebus, quibus homines, tum maxime principes aut laudantur aut vituperantur.

Reliquum est, vt videamus quænã instituta Principis esse debeant, quæq; vitæ quotidianæ

aliana cõſuetudo eſt iis qui ſuo addicti ſunt imperio populis & amicis. Et quoniã multos non ignoro in hoc genere ſcribẽdi operam dediſſe, vereor ne & ipſe ad ſcribẽdum animũ de eiſdẽ rebus ſi intendam, id arroganter eſſe factũ dicant, alienam præſertim, ſi a cõmuni aliorum ordine de hac re diſputationem inſtituam. Verum cum animus ſit ea ſcribere, quæ intelligẽti vtilitatẽ afferant, magis conſentaneum viſum eſt, veritatẽ rei, quam vel eius ſimulacrum vel imaginem quandam ſequi. Et ſane complures Reſp. & principatus quoſdã animo effinxerũt, qui nunquam ſub aſpectum vllũ venerũt, tantum abeſt, vt reuera extiterint. Nã tantum abeſt ratio, qua homines viuunt, ab ea qua æquũ eſſet vt viuerẽt, vt qui negligit quod fit, ſequuturus quod eſſet faciẽdum, is ſibi ruinã potius in addiſcendo accerſit, quam quod ſuæ ſaluti conſultum velit. Qui enim ſe virum bonum omnib. partibus profiteri ſtudet, eum certe inter tot non bonos periclitari neceſſe eſt. Neceſſarium eſt itaq; principi, vt perceptũ habeat (ſi ſe ſaluum velit) qua ratione poſſit eſſe nõ bonus, idq; pro rei neceſſitate, in ſuum conuertat, vel non conuertat vſum. Quapropter poſthabitis, quæ de principe duntaxat animo ſunt efficta, deq; iis quæ vera ſunt diſſerẽs, dico omnes homines (cum de his eſt ſermo) principes præſertim, ꝙ editiore in loco poſiti ſunt, harũ rerum notari aliqua ſolere. vt alius liberalis, teſtrictus & tenax alius dicatur, quidã munificus, raptor alius

beneficentiæ virtute (sic ut omnibus perspicuum fiat) sine detrimēto vti non potest, si sapiet, parsimoniæ notam non reformidabit. Nam progressu temporis, cum perspectum fuerit ex eius parsimonia abunde sibi vectigalium suppetere, cum posse rem suam ab iis qui bellum essent illaturi, tueri, nō grauata multitudine res aggredi insignes, tunc, inquam munificentior habebitur, ideo vt in omnes illos beneficus censeatur (qui pene infiniti sunt) à quib. nihil ademerit: in reliquos autē, qui pauci sunt, dicetur fuisse parcus, quod in eos nihil contulerit. Ætate nostra nihil laude dignum vidimus esse factum nisi ab iis qui perparci sunt habiti, reliquos autem extinctos esse Iulius II. Pont. max. postquā liberalitatis nomine ad pontificatū aucupandum satis superq; cognosceret se fuisse perfunctum illius conseruationis postea securus abiit Galliarum regi bellum illaturus, totque bellis gestis, nihil aut tributi aut vectigalis extra ordinem quod esset, est vnquam imperatum: nam immoderatis sumptibus subministrauit eius diutina parsimonia. Hispaniarum qui nunc regnum obtinet, si magnificentiæ nomine commendari voluisset, nunquam tot res gerere, victoriisq; potiri potuisset. Proinde Princeps, ne suos dispoliet, vtque sese tueri ac sustinere possit, ad pauperiem item, suiq; contemptum, aut ad rapacitatem ne adigatur, auaritiæ crimen parui faciendum ducet Nam vitiorum id est vnū, quod minime impeditur dominandi ratio.

At si-

At si quis C. Cæsarem diceret sua liberalitate ad imperium peruenisse, aliosq; complures, quod & essent, & haberentur liberales, ad altissimos honorum gradus fuisse euectos, dicerem te, aut esse iam principem, aut ad eum dignitatis gradum iter esse ingressum. In priore ratione hæc tua liberalitas tibi foret fraudi, in altera necessarium sane est, vt liberalis habearis. Cæsar autem ex iis erat, qui ad Romanum imperium aspirabãt: verũ eo occupato, si superstes fuisset, nec sumptibus fuisset temperatum, totum illud imperium profudisset. Atq; iterum si quis diceret multos extitisse Principes, qui suis exercitibus res magnas gesserunt, qui tamen illa beneficẽtia excelluerunt: dicendum est principẽ vel de suis, vel de aliorum bonis sumptus facere. Si primum, parcus esse debet: si secundum, necesse est vt nullam partem liberalitatis prætermittat. Atqui principi in expeditionem exercitus educẽti (qui exercitus prædis, direptionibus, tributis sint alendi) alienaq; tractanti, necessaria est hæc liberalitas, alioquin milites illũ nõ sequerentur. Quod autẽ non est tuum nec tui populi, id liberalius conferri potest: vti à Cyro, Cæsare & Alexandro factũ constat. Non enim id, quod de aliienis bonis insumis, tibi existimationẽ adimit, imo cumulationem reddit: sed à propriis opibus absumptis tibi detrimentum venit. Atque nihil est quod magis seipsum cõficiat, quã liberalitas, qua inter vtendum facultatem vtendi amittis, atque ad egestatem redigeris, aut ad tui-

tui contemptum: vel si pauperiem iudicas v tandam, tunc ad rapinas te conuertis: atque a odium tibi conciliandum. Iam vero quod mnium maxime principi est vitãdum, illud est, ne aut neglectui, aut odio habeatur, ad quorum vtrumque beneficentia illum facile impellit. Quare sapientius est nomen *perparci* subire (quod infamiam absque odio parit) q vt *beneficus* dicaris, velle raptoris nomine n tari, quod quidem infamiam summo cum odio coniunctam contrahit.

CAP. XVII.

De crudelitate & clementia: atque satius ne sit amari quam metui.

IAm ad alia eorum quę supra recensuimus de uenientes, vnicuique principi optabile foret, vt clemens, nõ crudelis haberetur: nihilominus cautio adhibenda est, ne hac abutatur clementia Valentinus immanis existimabatur: eius tamen immanitas totam Flaminiam in integrum restituit, eamque in vnum collegit, atq; ad pacem & fidem redegit. Quod sane si probe co sideretur: Florentino populo deprehendetur lum mitiorem fuisse: qui vt crudelitatis nomen effugerent, siuerunt Pistoriensium vibem euer ti. Parui itaque ducat Princeps sæuitiæ nomen, quo cõcordes suos in fide retineat. Paucissimis enim exemplis clementior eris, quam qui n-

mia

nia lenitate permittunt, vt rerum perturbationes sequantur: vnde cædes aut rapinæ nascantur. Totam enim multitudinem hæ offendere solent, vbi illæ animaduersiones, quæ à Principe proficiscuntur, præcipuum quendam, & singularem tantum lædunt. Atqui inter alios Principes, ille potissimum qui nouus est fieri non potest vt inclementiæ nomen effugiat, cum noui dominatus adeo periculis sint referti. Hinc Virgilius sub Didonis persona ex nouitate regni inhumanitatem excusat:
Res dura, inquit, *& regni nouitas me talia cogunt Moliri, & late fines custode tueri.*
Nihilominus grauitatem quandā adhibeat, quominus temere omnia credat, aut moueatur, aut sibi ipsi metum iniiciat: verum ita rerum administrationem prudentiā & humanitate temperet, ne nimia confidentia incautum aut diffidentia non ferendum efficiat.
Oritur ex hoc quæstio, *satiusne sit amari, quam metui, an metui, quam amari?* Vtrumq; dici posset fore necessarium: verū difficile cū sit ambo simul coniungi, tutius est (si altero est carendū) metui, quam diligi. Nam de hominibus vniuersè hæc affirmari possunt, eos ingratos esse, inconstantes, simulatores, periculorum fugitantes, lucri cupidi: dumq; de eis benemeritis, ac necessitas procul abest, tui omnes sunt studiosi, sanguinē pro te effundendū offerunt, fortunas, vitam, liberos. At ea premente, vt supra docuimus, cōfestim desciscunt: Princeps vero, qui

quiomni alio apparatu nudus , eorũ pollici
tionibus verbotenus factis penitus nititur
præceps defertur: quandoquidē amicitiæ , q
non animi magnitudine & præstantia , sed
tio comparantur, debentur quidem meritis
quo eas possideas, aut in tempore in vsum tuu
adhibere possis minime habetur. Homines p
terea minore respectu offendunt, qui studen
vt diligantur, quam qui metuantur. Nam amo
quadam officii lege continetur : at homines
omni improbitate laborent , ad quamcunq
proprii cōmodi leuem occasionem , illam p
fringunt. Contra metus, formidine perpetua
stantis pœnæ, nunquam non animo obseruan
retinetur : ita tamen se metuendum exhibe
Princeps vt inde si beneuolentia non conciliē-
tur, odium tamen vitetur. Nam satis pulchre
cohætere possunt, timeri, & in odio non esse
quod quidem nunquam non erit, si suorum ci-
uium, & populorum bonis abstineat, & mulie-
rum pudicitia. Quod si quando in vitam alicu-
ius fuerit animaduertendum, id tunc ne verea-
tur facere, cum & facti ratio, & quæ deceat ma-
nifesta purgationis causa afferri potest.

Sed illud omnium maxime tenendum erit
vt fortunis alienis temperatũ fuisse cognosca-
tur. Nam citius parentum cædem obliuioni dā
homines, quam fortunarum suarum direptio-
nem. Ad hæc eripiendi aliena nunquā non ade-
runt causæ. Qui ēt rapinis victitare incipit, per-
petuo causas exquiret, quib. alienas opes occu-

pet.

ret. Contra, sanguinis effundendi rationes sunt causæ, citiusq; prætereunt, atque deficiunt. At principi iam in exercitu versanti, atq; multitudinis procurationem habenti statuendum omnino est, vt inhumanitatis nomen pro nihilo ducat. Nam huius nominis expers, nunquam exercitum coniunctum, nec ad aliquid aggrediendum instructum retinere potest. Inter alia digna omni admiratione quę gessit Annibal, illud quoq; recensetur, quod cum copiosissimũ, peneq; infinitis gentib. refertum duceret exercitum, in alienas terras militaturus, nulla vnquã aut inter se aut in ipsum ducem fuerit subita seditio, idq; constanter in vtraq; fortunæ conditione tum aduersæ, tum prosperæ fuisse factum. Quod sane quam ab illa eius effera sæuitia aliunde proficisci non potuit: quæ vna cũ cæteris eius virtutibus, in conspectu totius exercitus augustũ atq; terribilem teddidit. Ad quã quidem rem cæteræ illi virtutes sine hac satis non fuissent. Cæterũ scriptores parum considerate has eius res gestas admirantur quidem, cũ et altera parte potissimam earum causam accusent. Cæteras aũt illius virtutes ad id non suffecturas, facile est id in Scipione viro singularissimo perspicere: nec solum eius tempestate, verũ in omni rerum quæ sciuntur memoria, cuius exercitus in Hispaniis ab eo desciuerunt. Quæ res aliunde non fuerat profecta, quã ab ea quæ licentiores, quam militari disciplinæ par esset, milites effecerat lenitate nimirum ei⁹ nimia: id quod

quod postea in senatu à Fabio Maximo fuit ei exprobratum Romanæ militiæ corruptorem illum appellanre. Locrenses à Scipioni quodam legato euersos non vindicauit, nec eius legati insolentia pœnas sumpsit quod omnino ex illius facilitate ingenij nasceb[atur], adeo vt illum excusandum quidem cum s[usce]pisset, multos, inquit, esse homines, qui mel[ius] errata vitare, quam aliorum errata corrig[ere] possent. Quod quidē ingenium temporis [pro]gressu violasset Scipionis & nomen & gloria[m], si cum eo in imperio retinendo perseuerasset, sed senatus decretis parenti, hæc vitiosa e[ius] affectio non solum latuit obscura, verum ma[xi]mæ gloriæ fuit.

Vt autem eo nostra redeat oratio, ad metum scilicet, & amorem, quo quis aut diligi, aut me[tui] debeat, dico: cum homines ad arbitrium suum ament, metuant autem ad principis vo[lun]tatem: Princeps, qui sapiētia valet, eo quod suæ est, non alienæ facultatis, niti studeat. Illud duntaxat omni diligentia curet, ne in aliorum odium, aut offensiōnem incurrat.

CAP. XVIII.

Quo pacto fides à Principe sit seruanda.

QVam sit omni laude dignum in principe pa[cta]ctam fidem seruare, atque vitæ integritatem sine vllo dolo malo retinere, nemo est qui non intelligat.

Verum

Verùm, cum sint duo genera decertandi, vnū iure legum, alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si non satis est vni superio. Proinde necessariū est, vt Princeps rectum vtriusque, & belluæ & hominis vsum teneat. Inuolucro quodam hæc pars principibus est à veteribus scriptoribus tradita, asserētib. Achillem compluresq; alios ex priscis illis principibus, Chironi Centauro educandos, atq; in eius disciplinā fuisse creditos. In eo enim quod præceptorem mixti generis, & hominis & belluæ habuisse dicunt, nihil quam principi fore necessarium docent vtriusq; naturæ vsum. Cum itaq; principem magni referat belluinum ingenium scite inducere, ei tum vulpis, tum leonis mores assumendi erunt. Nam leo sibi à laqueis non cauet, lupos vero vulpecula reformidat. Quo itaq; laquei sentiantur, vulpeculam agere oportet; lupi vero quo deterreantur, leoninum ingenium est subeundum. Qui igitur leonis vestigiis simpliciter insistunt, ij sane rē ipsam non tenent. Princeps propterea qui sapientia sit præditus, debet ea promissa vitare, quæ suis commodis contraria fore videt. Atqui homines si probi fuissent omnes, præceptū hoc planè fuisset inutile: verum cum improbi sint, diligenter eorum improbitas perfidiaq; erit eludenda. Jam vero nunquam hominibus desuturæ sunt causæ, quibus in violatam fidem colorem inducant. In hanc rem fère infinita possent

sent recentia proferri exempla, atque ostendere, quot pacis fœdera, quot promissa & conuenta fuerint perfidia irrita & vana: qui vero sagacior fuit, vt vulpinum ingenium melius exprimeret, ei felicius omnia ceciderunt.

Verum hanc naturam plurimum refert, vt quis recte norit colore vestire, cum simulando, tum dissimulando: homines enim adeo simplices sunt, adeo præsentibus necessitatibus obsequentes, vt qui fallax, & simulationis artificio eruditus sit, statim sit habiturus qui se illi decipiendum tradat, quo magis tales homines cauendi erunt, eorumq; artificium arte frustrandum.

Nolim Alexandri sexti Pontific. Max. recens exemplum silentio præteritum. Is nihil quam mortalium impostorem egit, nihil quam adomnem malitiam & fraudem (quo hominum genus falleret) mentem suam exercuit. Atque reperit subiectam quam tractaret materiam. In asseuerando autem qui magis fuerit efficax, aut qui speciosius iurauit iusiurandum, vicissimque qui minus præstiterit, nemo vnquam fuit: nihilo secius doli nunquam non commodè ei cesserunt. Hanc enim fallendi artem mu.resque hominum probe callebat. Proindè non est quod Princeps eas omnes superius descriptas virtutes ostentet: sunt enim aduersus tales dissimulandæ sæpenumero, callideque tegendæ. Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conuersionem versatile ingenium Princeps

ceps habeat, est necesse, & (vt iam dictum est) a eo, quod bonum est, ne discedat: at si necessitas vrgeat, edoctus sit, & malum auertere.

In id itaque Princeps acrem curam, diligentiamque omnem adhibeat, ne quid ex eius ore excidat, quod quinque illis iam numeratis partibus non sit refertum, atq; ita conspiciendum, audiendumque exhibeat, vt pietatem, fidem, integritatem, humanitatem, religionem sancte colere videatur. Atque nihil est quod magis præ se ferre oporteat, quam postremam hanc virtutem: fere omnes homines magis specie & colore rerum, quam rebus ipsis permouentur, & iudicant. Nam videndi facultas, omnes attingit; attrectandi vero, paucos duntaxat. Nemo non videt quid præ te feras: at pauci sunt qui, quod sis, sensu percipiant. Qui quidem pauci nec audent multorum opinioni, qui defenduntur imperii maiestate, aduersari. In hominum autem, præsertim principum actionibus, vbi nullum habetur constitutum, ad quod vocentur iudicium, rerum euentum pleriq; obseruantes expectant. Vitam igitur Princeps tutatur, curetq; imperium conseruaré: quib. autem id fiat rationibus, ex modo honesti speciē præ se ferant, nunquam non honore dignæ, laudibusque existimabuntur. Ducitur namque captiuum perpetuo vulgus specie recti, & rerum euentu, & plane nihil quam vulgus toto in orbe versatur. Illi vero pauci ibi locum obtinent, vbi plurimi non habent: quo nitantur.

CAP. XIX.

Principi tum contemptum sui, tum odium esse fugiendum.

ET quoniam inter differendum de principis dotibus, quarum superius mentionem feci. mus, de ijs duntaxat tractatum est, quæ maioris visæ sunt esse momenti, reliquas nunc breuiter sub vniuersa quadam tractatione disquiram: vt Princeps scilicet cogitet (vt nonnihil superius attigi) ea fugienda, quæ infensum & neglectum eum reddere possunt. Quoties autem hoc declinauerit, suas plane parteis absoluerit, neq; cæteris infamiæ notis vllum, quod sibi immineat periculum, offendet. In odium omnium maxime, vt dixi, adducunt bonorum direptio, & quo cuique temperandum est, suarum raptus mulierum. Quoriescunque bonis parcitur multitudinis, & honori, præclare secum agi ducunt homines: & id duntaxat fiet liquum oppugnandum, ambitio nimitum paucorum, quæ multis modis, nulloque negotio reprimi potest. Spretum deinde & contemprum reddit, si varius, si leuis, si effœminatus, si timidus, si denique habeatur animi dubius & incertus; quæ omnia tanquam scopulos fugere studeat Princeps, adnitaturque, vt in omni curatione & administratione rerum, animi magnitudo, spiritus ingens, grauitas, forti tudo eluceat: nec non apud eos qui inter reliquam

quam suorum multitudinem digniores habetur, ita sententiam suam, quam semel pronuntiârit, ratam ac firmam haberi velit, vt ab ea nunquam deduci aut dimoueri posse pro certo teneant: ac talem de se opinionem sustinere ac retinere studeat, vt illorum nemo veniat, vt illũ aut decipi, aut flecti posse cogitet.

Ille igitur Princeps, qui talem de se sententiam & existimationem in hominum mentes inferit, semper habetur maximi. Iam vero in eum, quem omnes magnificiant, difficilis est coniuratio, difficilis oppugnatio, difficilis irruptio: modo fama ferat eum apud suos lõge excellere, & summa obseruãtia coli. Duplici enim metu teneri principem oportet: altero interiore & domestico, eorumq; causa, quos suo moderatur imperio; altero exteriore & alieno propter eos, qui potentes sunt, extraneos. Ab hoc se afferit bellicis armis probe instructus, & amicis. Quæ arma si adsunt, nunquam nõ bonos amicos habebit. Domi autem firma erunt omnia, vbi firma sint, quæ foris geruntur, nisi aliqua perturbentur coniuratione. Et tamen si quid nouarum rerum moliventur quæ foris sunt, iam ipse, si ita instructus est, & vitæ rationem talem instituit, qualem præscripsimus, semper (modo seipsum non deserat) omnem impetum feret ac sustinebit: quemadmodum Nabidem Spartiatam fecisse ostendit.

At ab ijs, quibus imperat populis, si quando externa quiescant, illud timendum est, ne qua

per eos coniuratio fiat: á qua quidem se facile securum vendicabit, contemptu & odio v[illegible] ro, populisque per eum cumulate sibi satisfa[illegible] afferentibus. Quod vt sequatur (vt latius sup[illegible] patuit) necessarium est. Atqui omnium quod maximum consequi posset, Princeps in coniuratores, remedium illud vnum & præcipuum est, odii & contemptus à multitudine vitatio. Semper enim qui in aliquem conspirat, is [illegible] persuadet principis morte multitudini se satisfacturum. At si in ea fuerit opinione, vt credat id fore apud eum sibi offensioni, nunquam audaciæ sumeret, vt talia aggrederetur molim consilia. Coniuratorum enim quæ sibi immineant difficultates, pene infinitæ sunt. Re ipsa profecto cernitur, multos quidem coniurasse, quibus vero feliciter cesserit, perpauci admodum fuerunt. Qui enim coniurat, nec solus esse, nec socium sibi asciscere potest, nisi ex ijs quos offensos existimat. Verum vbi primum offenso cuipiam animi tui cõsilium aperuens, facultatem concedis, qua sibi cumulate satisfieri possit: quandoquidem detecto animi t[illegible] cogitato, in eam ipse spem venit, vt omnia sibi inde commoda polliceri queat. Hic itaq; quæ stum ratum & certum cum videat, illic vero incertum, & periculis plenum, pat est, vt aut rarus sit amicus, aut quo tibi fidem seruet, pertinaci odio in principem sit affectus.

Vt autem rem ipsam ad pauca redigam, coniuratorum partes metum duntaxat, sollicitudinem,

dinem, pœnæ formidinem, perpetuos comites habent. At à principis partibus stant imperii maiestas leges, ab amicis & toto principatu defensiones: quæ omnia adeo illum tutum reddunt, vt si his popularis accedat beneuolentia, fieri nō potest, vt quis eo temeritatis erumpat, vt in illum conspirare velit. Nam fere assolet, vt coniurato cum ante admissum facinus sit timendum, in hacre eius causa ea est, vt post patratum scelus, etiam sit illi extimescendum: tam iam ex commisso scelere infensam habeat multitudinem, nec propterea possit sperare vllum perfugii locum. Possent in hanc subiectam materiam infinita exempla proferri: sed illud vnum, quod patrum nostrorum memoria contigit, satis mihi fuerit proposuisse. Annibale Bentiuolo, huius Annibalis qui nunc est, auo, penes quem summa rerum apud Bononienses erat, a Cannneschis, qui in illum coniurarunt, interfecto, nec vlla ex se quam Joanne tunc in cunis agente relicta prole, statim a patrato homicidii scelere excitata est multitudo, quæ totam Cannneschorum familiam cæde sustulit. Quod sane à populari illa in Bentiuolam gentem, qua illam complectebantur beneuolentia, profectum esse constat. Quæ quidem tanta fuit, vt cum nemo ad principatum regendum superesset, indicio accepto, quod Florentiæ esset, qui è Bentiuolorum gente genus duceret, ad illud vsq te tempus fabri filius habitus, eo illum accersitum profecti sunt Bononienses,

eique suæ ciuitatis administrationem detulerunt : quam quidem tam diu est moderatus, quo ad Joannes ad ætatem imperio regendo idoneam peruenisset. Dico itaque conturationes omnes principi paruifaciendas esse, vbi populi in eum fuerit propensa voluntas: at eo infenso, & qui sui hostili odio flagret, omnia sunt & ab omnibus timenda.

Principatus præterea, qui bene sunt constituti, principesque ipsi omni diligenti cura statuerunt, ne eorum viri primarij sua causa ad desperationem adigerentur : nec quicquam quo multitudinem æquam ac tranquillam retinerent, negaretur: nam hæc omnium grauissima est, quam tractet Princeps materia.

Inter ea regna, quæ hac nostra ætate bene constituta sunt, quæque prudenter procurata, Galliarum regnum annumeratur: in quo multa sunt sapienter præscripta, à quibus regis & libertas, & securitas pendet: quorum primum est ipse Senatus, eiusque authoritas. Quandoquidem qui illud regnum instituit, cognita potentum ambitione, eorumque insolentia, censuit aliquo freno esse cotrigendam: cæterum animaduertens quo odio esset multitudo in potentiores metu duntaxat innixo, cupiens eos securos reddere, noluit id muneris regis esse proprium, vt omni apud regni proceres liberaretur inuidia, si multitudini faueret : & apud multitudinem, si procerum partes complecteretur. Ob id tertium quendam constituit iudicem,

cem, qui sine Regis inuidia proceres cæderet, & tenuiores rueretur. Nihil melius, nihil sapientius hoc decreto esse potuit: nec regni, aut ipsius Regis potior securitatis causa. Hinc alterum, quod notandum est, elici potest: vt nimirum *ea Princeps alijs procuranda decernat, quæ inuidiam parere possint: sibi vero quæ grata sint reseruet.* Conclusum denuo sit, existimationem suorum procerum principi in pretio esse habendam, ita tamen ne populi sibi odium conciliet.

Complutibus fortasse videri possunt, huic meæ opinioni pugnantia exempla, cum ex Romanis multorum imperatorum vita, & morte perspecta, aliquem inuenerint, qui, etsi egregie vixerit, & ingentem animi magnitudinem præ se tulerit, imperium tamen amiserit: aut à suis, qui in illum conspirarunt, fuerit interfectus. Cupiens itaque ad hæc, quæ objici possent, respondere, nonnullorum imperatorum mores & ingenium disquiram, & causam cur perierint, examinabo, quam causam non dissimilem his, quæ proposita sunt, ostendā. Tum ea considerande proponam, quæ res gestas illorum tēporum legentib. digna sunt, quæ noiētur. Mihi vero satis esse velim, eos omnes imperatores oratione complecti, quib. imperii successio obuenit, à Marco Philosopho ad Maximinum vsque initio ducto, qui quidem hi recensentur: Marcus, eiusque filius Commodus, Pertinax, Julianus, Seuerus, & Antoninus Caracalla

eius filius, Macrinus, Heliogabalus, Alexander, & Maximinus.

Illud principio obseruandum est, cum vno cum certamen duntaxat in omni procuratione principatus cernatur, potētiorum scilicet ambitio, & populorum insolens ingenium, Romani Imperatores tertia quadam afficiebantur difficultate, quod illis ferenda esset militum crudelitas & auaritia: idque cum difficile esset, causam exitii multis attulit. Nam factu haud facile est, militum & populorum votis satisfacere. Hi enim quietam & otiosam vitam traducere cupiunt, ob idque principes, qui modesti sint, complectuntur: milites vero eorum studiosi sunt, qui bellicoso animo, insolenti, crudeli & rapace sunt insignes. Quæ omnia in populos cupiebant ab imperatoribus exerceri, quo sibi duplicatis stipendiis, auaritiam & sæuitiam suam explere possent. Hinc factum est vt qui talem de se natura, vel arte partam opinionem imperatores, non afferrent, qua vtrumque hominum genus freno compescerent, ij ruina oppressi interibant. Atqui eorum maxima pars (illi præsertim, qui tanquam noui principatum inibant) perspectis vtriusque gentis diuersis ingeniorum naturis, eo animum inclinarunt, quo militibus gratificarentur, iniurias populi contemnerent. Quod quidem comnecessarium erat. Nam cum principes vitare non possent, quin in aliquorum odium incurrerent, illud in primis contendendum erat, ne mul-

multitudinem sibi infensam facerent: id autem si obtinere non possent, in id omnium maxime incumberent, vt eius multitudinis offensionem declinarent, quæ essent potentiorum.

Hac de causa Imperatores qui ob principatus nouitatem studiis & fauore extra ordinem opus habebant, militibus libentius, quam populis sese adiungebant Id tamen vel damnum, vel commodum illis afferebat, vt Princeps ipse dignitatem suam & auctoritatem retinendi peritus erat. Ab his causis profectū est, vt Marcus, Pertinax, Alexander, viri modestioris vitę, & iustitiæ cultores, crudelitatis hostes, humanitate & comitate præditi, tristeis exitus sint consequuti, præter vnum Marcum, qui quidem longe honoratior vixit, & idem obiit. Imperii. n. successio hæreditario iure ei cum obtigisset, non erat cur aut militibus, aut populis acceptum ferret. Tanto præterea virtutum comitatu, quæ illum venerandum & augustum effecerant, septus cum esset, semper quoad vixit, vtrumque ordinem, ab omni odio, & sui contemptu liber, intra officii fines continuit. At Pertinax repugnante exercitu fuerat ad imperium euectus: qui exercitus, cum sub Commodo assuetus esset dissolute viuere, non poterat id genus honestæ vitæ, ad quod illum cupiebat adduci, æquo animo ferre: hinc odio sibi eorum conflato, cui odio sui neglectus (quod iā senex esset) cum accessisset, inter initia

delati imperii concidit. Hinc & illud anima-
uertere licet, honestæ æque ac turpis vitæ fa-
ctis odium conciliari. Quocirca Princeps im-
perium qui saluum velit, cogitur nonnunq
esse non bonus: quandoquidem si ea multitu-
do; quæ sit populi, aut militum, aut optimat
cuiusque opera ad imperium sustinendum
indigere cognoscat, fuerit deprauata, obseq
eius studio, atq; illi morem gerere necesse e
Quo quidem tempore, quæ factu forent hone-
sta principi vehementer essent contraria.

Sed veniamus ad Alexandrum, in quo v
tanta extitit probitatis, vt inter alias laude
quæ illi tribuuntur, illa accenseatur, quod tot
illo 13. annorum spatio, quo imperium fuer
moderatus, nemo vnquam indicta causa fuer
interfectus. Nihilominus cum effœminati an-
mi fuerit habitus, & qui maternis consiliis
neret se duci, ob idque in contemptum de-
psus, ab exercitu in eum conspirante fuit inter-
fectus.

Nunc vicissim mores & ingenium Commo-
di, Seueri, Antonini Caracallæ, & Maximi
examinantes, atrocissimos illos deprehend-
mus, rapinis inhiantes. Qui vt militum cupidi-
tatem explerent, à nullo iniuriarum genere,
quod in populos committi posset, fuit ab illis
temperatum. Omnibus tamen, Seuero exce-
pto, tristes obtigerunt vitæ exitus. Seuerus e-
nim tanta excelluit animi virtute, vt militum
animos in se propensos postquã continuisset,
tametsi

tametsi populi essent à se duriter oppressi, potuerit tamen imperium feliciter, semperque retinere. Illius namq; virtutes ita illum in conspectu cum exercitus, tum reliquarum gentium suspiciendum efficiebant, vt hi attonitis quodammodo hærentes animis, & stupore perculsi, illi vero eius reuerentia tacti æque quiescerent.

Et quoniam huius viri res gestæ præclaræ fuerunt, paucis ostendam, quam pulchre vulpeculæ personam, & leonis in vsum suum induerit: quorum ingenia & naturam, principi imitanda (vt dixi) existimo.

Seuerus cognita Iuliani imperatoris ignauia, persuasit exercitui, cuius ipse in Illyrio ductor erat, optimum fore, vt Romam Pertinacis imperatoris cædem vindicaturi proficiscerentur: à prætoriana enim militum cohorte fuerat interfectus. Sub hac itaque specie, ne ad imperium aspirare videretur, exercitus contra Romam mouit: ac prius in Italiã transmisit, quam de illius ex Illyrio discessu fuerit rescitum. Cum autẽ Romam deuenisset, Senatus metu adductus, imperatorem illum, Iuliano vita functo, declarauit. Post hæc principia duo supererant Seuero ad absolutũ imperium occupandum: alterum in Asia, vbi Niger exercituum Asiæ præfectus, imperatorem & ipse se salutare iusserat: alterum in occidente ab Albino, qui vicissim de imperio occupando animo cœperat agitare. Verum cum perspiceret periculosum fore si se

in vtrumq; hoſtem declararet, ſtatuit Nigrum adoriendum, Albinum verum dolo circumue nire: ad quē propterea literas dedit cum ab natu imperii procuratio fuiſſet ſibi delata ſtatuiſſe eam dignitatem vtriq; communē fieri atq; Cæſaris titulo ad illum miſſo, ex Senatus decreto illum ad imperii procurationem collegam ſibi adiunxit. Quæ omnia ab Albino p veris bona fide fuerunt accepta. At Seueru deuicto atq; interfecto Nigro, orientiſq; rebus probe compoſitis, Romam reuerſus, contra Albinum, (quod beneficii à ſe accepti immemo in ſuam cædem per proditionem perpetrandam eſſet molitus) apud ſenatum conqueſtus eſt: o idq; ſibi fore neceſſarium, vt eo ſe conferret, & de illius ingratitudine meritas pœnas ſumpturus: inde in Galliam ad illum profectus, vna cum imperio vitam illi ademit.

Qui itaq; huius viri res geſtas exacte animo reputabit, eum leonem ferociſſimū dicet, vulpeculamq; maxime ſubdolam · aduerſuſq; eum & timorem, & reuerentiam ab omnibus fuiſſe adhibitam: & ab exercitu nec ſpretum, nec cōtemptum vnquam fuiſſe intelliget: deſineтque mirari, ſi homo nouus cum eſſet, tandiu imperium retinere potuerit. Nam ſumma eius dignitas & exiſtimatio ſemper illum ab omni populorum odio, quod ex rapinis in ſe concipere potuiſſet, vendicarunt.

Eius filius Antoninus, æque ac ipſe pater, vir præſtantiſſimus habitus eſt: ac multis rebus excel-

excelluit, quæ illum in omnium gentium conspectu maiestate conspicuum reddebant, & exercitui summe gratum. Erat enim vir plane bellicosus, omnium laborum patientissimus, & qui omnem ciborum lautitiam, vitæq; mollitiem vniuersam summopere aspernaretur. Quod sane militum animos erga se beneuolos, ac propensos efficiebat. Nihilominus tanta extitit feroci[a], & inaudita eius crudelitas (nam præter alias, easq; multiplices, præcipuasque causas, maiorem populi Romani partem, Alexandrinam vero vniuersam multitudinem cæde sustulit) vt omnium pene mortalium in se concitarit odium: cœperatq; iis etiam terrori esse, qui illum medium sepserant, sic, vt à centurione in medio sui ipsius exercitus fuerit interfectus.

Qua in re illud considerandum venit, id generis cædes, quæ ab obfirmati & obstinati animi proposito accidunt, vitari à principe non posse. Qui enim instructus est ad mortem contemnendam, ei factu perquam procliue id fuerit. Verum hoc mortis genus minus est principi timendum, quod longe rarissimum sit. Videndum est duntaxat, ne quempiam ex iis graui aliqua iniuria laceßat, quorum opera ipse vtatur, quosq; ad imperii procurationem circa se retineat. In quod erratum Antonius prolapsus est, qui centurionis prædicti fratrem contumeliosissime interfecerat, eiq; quotidie minabatur: nihilominu inter sui corporis stipatores retinebat. Cuius quidem consilii ratio temeraria

rariaerat,atq; (vti postea accidit)in ea perendum fuit.

Sed ad Commodum nostra redeat oratio: nullo fere negotio imperium retinere poterat. Iure enim hæreditario, quod Marci filius esset, obtigerat: satisque fuisset si paterna vestigia institisset, quo vniuersis populis fuisset etiam cumulatissime satisfactum. At animo truculentus cum esset, & effero, totum se conuertit ad exercitus, quem licentiorem effecerat, gratiam ineundam, quo suas posset in populum exercere rapinas. Cæterum dignitatem, & amplitudinem suam cum nec tueretur, nec conseruaret, atq; in theatra cum gladiatoribus decertaturus sæpenumero descendisset, aliaq; sordidissima indignissimaque imperii maiestate admisisset, despicabilem prorsus in militum conspectum atq; abiectum se præbuit: atque cum partim odio omnibus esset, partim neglectui: in eum conspiratum est, & interfectus.

Reliquum est, vt de Maximini ingenio disseramus. Is bellicosissimus fuit, atque Alexandri, de quo iam superius narrauimus mollicies, cum summo esset omnib fastidio, hoc vita functo, illum ad imperium euexerunt: quod tamen non diu retinuit. Nam duo illum infensum ac contemnendum effecerant. Alterum quod ignobilissimus esset. Pauerat enim ouium gregé in Thracia, quæ res vbique gentium erat notissima, atque ob id omnes illum abhorrebant, alterum erat, quod cum ingressi sui prin-

pricipatus Romam profectionem suam distulisset, atq; in possessionem imperii veniret, opinionem quod crudelissimus esset, attulit. Nam & Romæ, & per totam imperii ditionem, à suis præfectis multiplici immanitate sæuitum fuerat grauiter: sic, vt totus pene orbis ira in eum, tum et generis obscuritate permotus, tum odio, quod efferati esset ingenii metuens, primum Aphrica, deinde Senatus vna cum vniuerso populo Romano, atque Italia tota in illum conspirarunt. Ad hæc exercitus ipse, qui ad Aquileiam cum esset in castris, expugnationem difficiliorem nactus, illiusq; sæuitiæ pertæsus, torqueinillum hostes cum cerneret, minus illum timens interfecit.

Omittam de Heliogabalo, Macrino ac Iuliano dicere, qui contempti, spreti, atque abiecti cum essent, statim fuerunt oppressi. Sed ad huius propositæ rei narrationem totam peroraturus accedam: Qui nostrorum temporum sunt Principes, minus dico hac difficultate premi, quam militibus in imperii sui administratione teneantur extra ordinē satisfacere. Nam etsi illorum aliqua est habenda ratio, id tamen paulo momento definitur, cum nemo horum principum collectos in vnum exercitus habeant, qui vna cum gubernatione, & prouinciarum procuratione, vti imperii Romani exercitus, consenuerint. Quare si tunc militibus citius, quam populis erat satisfaciendum, id erat quod milites, quam populi potentiores essent:

nunc

nunc verò longe magis est necessarium, vt populis mos geratur (sem; er Turcarum imperatorem, & Ægypti Syriæq; Sulthanum excipio) quam militibus. Populi namq; copiarum ex citibus potentia (Turca excepto) facile praestant. Hic enim Turcarum imperator peditum XII. millia, equitum autem XVI. semper qui circumsteant, cum retineat, à quibus regni securitas, & robur pendet, necessarium est, vt populorum neglecta, quæ habenda esset, ratione sibi propensos foueat. Huic persimile est Sulthani regnum: quo in militum manu constituto, necessarium est, vt & ipse nulla populorum habita ratione, eos sibi in amicitia firmos complectatur. Atq; illud videre licet, hoc Sulthani regnum longe diversum a cæteris principatibus esse. Accedit namque quam maxime Christianorum pontificatum, quem nec hæreditarium, nec nouum appellare possumus. Principis enim iam demortui, qui liberi superstites, nec testamento relinquuntur hæredes, non principatum domini: sed ille, qui in eum semper a dumper eos, penes quos est eligendi potestas, eligi solet. Qui mos vna cum tempore cum inueterauerit, recens dominatus dici non potest. Nulla enim earum difficultatum affligatur, quibus noui obnoxii patent. Nam & si nouum est imperium, illius tamen dignitatis decreta antiqua sunt: atque in eum finem facta, vt illum tanquam hæreditarium admittant, & complectantur dominum.

Verum

Verum ad nostrum redeamus institutum. Si quis, inquam, ea quæ iam supra expendimus, animo reputabit, facile intelliget ab eo, quod odio flagrarint, nec non quod contempti & spreti fuerint imperatores illi, eorum calamitatem esse profectam. Perspicuum & illud fiet, qui factum sit, quod eorum nonnulli, administrandi rationem quandam sequuti, cui contrariam alii cum inierint, in vtraq; tamen parte eiusdem administrandæ rationis reperti sint, tum quibus felix, tum quibus tristior contigerit vitæ finis. Inutile namq; fuit, & noxium pertinaci, & Alexandro principes noui cum essent, Marcum imitari voluisse, non secus atq; Caracallæ, Commodo, & Maximino perniciosum, Seueri voluisse vestigiis insistere. Non enim tanta præditi erant virtute, quæ ad eorum vestigia implenda satis esset. Quapropter nouus Princeps in imperio retinendo non potest Marci res gestas imitari: nec etiam necessarium est, vt quæ Seuerus egit, ipse curet præstanda: verum eas Seueri parteis complectatur, quæ ad imperium confirmandum fuerint necessariæ. à Marco autem eas mutuetur, quibus imperium iam stabilitum & confirmatum, digne ac gloriose tueri ac sustinere possit.

CAP. XX.

Sintne arces & quæ ad dominatum retinendum à principibus plerunque fieri solent vtiles, an noxiæ.

QVo tuto dominatum retinerent nonnulli principes, populos, qui in eorum ditionem concesserant, armis spoliarunt: Alii in factiones discissas vrbes continuerunt: inimicitias in sese fouerunt quam plurimi: arces item fuerunt qui extruxerint, vbi nonnulli suas iam extructas euerterunt. Nam pauci in id animum intenderunt, vt qui sibi initio principatus initi, suspecti essent, eos in suam ipsorum amicitiam adiungerent. Quare etsi de his omnibus definita ferri sententia non potest, nisi ad præcipuam quandam horum principatuum formam deducatur, quæ esset tractanda quæstio: tamen perinde vniuersam de iis orationem instituam, atque subiectæ rei materia patietur.

Nunquam itaque est factum, vt qui nouus fit Princeps, arma suis detraxerit: imo inermes nactus, semper armis instruendos curauit. Ea enim arma quibus instruũtur, iam tui iuris esse cœperunt. Qui tibi suspecti habentur, ij fideles euadunt: in fide aũt qui hactenus perstiterunt, confirmantur. Iam quibus imperio præes, tui adhærentes fiunt. Et quoniam quæ in tuam potestatem cessit multitudo, vniuersa amari non potest,

poteſt, ſi de iis qui iam armis ſunt inſtructi, bene merearis, ſecurius cum reliquis agere potes, & diuerſitas illa inter admuniſtrandum, quam liberaliorem erga ſe agnoſcunt, eos tibi deuinctos reddit: reliqui qui ſunt, excuſationem pro te defendendo afferunt: iudicantes neceſſarium fore, vt qui periculorum plus ſubeunt & oneris, eos etiam videri plus iure meritos eſſe. Verum cum illis arma detrahis, iam illis iniurius eſſe incipis, atque oſtendis, quod animi tui vel abiectione, vel in eos exigua fide illis omnino diffidas: quarum vtraque opinionum odium in te concitant. Cum autem ſine armis eſſe nequeas, ad mercenariam militiam te conuertis, de qua cuius virtutis eſſet, ſupra diſſeruimus. Quæ & ſi bona eſſet, non ea tamen eſt virtute, quæ te à præpotentibus hoſtibus, & ab ea quam ſuſpectam habeas, multitudine tueri poſſit. Quocirca nouus Princeps (vt dixi) in nouo, cui præeſt, principatu nunquam non deſcripta ac diſpoſita habebit arma. Harum rerum exemplis hiſtoriæ pene omnes ſunt refertæ.

At principe noua aliqua prouincia aucto, quo veluti pars veteri ſuo adiungatur imperio, tunc neceſſarium eſt, vt ſic parta prouincia, armis exuatur, in qua illi excipiātur, qui in ea occupanda ſui ſe ſtudioſos declararunt: qui quidem tamen temporis progreſſu & occaſionibus molles reddendi ſunt & effœminati: atque ita ſeſe comparet Princeps, vt totius ditionis arma

in iis

in iis militibus collocentur, qui proprii sint, & qui in veteri principatu vitam apud illum in ducunt.

Maiores nostros, & qui sapientes habebantur, solitos dicere accepimus, *Pistoriensium ciuitatem factionibus, Pisas vero arcibus retinendas esse.* Hinc factum est, vt in nonnullis, quæ eorum subiiciebantur imperio vrbibus, dissidia fouerint, quo earum possessionem facilius retinerent. Recte hoc factum esse poterat, dum Italia sursum deorsum quodammodo ferebatur, at hoc tempore id præceptum præscribi posse non arbitror. Nam quæ dissidia aliquid commodi ex se vnquam pariant, certe non puto: imo necessarium est, vt ad hostium accessum, vrbes factionibus distractæ, statim amittantur. Semper enim debilior pars viribus externis sese adiunget: cum altera nec tueri, nec se sustinere possit. Veneti superioribus rationibus adducti, (vt ego existimo) Guelforum factiones, & Gibellinorum in ciuitatibus sui imperii alebant & tametsi nunquam permittebant, vt in cædes faciendas irrumperent, nihilominus huiusmodi dissensiones fouebant, vt sic controuersiis occupati populi, haud in illos motum aliquem excitarent. Quod sane, vti postea patuit, ex sententia illis non cessit. Nam ad castellum, quod *Vaila* appellatur fractis, statim partium altera audentior facta, omne imperium illis ademit. Hæ rationes igitur administrandi, principis imbecillitatem arguunt: quandoquidem viribus

viribus potens imperium, nunquam id generis virium distractiones ferer. Pacis quidem tempore duntaxat vsui esse possunt, cum per eas facilius, qui in tua sunt potestate homines regi possint: at bellum si instet, tunc suam declarat id genus consilii fraudem. Haud dubie superandis difficultatibus, & quæ struuntur rebus aduersis, clari euadunt principes: ob id fortuna cum aliquem præsertim principem nouum euehendum curat: quique maiorem, quam qui hæreditario iure principatum tenet, necessitatem habet hostes illi excitat, expeditiones parat: quo illas ex oblata occasione superet, atque quos ad ascendendum gradus hostes attulerunt, per eosdē altius euolare nitatur. Quare multi sunt, qui sentiunt, vt rerum peritus Princeps si quando occasio datur, astu aliquid inimiciriarum in se alere debeat, vt illis oppressis, maior illius nominis subsequatur & dignitas & amplitudo.

Nacti sunt maiorem fidem & vtilitatē principes, præsertim noui in iis, qui in principatu ineundo iudicabantur suspecti, quā in iis, qui-bus maxime initio confidebant. *Pandulfus Petruccius* Senensiū princeps per eos magis principatum administrabat, quos suspectos habuit, quam per quosuis alios. Verum de hac rerum administrandi ratione quod ex subiectæ rei natura varia sit, haud quaquā fusius disserere possum, Illud duntaxat dictum velim: si homines, qui initio principatus hostes fuerunt, eius generis sunt, vt quo se sustineant auxilio indigeāt, nun-

nunquam non principi factu perquam facile fuerit, eos sibi amicos conciliare: ipsi vero eo magis coguntur principi inseruire, quo opinionem de se inique conceptam, factis delendam esse cognoscunt. Ita fit, vt maior inde fructus ad principem redeat, quam ab iis, qui nimia securitate illi inseruientes res illius negligunt.

Cæterum postquam res ipsa postulat, prætermissum nolim, quominus in memoriam reuocem principi, cui nuper prouincialiũ fauore parta est aliqua prouincia, vt probe consideret, quæ causa impulerit, vt ei fauerent, atque studium illud in se, nisi à naturæ quadam propensione profectum esse cognoscat (sed quod rantum illa rerum prior administrandi ratio non placeret) negotii plurimum & difficultatis erit, eos in amicitia retineri posse: vt enim illis satisfaciat, fieri non potest. Atque huius rei causa per ea exempla, quæ ex vetustis & recentioribus rebus colligi solent, probe perspecta & examinata, longe facilius eos Princeps intelliget in suam amicitiam pertrahi posse, qui in primo illo dominatu quiescebant, & qui propterea hoste, in se fuerunt, quam eos, qui quod illis displicebat, in suam amicitiam inclinarunt, atque ad eam prouinciam occupandam studium suum omne, & fauorem ei præstiterunt.

Consuetudo inualuerat apud principes, vt quo tutius principatum obtinerent, arces engerent, quæ tanquam habenis & frenis compesce-

pescerent illos, qui in se aliquid molirentur: atque ad se repentinum quemque impetum securum haberent, quo se reciperent, perfugium. Equidem cōsilium hoc, quod iam peruetustum & vsitatum sit, improbarum nolim. Nihilo secius ætate nostra vidimus Nicolaum Virelliū duas, quæ Tipherni erant arces, vt ditionem illam retineret, dituisse. Guidus Vbaldus Metaurensium Princeps, in principatum vnde à Valentino fuerat eiectus, restitutus, omneis illius prouinciæ arces funditus euertit. Illis enim seuersis, existimauit difficilius prouinciam illam iterū amitti posse. Bentiuoli, Bononiam recuperatam cum rediissent, eadem cōsilia sunt sequuti. Ex temporum itaq; conditione arces sunt, vel non sunt vsui: si qua autem in parte quid boni inde ad te redit, in altera maxime lædunt. Hoc sane sic examinari licet.

Principi, qui populos suos magis quam externos timet, arces sunt erigendæ: at qui ab externis magis quam à populis metuit, ab eo prætermitti debent. Plus enim bellorum iutulit, illaturumque est Sfortianorum familiæ, Mediolani à Francisco Sfortia extinctum castrum, quam quoduis aliud in eo dominatu admissū erratum. Proinde propugnaculum quouis alio firmius illud est, multitudinis odio carere. Nā qui in odium populi incurrit, tametsi munitissimas possideat arces, eum tamen liberare non possunt. Populis enim cum iam arma ceperint, nunquam deerunt qui suppetias ferant exteri.

Nunquam ætate nostra obseruatum est, prin-
pum cuiquam eas profuisse, præter vni Cath-
rinæ Foroliuiensium dominæ eo tempore, qu
Hieronymus eius vir fuerat interfectus. Po-
tuit enim per illam, quam retinebat arcem po-
pularem impetum effugere, subsidium Med-
lanensium expectare, & ditionem vniuersam
recuperare. Temporum etiam talis erat tunc
conditio, vt alienus Princeps non posset auxi-
lio esse populo: veruntamen nec ei profuit, cum
in illam Valentinus impressionem fecisset, ac
populus ei infestus, extero principi est adiun-
ctus. Quare securius illi fuisset tunc temporis
& prius in popularem offensionem non inc-
rere, quam arces possidere. His itaque pers-
ctis, probabo equidem, cum qui arces cond-
tum qui de illis non admodum laborabunt: ac-
cusabo tamen eos, qui illis confisi, parum a
nihil ducunt populari odio premi.

CAP. XXI.

*Quo pacto Princeps gerere se debeat, quo en-
stimationem sibi comparet.*

NVlla re vna magis princeps commendatu
quam rerum præstantiũ tractatione, & ra-
ris exemplis inter alios elucere. Hac nostra
tate Ferdinandum Aragonium, nũc Hispan-
rum regẽ habemus. is fere nouũ principem
cere quis posset: cum ex imbecillo rege, eo & f
ma, &

mæ, & gloriæ processit, vt inter Christianorum reges facile primus euaserit: si quidem suarum rerum gestarum rationem spectabis, maximas vtique & extra ordinem nonnullas deprehendes. Initio enim sui imperij Bæticum regnum inuasit, quæ expeditio illius fundamentum extitit. Primum eam otiosus, & ab omni, qua posset impedire interpellatione, securus confecit. Castellani vero regni procerum animos occupatos in ea continuit: qui in id bellum intenti, ab innouandis rebus animum auocabant: ipse autem & authoritatem & imperium in eos, sic nec opinantes, interim sibi comparabat. Poruit copiarum exercitus æreis, & populorum pecuniis alere, atq; diurino illo bello ad militiam suam firmandam (quæ postea celebrem illum reddidit) fundamenta iacere. Ad hæc vt maiora aggredi posset, pietatis nomen perpetuo prætexens, ad piam quandam sæuitiam animum conuertit, semiiudæorum secta è toto regno eiecta. Hoc exemplo nihil aut mirabilius, aut rarius esse potuit. Hoc etiam pallio tectus, Aphricam est aggressus, in Italiam expeditionē confecit: omnium postremo Gallias est adortus, atq; ita semper ingentia facta contexuit, quib. populorum animos suspensos, & admiratione obstupefactos, atque rerum euentu occupatos detinuit. Hæ autem omnes illius res gestæ, ita aliæ ex aliis enatæ sunt, vt nullum quiescendi, nullum ad eum oppugnandum spatium hominibus reliquerit.

Plurimum item refert, principem rara de se exempla in vrbana administratione præbere: & quæ proxime iis accedat. quæ Bernardi Mediolanensis fuisse dicũtur, cum sc. occasio al. cuius sese offert, qui aliquid præter morem, & ciuilis vitæ consuetudinem, vel honeste, vel turpiter gesserit, rationemq; inuenite ad illum vel præmio cohonestandum, vel supplicio afficiend', de qua multum diuq; loquãtur homines. Illud in primis diligẽter studeat Princeps, vt in omni vitæ suæ ratione, famam existimationemq; de se magni & excellentis viri excitet. Eo etiam nomine maxime commendatur Princeps, v[...] proprie vereq; amicus, vel inimicus fuerit: hoc est, si abscisso omnium rerum respectu, fautorem alicui in quempiam alterum sese declarat. Quod consilium vtilius semper erit, quam velle in neutram partium inclinate.

Nam si inter se duo potentes confligant, tui qui attingant regionem qualescunque illi fuerint, siue quod altero debellato sit tibi à victore timendũ, siue non, vtilius semper foret in vtraq; huius rei conditione, si te patefacto ape[r]tum bellum geras Si quidem primo loco ni[...] aperias, semper eius, cui victoria cesserit. eris præda, maxime cum victi. tum voluptate, tum iucunditate, nec vllum ius, vllamve rationem habebis, qua aut defendi aut recipi possis: nam belli victor suspectos amicos, quique in rebus aduersis auxilio sibi esse nolunt, negliget: q[ui] autem domitus iacet, is cum tu armis arreptis

eius

eius aleam sequi noluerit, te recipiet nunquam. In Græciam Antiochus transmiserat, ab Ætolis, vt inde Romanos expelleret inductus: legatos ad Achæos Romanorum amicos misit, hortaturos vt neutram in partem inclinarent. Vicissim Romani eis suadebant, vt arma pro se caperent, res ad Senatum Achæorum deliberanda deducta est: ibi Antiochi legatus, vt neutram partium sequerentur, eis suadebat: contra Romanus legatus excipiens; Id, inquit, quod optimum, atq; ex vsu vestræ Reipub. maxime fore isti dicunt, ne vos scilicet hoc nostro bello implicemini, nihil est quod vobis magis sit cōtrarium. Quandoquidē si absq; gratia atq; existimatione vlla bello abstiteritis, victoris præmium relinquemini. Nunquam non eueniet, vt qui tibi haud amicus est, non contendat à te, vt neutrius partis esse velis. at amicus qui est, id à te petet, vt arreptis armis palam prodeas. Principes vero qui sunt animi dubii, vt qui timent præsentia pericula vitent, sæpenumero eam sequuntur viam, qua neutri habeantur: atque etiam fit, vt non raro periclitentur. Verum cum Princeps audacter alterius partis fautorem sese aperit, si is, cui se adiunxi, victor euaserit: tametsi præpotens habeatur, & ad eius arbitrium relinquatur, nihilominus iam beneficii vinculum est illi iniectum & amor propterea iam inter te sit conciliatus, homines præterea non adeo inhonesti sunt & iniqui, vt tanto ingratitudinis exemplo illū oppressum velint.

Ad hæc, victoriæ ipsæ nõ ita feliciter parantu quin victor aliquam cogatur habere ration præsertim iustitiæ & æquitatis. Porro si is, adhærendum iudicauit, victoria cadat, recipie tur tamen ab eo, & quoad illi fuerit facultas nunquam non aderit suppetias laturus. Deind in socium tute adscribis eiusmodi fortunæ, qu iterum facile erigi potest.

Secundo loco, si illi qui armis congrediun tur, tales sunt, vt tibi ab altera partium, quæ v ctoriam sit consequuta, non sit timendum, ma ioris etiam prudentiæ fuerit, si te eorum alter adiunxeris. Nam vnius auxilio fretus, ad alte rius excidium accedis, qui alter ab altero, si sa peret, seruandus erat sic, vt adepta victoria tu relinquatur voluntati, nec fieri potest, qu tuo subsidio fultus, victor euadat.

Hic autem principi cauẽdum est, ne, vt dun alterum offensurus, ducat societatem esse eundam, nisi necessitas cogat, cum eo, qui potentiorẽ agnoscit. Illius enim arbitrio (quo plane principibus omnibus obnixe fugiendu relinquitur tractandus Societatem Veneti Gallis coiuerunt contra Mediolanensiũ princi pem, quod tamẽ ne fieret, vitari poterat: id au tem postea attulit eis calamitatem & exitiu At si euitari non potest, vti accidit Florentinis, cum Pontifex & Hispani Cisalpinam Galliam sunt adorti: tunc enim in alteram partium ob eas quas commemorauimus causas, descende re non recuset.

Nec

Nec illud vnquam quisquã sibi persuadeat, vt in iis reb certũ consilium capi possit imo omnia ambigua cogitet capessenda. Quandoquidem in rerum ordine id maxime cernitur, vt quo quis studiosius discrimen vnum declinare cõtendit, eo magis in alterum incurrat. Verum ibi pruden:ia cõspicua fit, vbi quis discriminis naturã prospicit, atq; iniquæ rationis quod est, id tanquam cõmodum ad rem præsentem arripit. Virtutum præterea amator haberi studeat Princeps: at in vnaquaq; artium excellentes viros honoret. Ad hęc ciuibus suis animos addat, quo sperent se tranquille sua negotia, tum in mercaturis, tũ in agris colendis, nec nõ in quocunq; hominum, vel studio, vel cõmercio exercere posse, ne ab agrorum cultu, eorũ alteri direptionis opinione, alteri ab instituẽda noua aliqua mercaturæ ratione tributorum magnitudine deterriti, abstineant: quinimo præmia iis constituat, qui aut hæc faciunt, aut ciuitatem & ditionẽ quacunq; ratione augẽdam putabunt. Statutis item anni temporib. populos detineat ludis, & spectaculis occupatos. At cum ciuitas omnis in artificum manum, aut in tribus sit distributa, eorum cœtus Princeps in honore curet apud se habẽdos: vnaq; cum ipsis nonnunquam congregetur, atq; humanitatis, & magnificentiæ specimen de se illis dare studeat: suæ tamen dignitatis maiestatem, perpetuo ac constanter retineat. Hæc enim nulla in re, neq; vllam ob rem prætermitti, aut negligi debet.

CAP. XXII.

De iis qui Principibus sunt à secretis.

NOn est minimi momenti in ministrorum delectu habendo principis acre iudicium, cum ad eorum electionem, illius de pruden- iudicium fiat. Prima enim omnium, quam de principe ducunt homines coniecturam, ab i potissimum capiunt, quos circum illum versa cognoscunt. Qui si rerum periti & fide prædi sunt prudens & ipse existimari potest; quod o- ptime nouerit eos iudicare fore viros idoneos, potueritque eos prudenter sibi fideles retinere: secus autem si fuerit, nunquam non perperam de eo iudicari poterit. Primum enim erratum, quod admittit Princeps, in eorum delectu ha- bendo maxime cernitur. Nemo erat, qui An- tonium Venafrum Pandolfi Petruccii Senen- sium principis ministrum cognosceret, non ar- bitraretur. Pandolfum summæ prudentiæ vi- rum, cum apud se talem retineret administrum Cæterum cum triplex hominum sit ingenio- na- ra; vnum per se intelligit; alterum, cum fuerit ei præmonstratum; tertium, quod ne ad- monitum quidem, nedum per se id præstar potest. P.imũ illud maxime excellit: quod hui- additur, excellit quidem: at quod tertium est prorsus inutile. Necesse itaq; erat, vt Pando- fus, si non primum, at certe secundum obtine-

ret

ægradum. Quoties cumquis, ea quæ fiunt, quæq; dicuntur, recta & praua suo quodam assensu iudicare possit, [illegible] ne si inueniendi aut excogitandi rationem non habeat, ab administro tamen, quæ geruntur recte turpiterue, facile percipit: & illa quidē effert, hæc vero deprimēdo corrigit. Administer, deinde, cum illū falli posse diffidat, in sua perstat probitate. Iam vero vt administri agnosci possit ingeniū, modus ille affertur minime fallax: cum illum sibi magis deprehendis quam tibi prospectum velle, quique in omnibus rebus gerendis suam quærit vtilitatem, hic sic comparatus, nunquā probi administratoris fungetur officio, nec vnquā illi fidere poteris. Qui enim alterius principatum in manu habet, nunquam de se, sed de principis commodis cogitare decet. nec quid aliud, quam quod in rem illius cadit, illi in mētem reuocare. Vicissim principis est, quo illum virum in probitate contineat, de administratore suo cogitare, honoribus & diuitiis, sibi illum deuinciendo, honorum item, atque oбeundorum munerum communione iungendo, vt multiplici, tum honore, tum diuitiarum copia cumulato causam afferat, ne alios, aut honores, aut diuitias expetat, & quæ illi sunt obeunda multiplicia munera, adigant illū, vt rerū vicissitudinem reformidet, cum sine principis fauore cognoscat se consistere non posse. Cum igitur sic fuerint comparati, & princeps, & minister, fac. alter alteri fidere possunt: secus autem

tem, nunquam non perniciosus fuerit vel vni, vel alteri exercitus.

CAP. XXIII.

De ratione fugiendi assentatores.

EAm partem, atq; errorem illum prætermitti nolim, à quo vix Principes, nisi summa præditi prudentia, & acri præmuniti indeligẽdo iudicio, se tueri possunt, nimirum de assentatoribus: de quibus fugiendis monimenta fere omnia referta sunt præceptis. Homines enim adeo in rebus suis sibi indulgent, adeoq; se falli sinunt, vt vix ab hac hominum peste sibi cauere velint. Vt autem se defendant, periculum est ne in contemptum cadant. Nam nulla alia ratione ab assentationibus se vendicare quis potest: quã vt homines intelligant, se non offensum iri, si tibi libere veritatem dicant. At si hoc ab omnibus fieri liberum fuerit, iam tua imminuetur existimatio. Princeps propterea qui sapit, tertium quẽdam modum constituet, & eos in suo principatu eligendos curabit, qui rerum vsu periti sunt, iisq; duntaxat integrum sit veritatem loqui, deq; iis rebus, de quibus ipse interrogabit, vt præterea nihil in medium afferant, quod deliberandum videatur: de omnib. tamen eos sciscitari debet, eorumq; audire sententias: verum ex eorum consiliis, quid sibi visum fuerit, per se postea constituat, atque cum vnoquoq; eorum ita se cõparet, vt omnes intelligant

telligant, quo liberiores fuerint in dicendo, eo apud se acceptiores fore, seq; præter ipsos neminem eorum auditurum, qui rem iam deliberatã persequi audeat, seq; a sua semel susceptã sententia, nulla vi depelli posse: secus autẽ qui fecerit, aut præceps fertur adulatorum causa, aut sæpius de sententia discedere cogetur propter sententiarum multiplicem varietatem: inde exigua nascetur, quæ de eo postea habenda erat, existimatio. Proferã ad hoc institutum recentis memoriæ exemplum.

Lucas sacerdos, è Maximiliani hoc tempore Imperatoris familia, semel cum de eo verba faceret: Maximilianus, inquit, à nemine cõsilium capit, nec tamen quod cupit, vnquam efficit. Hoc sane inde fiebat, quod diuersam a præscripta rationem tenebat. Suorum enim consiliorum tacitus est, nemini sui animi secreta detegit, neminem in consilium aduocat: at vbi primum in exequendo eius consilia aperiuntur, tunc ab iis, qui illum circunstant cõtradici solet: ipse verò, ea qua est ingenii facilitate, statim à sententia discedit. Hinc fit, vt quod die extruit vno, altero cõuellat: nec quid sibi velit, aut quid animo verset intelligi potest, nec etiam in eius deliberationibus vllum fundamentum agi potest. Quapropter Princeps de omnibus rebus semper consilium capiat, ad suam tamen, non aliorum voluntatem; imo omnium animos, a dandis vlla de re cõsiliis se non rogitante prorsus auertat. Ipse vero in consultãdo cre-

ber esse debet, rerumque consultandas quas proposuit, præbeat se vicissim veritatis patientem auditorem. Quin, si quempiam nouit inter consiliarios, qui aliquo ad se respectu eam reticeat, ea de re maxime succenseat.

Quoniam vero nonnulli sunt, qui arbitrantur principem, prudentiæ de se qui opinionem afferat, sapientem existimari, non quod eius se ferat naturæ præstantia, sed quod virorū prudentum, qui illum circunstant, optimis fulciatur consiliis. Hi sane sic opinantes sciant propterea se maxime falli. Quoniam hæc regula certissima est, generatimque traditur: *Principem qui per se non sapit, recta ei consilia nō facile dari posse.* Fortuito quidē & casu quodam ita cōtingere posset, cum vna duntaxat se totum regendum traderet, hac ratione optime regi posset: verum ad exiguum, breueque tempus duraturus esset in principatu: nam statim moderator ille ab imperio principem exturbaret. Si vero plures quam vnum in consilium Princeps imperitus rerum adhibeat, nunquā inter se cohærentia habebit consilia: nec ipse per se idoneus erit, vt illa conciliet. Eorum autē, qui sunt ei à consiliis, de propriis cōmodis vnusquisque cogitabit, ipse vero nec eos cognoscere, nec corrigere poterit: qui aūt illis meliores futuri sint, non facile inueniri possunt: nam nunquam nō vsu tibi veniet, vt homines in re improbi sint, nisi aliqua cogantur vi, vt sint probi. Illud itaq; maneat, necessarium esse: *Recta consilia à quocunq;*

eamq; proficiſcantur, à principis prudentia, non autem principis prudentia a rectis cōſiliis deriuetur.

CAP. XXIV.

Qui factum ſit, nonnullos Italos principes ſuo eiectos eſſe principatu.

SI quę iam dicta ſunt prudenter obſeruentur, fiet vt nouus Princeps antiquæ videatur ſucceſſiſſe hæreditati, eaq; ipſa ſtatim illum ſecuriorem firmioremq; in principatu conſtituent, quam ſi in eo conſenuiſſet. Non enim principis rerum adminiſtrationem intentiori animo obſeruant homines, quam eius, qui hæreditario iure imperat. Quæ rerum procuratio, ſi virtute excellere conſpiciatur facilius homines ſibi cōciliat, magiſque illos ſibi deuincit, quam ipſa ſtirpis antiquitas. Potius enim præſentibus, quam præteritis rebus capiuntur homines: atque in iis ſi commoda inueniunt, eorum fructu contenti, facile conquieſcunt: imo omnem defenſionem pro principe ſuſcipiunt, modo ipſe cæteris in rebus ſibi non deeſſe velit. Hoc modo duplicatam gloriam cōſequetur: tum quod nouum principatum inſtituerit, tum quod eūdem bonis legibus, armis, amicis bonis deniq; inſtitutis decorauerit armaueritque: quemadmodum duplicatam ignominiam reportabit, qui principum ſanguine natus, imperitia rerum illum amiſit.

Nunc si qui sunt, qui velint eos principes qui in Italia hac nostra ætate principatũ amiserunt, considerare, vti Neapolitanum Regem, Mediolanensium principem, & id generis alios, animaduertet in eis communem quendam in parandis armis (vt supra fuit expositum) defectum. Deprehendetur præterea eorũ nonnullos multitudini fuisse inuisos: vel si illam amicam habuerunt, ab iis tamen, qui potentiores essent, nesciuerunt se securos reddere. Nunquam enim sine harum rerum maxima imperitia, ea imperia amitti solent, quæ tantum vitium habeant, quantum sat est ad exercitum in aciem proferendum. Philippus Macedo (non Alexandri Magni pater, sed qui à T. Quintio superatus fuit) habebat non satis amplum principatum, ad Romanorum, & Græciæ totius magnitudinẽ, qui illum inuaserant: nihilominus cum esset vir bellicosus, multarumq; rerũ vsu peritus, ad retinendos populos maximè idoneus, & qua se securum à potentioribus redderet rationis gnarus, plures annos contra eos bellum sustinuit: & licet non nullarum ciuitatum possessionem amiserit, regnum tamen retinuit. Quapropter hi nostræ ætatis principes Itali, qui diu principatum tenuerunt, non est quod fortunam incusent, si illum amiserint, verum suam ipsorum socordiam. Nam cum tranquillis temporibus de eius mutatione nunquam cogitarint (quod commune est omnium hominum vitium, qui tempestatem dum tranquil-

quillitas adest, parui ducunt) aduersis temporibus irrumpentibus nulla defensionis cura, sed turpi fuga sibi cōsulere cogitarunt · sperarûntque populos, victorum insolentiæ permotos fastidio, se reuocaturos. Quod sane consilium, cum cætera desunt, bonum est: at turpissimum videri debet ob id vnum, reliqua neglexisse remedia. Nunquam enim concidendum est ea spe, vt inuenturum pures, qui te postea erigat. Idquidem aut nunquam accidit, aut si fit, cum turpis sit tui illa defensio, nihil securitatis habet, nec à te pendet. Vnæ illæ defensionum bonæ, certæ ac constantes sunt, quæ à te tuaque virtute prodeunt.

CAP. XXV.

Quantum in rebus humanis fortuna valeat & de ratione, qua illi obsisti possit.

HAud illud mihi obscurum est, eius sententiæ complures esse, ac olim fuisse, ita rerum humanarum procurationem à fortuna omnino, ab ipsoque Deo teneri, vt ab hominum prudentia nulla ratione corrigi queat: imo nullo posse occurri remedio. Ob id existimari posset, in iis rebus non multum laborandum esse, sed quo fortuna impellit, eo se ferri permittendū. Hæc opinio maiori persuasione his nostris temporibus, propter rerum multiplicem conuersi-

versionem, recepta est, quodq; nunquam non visæ sint, quotidieque videantur mutationes, extra omnem humanam, quæ capi posset, coniecturam. Hoc ego nonnunquam animo cum cogitassem, aliqua ex parte eo inclinaueram sententiæ. Sed ne arbitrium nostrum extinguatur, eam opinionem sequor, vt alteram nostrarum rerum partẽ fortunæ arbitratu iudico procurari, alteram vel paulo minus nobis administrandã relinqui. Fortunam enim montano flumini omnia prosternenti comparare soleo, quod cum præceps fertur, in agros effunditur, arbores sternit, conuellitq; domos; hinc terræ multũ abripiens, alio idem illud regerit, omnia item præ se agit, omnia eius conspectũ fugitant, omnia illius furori cedunt, sublata omni qua posset ratione reprimi: nihilominus cũ tali feratur ingenio, nihil impedit, quo minus homines pacatioribus temporibus possint obicibus, aggeribusque prospicere, vt iterum exundans canalibus defluat, aut impetu repressо, tam effuse perniciioseque non feratur. Idem accidit de fortuna, quæ vim suam exerit, vbi nulla adest ad resistendum instructa virtus: eo suos impetus cõuertit, vbi nullos aggeres, nulla impedimenta, quibus sibi obuiam iri possit, nouit esse extructa. Iam vero Italiam harũ cõuersionum sedem, & quæ his motum exciuit, si quis consideret, facile intelliget illam vastam quandam, & sine aggeribus, sine obicibus desertam terram: quæ, si qua deceret patria virtute suf-

suffulta esset, vti Germaniam, Hispaniam, Galliam cernimus: hæc inundatio, aut in illam non irrupisset, aut tot enormibus mutationibus vt fecit, non redundasset. Atq; de ratione qua fortunæ obsisti possit, hæc sint dicta. Sed vt ad ea quæ speciatim dici possunt, arctius orationē dirigam, dico, hūc vel illum principē hodie videri feliciter agere, cras vero præcipitē ferri, cum tamen, nec animum, nec ingenium mutatum videre possumus: quod ex iis, quas suprà fusius disquisiuimus, causis primum proficisci arbitror; nimirum, quod qui fortunæ totus incumbit, is princeps ad illius conuersionem ruinam edit. Illum etiam felicem existimo; cuius in administrando consilia, temporum cōditioni respondent: vicissimque infelicem illum puto, a cuius retū gerendarum procuratione tempora discrepare videntur. Constat enim homines in iis rebus, quibus ad finem deducuntur (quem finem ob oculos propositum habent, nempe gloriam & opes) non vna ratione deliberare. Nonnulli circumspecte quodam modo, alii impetu, complures vi, arte multi; sunt qui patienti animo, effrenato quam plurimi & vnusquisque his modis inter se repugnantibus eo peruenire potest. Alterum præterea è duobus videmus cui in agendo obseruatio est, quo destinauit peruenisse, alterū nequaquam. Vicissim, ex duobus alteris videmus vtrunque contrariis studiis æquè felices fieri. Quę res aliunde non manat, quam à temporū conditione

quæ

quæ cum eorum agendi modis vel consen
vel repugnat. Hinc oritur quod iam dixi, duo
aliquando fore, qui pugnantibus consiliis a
quid conantes, ad eundē pene exitum veni
vtriq;. Ex duobus item in quippiam æque in
bentib. altera ad finē deducitur, alteri negatu
Hinc etiam bonorum vicissitudo deriuatu
Nam si cui in reb. suis procurandis, respectu, &
sedato animo sese gerenti, tempora & rerum
status ita circumuoluantur vt eius administra
di ratio cum illis consentiens sit bona, felicit
omnia contingent: at si tempora & res ipsæ eā
mutentur, & repugnent cum rerum procura
tione, is statim perit: quoniam in agendo ratio
nem ille non mutauit. Nec quisquam reperitur,
qui ea prudentia sit præditus, vt sciat cum ha
temporum natura vel congruere, vel consentu
re cū quod ab ea, ad quod natura vniuscuiusq;
impellit, deuiare non potest, tum quod non fa
cile sibi persuaderi patitur, vt rectum sit ab ea
ratione discedere, in qua perpetuo cursu insi
stens, nunquam non secum feliciter sit actum.
Quapropter qui ex circumspectione agit, is d
tempus adest, vt impetu feratur ad agendum
impelli non potest: hinc illius casus erumpi
quod si cum temporum & rerum conditione
naturam illam lectam commutasset, eadem &
fortuna perstitisset. Iulius 11. Pont. Max. in v-
naquaque re, quam suscepisset agendam effre-
nate se gessit, reperit & temporum, & rerum
statum adeo cum eius agēdi ratione cōsentien-
tem vt

tem vt semper felicem exitum fuerit consequutus. Perpēdatur inceptum illud primum de expeditione Bononiensi: Ioannes Bentiuolus eius vrbis Princeps adhuc vivebat. Veneti illam expeditionem ægre ferebant; inter Hispaniarum atque ac Galliarum Reges de ea re sermones habebantur: ipse tamen ea, qua erat excitus ferocia, præsens ad eam expeditionē conficiendū profectus est. Quo motu suspensos reddidit, ac ne quid rerum nouarum tentarent, in officio continuit & Hispanos, & Venetos: hos quidem metu, illos vero spe recuperādi totum regnum Neapolitanū. Parte alia Galliarum Regem ad se traxit: qui Rex, cum videret illum iam ad arma paratum, cupiens in suam illum amicitiam adiungere, quò facilius Venetos opprimeret, existimauit fieri nō posse quin illum aperta afficeret iniuria, si suas ei denegasset copias. Iulius itaq; ferox in illo motu ad finem vsq; perduxit, quæ nemo vnquam Pontificum, quācūq; humana prudentia perducere potuisset. Nam si aliquot profectione ex vrbē Roma protraxisset dies, quoad scilicet omnia rite fuissent decreta & sancta, vt sane quiuis Pontificum iudicasset faciendum, omnem illius expeditionis felicem successum amisisset. Galliarum enim Rex sexcentas commentus esset tergiuersandi vias, reliqui infinitis pene illum obruissent terroribus. Omittam reliquas eius res gestas, quæ cum his prorsus similitudine quadam cohærent, omnes ex animi voto ei contigerunt. Vitæ autem

tem breuitas impedimento fuit, quo minus quæ iis contraria subsequi potuissent, experiretur. Nam si in ea incidisset tempora, quibus accurata consideratione fuisset agendum eius exitium pariter fuisset subsequutum. Quandoquidem nunquam ab eo, ad quod ingenio feroci impellebatur, recedendum putasset.

Stet itaque sententia, si cum fortunæ vicissitudine pulchre consentit hominum obstinata in procurandis rebus ratio illa, & modus, felices dicentur. Contra, si cum illa dissidet, miseri sunt. Satius tamen esse iudico ferocem esse, quam circumspectione duci. Fortuna namque fœmina est; & vt quis eam sibi subiiciat, necesse est vt fuste eam subagitat, atque instiget. Nemo non videt eam libentius ab his, qui ardentiores, quam ab illis, qui in agendo frigidi sunt, pati se vinci. Proinde, qua fœmina est, ea iuuenum amicitiam amplectitur. Minus enim rerum rationem habent, & ad omnia sunt ferociores, sic, vt & in ipsam etiam fidentiori animo imperium exerceant.

CAP. XXVI.

Adhortatio ad Italiam a Barbaris liberandam.

QVamobrem perspectis omnibus, quæ a nobis supra sunt exposita, animoque versanti, nunquid Italiæ temporum cursus talis esse nunc videretur, vt nouo aliquo principe ad hono-

honores excitato aliquam adhuc subesse vim & facultatem ostēdetetur, qua cuipiam viro, virtute & prudentia præstanti, occasionē offerret, vt aliqua inter illius gentis homines viuendi forma per illum constituta, cum sibi honores: tum Italicæ genti commune aliquod afferret emolumentum. Tot tantæq; vtilitates visæ sunt mihi & opportunitates concurrere, vt ꝙ aptius hoc exstiterit tempus, plane ignorem. Atqui (vt dictum est) Mosis virtus vt perspicua fieret, necesse erat Israeliticum populum in Ægypto captiuum teneri: & vt Cyri magnitudo animi illustris esset; oportuit Persas Medorum sæuitia premi: ad illustrandum item Thesei excellentiam, magni referebat Atheniensiū gentem vagam offendere, atq; dispersam. Sic hoc tēpore, quo Italici spiritus virtus aliqua excitata eluceret operæpretiū erat Italiam eo miseriarū redigi, in quo nunc miserrima iacet: atq; duriori seruitio teneri, quam Hebræi, asperiori seruitute premi, quam Persæ, longius latiusq; dispergi, quā Athenienses, nullo duce, nullo ordine, flagris cæsa, bonis dispoliata, in patreis discissa, vndiq; excusa, atq; omne calamitatum genus perpessa. Et quāquam ad hoc vsq; tempus emicuit, qui hanc virtutem nonnihil spiraret, sic vt inde iudiciū facile fieri poterat, illū ad eam redimendam à Deo fuisse ordinatū, nihilominus perspectum est in summo illo suarum rerum cursu, quo pacto fuerit à fortuna tandem reiectus: sic, vt ceu sine vita iacens, expectat, quis

sibi dari possit, qui sua vulnera sanet, atq; Capuæ Galliæ direptionib. incend is, vastationibus necnon Regni Neapolitani Etruriæq; expilationibus, & tributis finem imponat, easque plagas curet, quæ iam ex longo tempore, in fistulosum morbum abierunt. Iamq; illam Deo opt. max precantem cernimus, vt alieget, quæ à præsenti Barbarorum immanitate & insolentia se redemptam curet. Perspicitur etiam, quam pronam quam paratam, quam deniq; expositam se præbeat, vt ad aliquod vexillum convolet, illud sequutura, modo qui illud proferat excitatum videat. Nec hoc quidem tempore quempiam circumspicit, quem huius redemptionis ducem, authoremque constitui posse speret, quam illustrem tuam Mediceorum familiam: suarum cum virtutum splendore, & fortuna ita euecta sit, atque à Deo opt. max. Pontificeque Reipub. (cuius ipsa nunc principatum tenet) fauore sit illustrata. Idq; illi non admodum arduum esse poterit, si ob oculos eorum virorum, de quib. supra mentio facta est, res gestas, & vitæ rationem expositam habebit. Et licet rari fuerunt, & admirabiles, mortales tamen & ipsi fuerunt, atq; minor hac se illis obtulit occasio. Quæ enim aggressi fuerant egregia facta, nec iustiora nec faciliora extiterant, nec ipse Deus sese illis amantiorem quam nobis exhibuit. Hic iustitia summa est. Nam id bellum est iustum, quod est necessarium: & ea arma pietatem redolent, cum nulla alia in re,

quam

quam in illis spes omnis vertitur. Hic summa rerum dispositio est, quæ maxima vbi cernitur, nulla difficultas, quæ magna esse possit inesse videtur, modo instituta & legum formam ab iis ducat esse petendam, quos tanquam finem, id quē collimet propositos habet. Ad hæc mul- ta extra ordinem etiam sine exemplo hic ad- funt Dei opt. max. ductu, singulariter proposi- ta. Aditus maris patet: nubes viæ ducē se præ- stitit, petra aquam effudit: manna cælitus ef- fluxit, omnia tandem ad amplitudinem fami- liæ tuæ conuolant: quod reliquum est suarum est partium: non omnia sibi agenda assumit Deus, ne nobis nostrum eripiatur arbitrium nec ea pars gloriæ, quæ nobis obuenit.

Non est quod quis admiratione ducatur, si Italorum, quos supra recensuimus, nemo po- tuit efficere, quod effectum dari nunc, ab illu- stri tua familia quis sperare potest: tametsi in tot Italiæ conuersionibus, & bellorum admi- nistrationib. militaris eius virtus extincta esse videatur Quandoquidem id inde adeo factum est, quod bellicæ artis prisca illa instituta & or- dines, illis temporibus minime congruerent, nec quisquam hactenus prodiit, qui noua sci- ret inuenire, quæ constitueret. Nihil est, quod tantum nominis recens ad honores emergenti homini concilient, quantum nouarum legum constitutio, & bellicæ disciplinæ nouarum ra- tionum adinuentio. His enim probe firmatis, & præstantiam quandam præ se ferentibus

augustum

angustum illum, & suspiciendum reddunt. In
talia aũt nulla deest facultas, quo minus qu
bet viuẽdi forma introduci possit. Hic plur
in mẽbris virtus, modo in iis, qui capita esse
cuntur, non deesset. Singularia certamina, &
qui armis fiunt singulares cõgressus, tanquam
in speculo contemplari licet, quantum Itali ce
teris omnibus præstent viribus, corporis agil
tate, & animi præstantia. Sed tamen cum in a
ciem prodeundum est, nusquam apparent. I
autem quicquid est, totum ex capitum imbe
cillitate oritur. Qui enim rerum periti sunt, ne
mo est qui iis parere velit, rerum & ipsi omnes
multarum vsum se tenere arbitrantes. Nec ha
ctenus extitit, qui & virtute & fortuna eo ma
gnitudinis & authoritatis processerit, cui reli
qui omnes loco cederent. Hinc fit, vt in tanto
temporum cursu, in tot bellis per hos 20. an
nos elapsos gestis, nunquam non turpiter
ercitus, si quando totus ex Italica gente fuisset
conflatus, de se periculum fecerit. Hoc sane te
statur primo, quod ad Tarium flumen gestum
est bellum: deinde ad Alexandriam, ad Ca
puam, Genuam, oppidum Vailam (quod appel
lant) Bononiam denique, & Mestrem. Si itaq;
sedet hoc animo illustri tuæ familiæ, vt eos
viros virtute præstantes sequi velit, qui suas
prouincias liberarunt: omnium primum illud
ducat necessarium, tanquam omnium rerum
gerendarum fundamentum, domesticam ac
propriam militiam esse comparandam. Nam

qui

qui magis iis sint fidi, magisue certi ac idonei, profecto non est quod quis sperare possit. Et licet singuli boni sint, in vnum tamen coeuntes meliores fient, cum proprium & germanum principem imperantem, seque honorantem & conseruantem, sibi obtigisse intelligant. Quo igitur ab exteris se tueatur, permagni refert, vt iis armis se instruendum comparet. Et quamuis Heluetiorum & Hispanorum pedestres copiæ terrori multis esse videantur, nihilo secius nec ipsa in omnibus respondent. Ob id medium si quis constitueret militiæ ordinem, posset non modo illis obsisti, verum & superandas sperari. Equitum impetum Hispani sustinere non possunt: Heluetii vero habent quod timeant peditum copias, quando æque ac ipsi peruicaces suis copiis sese in certamine obuiam obsisterent. Qua in re perspectum est, & re ipsa constabit, Hispanos Gallicum equitatum sustinere non posse, Heluetios autem ab Hispanorum pedestri exercitu fuisse fusos. Et licet huius postremi facti non ita integrum exemplum experientia constet, specimen tamen in prælio Rauennate perspicuum dedit, cum ab Hispanorum, & Germanorum (qui & ipsi eundem, quem Heluetii in acie ordinem retinent) pedestri exercitu concursum est. Vbi Hispanorum copiæ, tum corporis agilitate expeditiores, tum clypeis protecti in aciem irruperant, sic, vt subeuntes conferti agmini prælongas hastas tuti eos ferirent, sine vllo quod

afferre possent Germani, remedio. Et nisi eq
tum turmę in eos impressionē fecissent, ad v
omnes ferro absumpsissent. Noua igitur
tui posset militaris disciplina, postquā ha
traq; natio, ostenderunt quid cui deesset. Qu
noua militandi ratio equitatū sustineat, &
ditatum non reformidet. Id autē non armorū
genere, sed priscorū ordinū cōmutatione fi
Hæc autem in iis ea accensentur, quæ rec
ordinata, nouo principi cum existimationem
rum amplitudinē conciliant. Non est propter
ea, quod hæc occasio è manibus effluat, vt tan
dem Italia suum contempletur redemptorem
Nec facile oratione assequi possem, quo amo
qua anhela vlciscendi sitì, qua fidei constan
qua animi pietate, qua lacrymarum vi excip
endus ab iis prouinciis esset, quæ tantam er
rorum illuuiem tamdiu sustinuerint. Quæ p
tæ illi clauderentur? Qui populi parere recu
rent? Quæ inuidia sese opponeret? Quis ex
lica gente obsequiū illi detrectaret? Non est,
est (inquam) cui hic fœtidus barbarorū do
natus nauseam non faciat. Aggrediatur ill
tua familia nobile hoc opus, eo animo, ea
spe, qua omnes res iustæ suscipi solent, vt
eius insignibus hæc patria nobilitetur, & eiu
auspiciis Petrarchæ dictum vere contingat:

Virtus in barbaricum furorem
Arma capiet, nec longum erit belli certam
Nam antiqua virtus
In Italicis animis nondum extincta iacet.

AGRIP

AGRIPPAE ET MAECENATIS ORATIONUM Argumentum, Cælio S. C. Autore.

OCTAVIUS *Cæsar Augustus potitus rerum, paceque per orbem terrarum parta consilium de armis ponēdis, ac Republ. S.P.Q.R. reddenda, cum Agrippa & Mæcenate duobus intimis amicis cum quibus arcana omnia communicabat, cepit. At prior Agrippa ei principatum dissuasit, & ut Rempublicam Romanis redderet, suasit. Mæcenas autem contra, consilium de retinēdo principatu dedit: sed ita tamen, ut eum optimum principem, non tyrannum esse vellet. Cæsar utriusq; consilio audito, utrunq; tum à prudentia, tum ab eloquentia, tum etiam a dicendi libertate cōmendauit: uerum Mæcenatis potius, siue quod ita secum statuisset, siue eius oratione persuasus, consilium secutus est, imperiumq; retinuit. Et quanquā Agrippa contrarium consilium dedisset, nihilominus tamen sic ei semper fauit, ita illum complexus est, ac si ipse eius cōsilii, quod sequebatur, autor extitisset. Ut tamen utriq; satisfaceret, utq; maiore gloria afficeretur, ac principatum suum hominū uoluntate ac*

, decreris, non vt & armis tenere videretur: primo consulatu suo dispositis in Senatu Senatoribus iis qui ad eam rem apti viderentur Respub imperium velle reddere simulauit: at id voluit, obtinuit, nam partim motu, partim amore principatum postularunt, atq; ad imperatoriam maiestatem accipiendam eum coegerunt. Cum igitur altera oratio sit contra Monarchiam, altera pro Monarchia, ex eo harum orationum vtilitas elucet Agrippa quidem oratio breuior est, sed tamen locum nullum praetermittit, ex quo popularis Reipub. dignitas, & principatus incommoda demonstrari possunt. Macenatis vero amplior, propterea quod ea pene omnia complectitur, quae ad optimum principem instituendum requiri posse videantur. Quasi, qui vocantur Principes hodie, vellent attendere atq; exprimere, melius res humanae haberent. Surget igitur ille Augustus in iudicio vt & regina Austri, cum hominibus nostris, eosque condemnabit quod is Macenatis prudens consilium audierit, cum hi audire vocem fi Dei recusent. Verum his omissis, duos summos viros de Repub. contrariis sententiis dicentes, audiamus.

AGRIPPAE AD OCTAVIVM CÆS. AVGVSTVM ORATIO, CONTRA MONARCHIAM, EX DIONE lib. 52. Cælio S. C. interprete.

NE mireris Cæsar, me, qui ab isto tuo principatu tot tantisq; bonis affici possem, tibi hunc ipsum dissuadere: qui si tibi quoq; vtilis & commodus futurus esset, ipse eum tibi pariter optarem. Verum quando nulla inter principes principumque amicos similitudo est, quod amici quem cupiunt fructum, à principibus sine inuidia & periculo percipiunt; in principes autem ipsos tum odia, tum pericula omnia redundant: existimaui, vt in cæteris rebus; sic etiám in hac ipsa, me non meum proprium commodum, sed commune omnium potius respicere debere. Itaq; animo tranquillo, quæ in hoc principatu continentur, omnia consideremus. Ac primum in eam partem conuertamus animum, in quam ratio nos ipsa ducit. Nemo enim est, qui hunc dominatum à nobis expetendum esse diceret, nisi sit nobis vtilis futurus: alioqui aut rebus secundis elati, & victoriis inflati videbimur, aut multo ante hoc re-

gnum affectasse (quanquam patrem, & nostram erga ipsum pietatē, causati sumus) aut senatum populumq; Romanum nobis proposuisse, non vt eos, ab insidiatoribus ipsorum vindicaremus, sed vt in seruitutem adduceremus: quod quidem vtrumq; vituperabile est. Nam quis animaduertens nos aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere, non indignaretur? Quis non maiore nos odio nunc prosequeretur, quam si ab initio cupiditatem nost. ? præ nobis tulissemus, & ad principatum palam aspirassemus? audere enim per vim aliquid agere, quamuis iniustum videatur, tamen naturæ hominis consentaneum esse creditur: quod, quisquis se aliqua in re alicui præstati atque antecellere studet, etiam plura habere, eo cui præstare vult, cupit. Quod si ei prospere cedit, fortunæ potentiæ fertur acceptum: sin contrarium euenit, fortunæ inconstantiæ totum adscribitur. Qui autem eiusmodi quippiam per fraudes & dolos machinatur, is primum homo dolosus, & varius, & nequam habetur: quibus vitiis te implicatum esse, etiamsi totius orbis imperium consequerere, quemquam vel dicere, vel sentire te nullo modo velle, mihi persuadeo. Deinde si res ei successit, iniustum lucrum fecisse videtur: sin minus, merito sibi omnia mala accidisse mortales existimabunt. Quæ quanquam ita sint, tamen aliquis vitio nobis verteret, quod tametsi initio nihil de principatu cogitassemus, nunc tamen illum optare-

optaremus. Longe enim maiore is vituperatione dignus est, qui præsenti fortuna vincitur, nec se continere, nec moderatæ fortunæ bonis uti potest, quam qui in rebus aduersis quempiam afficit iniuria. Homines enim sæpenumero calamitatibus, non voluntate, ad peccandũ, atq; ad propriam commoditatem persequendam impelluntur: illi vero voluntate ac proposito contra vtilitatem incontinentes sunt. Quid vero cogitaret, eos recte aliis imperaturos, aut in aduersa fortuna constantes fore, qui nec vlla animi simplicitate prædití sunt, nec recte moneta quib. aucti sunt, metiri possunt? Nos igitur, qui nihil horum sustinuimus, quiq; nihil præter rationem facere cupimus: sed, quod optimum esse videatur, sequuuti sumus, de hoc ipso consilium capiemus. Libere tecum agam: neq; enim aliter quicquam possem dicere. Eum enim te esse noui, qui mendaciis & assentationeaudiendis minime capiaris. Iuris æquabilitas, & nomen habet sanctissimum, & opera iustissima. An non æquum est, vt qui eiusdem & naturæ & nationis sunt, atq; iisdem & moribus & legibus educati, quique communem corporum animorumque vsum patriæ conferunt, alia etiam communia habeant? Neque enim decet alterum anteponi alteri, nisi propter virtutem: quod par nascendi conditio, parem quoq; distributionem desiderat: quam si consequitur, gaudet: sin minus, dolorem capit. Ac cum humanũ genus à diis originem habeat,

beat, atq; ad eos rediturum sit, sursum spectat, nec semper vni homini subesse vult: nec ferre potest, vt laborum, periculorum, impensarum particeps sit, à præmiis autem & vtilitatibus excludatur. Ac tametsi huiusmodi ferre cogatur, eum odit qui vim affert, eumque quacunq; occasione vlciscitur. Omnes enim homines principatus cupiditate tenentur: idcirco ex parte dominatum patiuntur, nec tamen opprimi se sustinent, atq; ob id etiam iidem ipsi alios opprimere non coguntur, gaudentq; iis honoribus qui ab æqualib. ipsorum eis tribuũtur pœnas etiam laudant, quę legib. inferuntur. Hoc igitur rerum statu, bona & mala esse communia arbitrantes, ciuium neminem lædi volunt, eisque optima quæq; semper optant. Quod si quis aliqua virtute præditus est, ipsemet eam & libenter ostendit, & alacriter exercet. Si vero in alio eam elucere cernit, intrepide fouet, augere studet, & magnifice prædicat. Quod si quis improbus sit, eũ omnes odere: eius vero qui malis premitur, omnes miserentur, damnum & ignominiam quæ eorum causa accepit ciuitas, communia arbitrantur. Hæc popularis status forma est. At in tyrannide omnia cõtraria inueniuntur. Sed quid opus est plurib. agere? In summa, nemo est qui in se aliquid præclarũ esse videri velit, quoniam ei omnes fere domini eã ob rem inimici sunt: mores principis, legem vitæ suæ omnes faciũt: ac quod sine periculo superare se posse cogitant, in eo elaborant, qua ratione in-

ne inducti; plerique omnes priuatis suis vtilitatibus student: cęteros omnes odere, eorumq; felicitatem in propriis damnis, calamitatem verò incommodis ponunt. Quæ cum ita se habeant, cur ad principatum appetendum moueare, non video: quippe qui prætetquam quod populis molestus est, tibi quidem multo molestior sit futurus. Nonne vides Vrbem, eiusque res adhuc perturbatas esse? ac difficile fore populum nostrum, totiam annos in libertate versantem dissoluere: neque minus difficile socios & vectigales nostros, quorum quidem olim iā suis legibus vtuntur, alii à nobis ipsis libertate donati sunt, in seruitutem redigere: cum præsertim tot circa nos hostes habeamus? Atque vt ab eo quod primum, & breuissimum est, exordiar, multa tibi quacūq; ratione pecunia inuenienda erit: quod præsentes facultates cum ad alias res, tum maxime ad alēdos exercitus satis esse nullo modo possunt. Quæ difficultas quāquam in populari statu etiam inuenitur, quod nulla res publica sine sumptu esse possit: tamen in eo statu plerique multa libenter conferunt, quod quidem maiorum honorum cupiditate flagitant, ex eo digna præmia capientes. Quod si viritim necessaria tributa exiguntur, sibi ipsi in eo satis faciunt, feruntq; non grauare, vt qui propter propriam vtilitatem pendant. In principatu autem, omnes æquum existimant principem, vt pote opibus affluentem, sumptum omnem sustinere: eius facultates diligenter

inquirẽtes, at non pariter sumptuum ration
subducẽtes. Itaq; inuite priuatim singuli qu
quam cõferunt: sed nec libenter tributis com
munibus assentiuntur. Nam illud nemo fac
ret, ne se diuitem esse proderet: nec etiam prin
cipi vtile esset, si taceret quod statim is propte
opinionem, quam obtineret popularis, su
perbia elatus, nouas res agitare studeret: al
rum vero, nimirum in commune conferre tri
buta, multis graue & molestum est: præserti
cum illi detrimentum, alii emolumentum ca
piant. In statu enim populari, qui tributum pẽ
dunt, magna ex parte militiæ nauant operam
ex qua rursum eadem pecunia quodam mod
in eorum redit manus. At in vnius principatu
plerunq; alii sunt qui terram colunt, qui nau
gant, qui Remp. gerunt, à quibus magna pecu
niæ pars extorquatur: alii verò qui bella gerun
& præmia accipiũt. Hoc igitur vnum ex iis est,
quæ tibi negotium facessent. Alterum est quod
exponam. Qui scelus concipit, eum puniri o-
portet: bona enim hominum pars castigari nec
obiurgatione, nec exemplis possunt. sed omni-
no aut ignominia, aut exilio, aut morte mul-
ctandi sunt, quæ in tanto imperio tantaque
hominum multitudine, ac præsertim in Rei-
public. mutatione solent accidere. Hi vero for-
tes, si eos aliis iudiciis tradideris, absoluen-
tur, maxime si ex iis fuerint, qui tibi infensi es-
se credantur: tunc enim iudices se potentes es-
se putant, si quando contra principis sententi-
amiu-

am iudicent: si qui vero condemnabuntur, tuo impulsu eam calamitatem sustinere videbuntur. Sin ipse iudex eris, te in æquales tuos multos animaduertere necesse erit. Quæ res ab hominis felicitate aliena est, videtq; prorsus à nonnullis ita potius quam æquitate pœnas exigere. Qui namque vim possunt afferre, à nemine æqua iudicia facere putantur: existimant enim omnes, eos imaginem atque vmbram tantum Reipublic. præ se ferre, ac legitimorum prætextu iudiciorum suas explere libidines. Hæc igitur in vnius dominatu accidũt. In populari autem administratione si quis aliquod scelus priuatim concepisse arguitur, is etiam ad priuatos iudices causam dicit. Sin publice peccauit, etiam ex similibus ei iudices, quos tulit sors proponuntur: quo fit, vt quicquid accidit, facilius feratur: quod homines iudicis nec potentia nec gratia coactum quicquam se sustinere arbitrentur. Deinde præter eos qui alteri iniuriam faciunt, pleríque aut genere, aut opibus, aut alia quauis re elati, quamuis in alios improbi non sint, tamen vnius potentiæ aduersantur. Nemo autem qui huiusmodi homines crescere sinit, tutus potest viuere: nec si eos coercere velit, id iure potest. Quonam igitur pacto huiusmodi hominibus vtere? quomodo illos tractabis? Nam si stirpem illorum delebis, si opes minueris, eorumque altitudinem depresseris, nullam gratiam apud tuos tibi conciliabis. Nam qui

amari possis, cum nemini nec bene nasci, ne iure diuitias acquirere, nec fortē fieri, nec magnanimum, nec sapientem liceat? Quod si hæ crescere siueris, post haud facile eis vti poteri Si namque solus & Rempub & quæ ad bellum pertinent administrare posses, nec vllo colleg aut adiutore vlla in re opus haberes, alia est ratio. Nunc autem omnino tibi multis soci in eis administrandis opus est, in tanta præser tim mundi portione: parque omnino est, vt i li ipsi fortes & sapientes sint. Itaq; si iis horu manus exercitus & imperia tradideris, an no te cum Rep. in extremum periculum coniece ris? fieri enim non potest, vt insignis aliquis & magnus vir sit, quin idem excellat audacia nec infima seruilique conditione quisquam fere magnanimus esse potest. Vbi autem quis audere cœpit, illico in eo libertatis cu piditas odiumque principatus innascitur. S vero his nihil credideris, malueris que vulga ribus vti hominibus, statim in aliorum o dium incurres, quod eis fidere nullo modo videare. Præterea hoc pacto in rebus maxim cito offendentes. Quid enim recte homo im peritus atque abiectæ fortunæ faceret? à qu hoste non contemneretur? Quis sociorum ei parêre vellet? Quis miles tali homini sub esse non indignaretur? Sed nihil opus m hi omnia mala enumerare, cum tibi notissima sint, quæ ex eo solent euenire. Illud tan tum necessario dicam: si huiusmodi homo nihil

nihil recte gereret, tibi id maius quam hosti-bus afferret detrimentum: sin quod opus est faceret, superbia, propter ignorantiam suam inflatus, post tibi terrorem incuteret. In populari autem Repub. nihil tale inuenitur: sed quo ditiores & fortiores sunt, eo sunt honoris appetentiores: idcirco augent ciuitatem, atque cum in eos ipsos, tum in ciuitatem vtilitas cum lætitia redundat: nisi quis ad tyrannidem spectat: tunc enim seuere in eam animaduertitur. Hæc autem ita se habere, ac multorum administrationem vnius potentiæ anteponendam esse, Græciæ demonstratur exemplis. Nam dum vnius nutu omnia gerebantur, nunquam magnas res gesserunt: postea vero quam in illam alteram popularem potestatem deuenerunt, clarissimi euaserunt. Idem quoque aliorum exemplis demonstrari potest: quorum quidam sub tyrannis degentes, semper seruiunt, semperque suis dominis insidiantur. Quidā vero annuos, aut paulo diuturniores magistratus habentes, in libertate legibus vtentes propriis, perseuerant. Sed quod externis exemplis vtor, cum domesticis abundemus? Nos enim Romani, cum priore dominatu fracti essemus, postquam multa aspera sustinuissemus, in libertatis desiderium venimus? quam vbi fuimus consecuti, ad hanc magnitudinem nullis aliis quam Reipublic. freti bonis, progressi sumus. Senatus enim primum censebat, post populus iubebat: exercitus præ-

sto erat, gloriæ cupidi Imperatores: quan rerum nulla in vnius dominatu similis reper rur. Has quidem ob causas rantopere mai res nostri odere, vt eum dominatum exec bilem & detestandum esse sanxerint. Atque hæc missa faciamus, si de his quæ ad te pert nent, loqui volumus, qui tot tantisque reb dies ac noctes gubernandis durare: quod fi iam bona valetudine non fueris, qui satis ef poteris? quo autem hominis naturæ conse taneo bono frui? His autem priuatus bonis quonam pacto beatus eris? & quanam te ob lectari possis? quando vero sine magna mole stia futurus? Qui enim tam amplum habet im perium, eum multarum rerum curam metum que habere, paucissima vero quæ oblectea sentire necesse est: semperq; omni in loco mo lestissimas res videre & audire, facere & pa Quas ob res quosdam Græcos & Barbaros, oblatos principatus respuisse arbitror. Hæc igitur prospiciés, delibera priusquam ingredia re Nam vituperabile est, semel ingressum pedé referre: imo fieri non potest, vt qui semel in eo immersus est, emergat. Vide ne te fallat amplitudo potestatis, possessionum copia, multitudo stipatorum, seruorum turba. Qui enim multi possunt, multum quoq; habent negotii: & qui multa possident, multum sumptum faciant necesse est. Stipatorum vero caterua, propter insidiatorum multitudinem reperta fuit: assentatores citius homini exitii causa erunt,

quam

quam salutis. Hasce igitur ob res, nemo quidē qui sapiat, fieri Princeps cupiat. Quod si quis imperium expetendum putet, quod in eo opes sint, quod quosdam servare possit, multaque bona facere, etiam mala, si ei videatur: hic in magno errore, versatur. Nam improbum esse, aliis nocere, quam sit diis hominibusq; inuisum, quamq; periculosum, nihil attinet dicere, quod nec tu talis es: nec vt talia posses, eligeres principatum. Nec mihi nunc propositum est dicere, quanta mala is faceret, qui nō iuste vellet dominari: sed potius, quæ faciēda & patienda sunt etiam eis, qui recte potestate vterētur. Ad id autem quod dicitur, posse in eo magna mortalibus bona conferri: fateor, hoc esse desiderabile. Sed cū in priuato homine est, tū honesta, laudabilis, gloriosa & secura res est: at in vnius dominatu ea res non est par aliis, quæ in ea sunt, malis, adeo vt propter id ea mala eligantur, cum præsertim eius beneficentiæ fructus in alios, malorum vero dolor in eū redundaturus sit. Non est præterea ea res tam facilis, quam alii putant: quod vnus omnibus egentibus explendis satis esse non possit: qui enim se dignos ducunt, qui ab eo beneficium accipiant, ferè omnes mortales sunt, etiamsi nullum ab eo beneficium promeriti fuerint: omnes etenim homines natura sibi placent, voluntque ab eo qui potest, beneficium accipere. Verum quę dari possunt, honores videlicet, ac dignitates, atque interdum etiam pecuniæ, paucissima

sunt

sunt, si cum tanta hominum multitudine con
parentur. Quod cum ita sit, plus odii ab iis q
cupita consequi non possent, consequeretu
quā beneuolentiæ ab eis qui ea obtinerent. H
enim quasi debita accipiant, se haud sane m
gnam gratiam ei qui beneficium dedit debe
arbitrantur: quasi nihil præter spem suam i
venerint. Præterea tardi ad gratias agēdas sun
ne ob id beneficiis acceptis indigni videantu
Qui vero quod cupiebant consequi nō potue
runt, molestiam duabus de causis accipiūt. P
mum, quod se priuari putant re propria & sua
(omnes enim suum esse, quod cupiunt exi
mant) deinde quod si patiēter repulsam fer n
se ipsi eo beneficio indignos esse videntur de
putare: quod qui iuste huiusmodi res distri
buit, cuiusq; merita diligenter videtur expen
disse: & alios honorare, alios contemnere: i
circo ob eius iudicium aliis superbia, aliis d
lor, vel ex ipsorum conscientia accrescit. Quod
si quis hoc metuens, sine delectu & modo ea
vellet distribuere, erraret omnino: quoniam
improbi præter meritum honoribus affecti,
deteriores fierent, se aut laudari quasi boni es
sent, aut deliniri, quasi formidabiles, arbitrat
boni vero nihilo plus quam illi accipientes, sed
se illis æquari cernentes, magis dolerent obe-
am æquationem, quam gauderent, quod ali-
quod beneficium essent consecuti. Quamob-
rem rerum meliorum vsum relinquerent, ac se-
se potius deterioribus applicarent: quo fieret
vt ex

vt ex honoribus qui eos conferent, aliquẽ fructum non perciperent: & qui acciperent, deteriores efficerẽtur. Itaq; quod plerisq; in principatu placeret, id factu esset difficillimum Hæc igitur atque alia, quæ paulo ante commemoraui tecum reputans, dum licet, sapito: ac populo arma, nationes, magistratus, pecuniamq; restituito: quod quidem si nunc volens atq; vltro feceris, omnes mortales gloria superabis, erisque tutissimus: sin, dum vis aliqua tibi affectatur expectaueris, forsitan vna eum ignominia aliquid mali sustinebis. Exẽpla sumere potes à Mario & Sylla & Metello & Pompeio, qui initio rerum potiti, regnare noluerunt: ex quo nihil mali sustinuerunt. At Cinna, & Strabo, & alter Marius & Sertorius & ipse Pompeius, post regnandi cupiditate incensi, male perierunt. Difficile enim est, hanc ciuitatem, quæ tot annos libera fuit, quæque tot mortalibus imperitauit, nunc alicui subesse velle. Camillum maiores nostri, quod albis equis in triumpho vsus esset, relegarunt. Scipionem cum multum creuisse viderent euerterunt. Patrem tuum propter affectati regni quandam suspicionem, quẽ misere mulctauerint, recordare. Atqui nulli vnquam his viris præstantiores fuerunt. Haud tamen suadeo, ita simpliciter imperium deponas: sed vt prius omnibus populi vtilitatibus prospicias: decretisq; ac legibus Syllæ exemplo quod opportunum videbitur, constituas. Nam tametsi post illud tempus pleræq;

ræque abrogatæ fuerunt, maior tamen earum pars, eaq; melior adhuc viget. Nec mihi dicas iterum seditiones orituras, ne tibi respondeam, multo citius tyrannide pressos res nouas molituros. Quod si omnia quæ quamque rem sequi solent, reputare voluerimus, sine vllaratione plus metuemus discordias, quæ ex populari republ. existunt, quam quæ ex vnius dominatu solent euenire: de quarum magnitudine nihil dicere tentaui, ne rem per se tam aperte vituperabilem videar vituperare velle. Sed eam talem esse, illud vnum satis arguit, quod ea est eius natura, vt vel bonos viros in improbos conuertat.

FINIS.

In fine huius orationis, aut nihil, aut parum deesse videtur, in sequenti, principium omnino desideratur.

MAECENATIS ORATIO PRO MONARCHIA, AD CÆS. AVGVSTVM, EX DIONIS LIB. LII. CÆLIO S. C. interprete.

SI tibi, Auguste Cæsar, patria chara est pro qua tot bel'a gessisti, & pro q: a vitam impendere non dubitares: eam componere, atq; in meliorem formam reuocare stude. Libertas enim illa loquendi, faciendiq; quod quisque velit, si contra in viris sapientibus cogites, ex ea in reliquos omnes redundat vtilitas: sin in stultis, calamitas ad omnes permanat. Itaque qui talibus hanc potestatem facit, gladium puero & furioso tradit: qui vero bonis & sapientibus, praeter alia bona etiam illud consequitur, vt improbos vel inuitos conseruet. Quamobrem æquum & iustum arbitror, vt non nominum magnificentiam spectes, sed quod ex illis euenire solet peruidens, populi refrenes audaciam, & gubernaeula Reipublicæ ipse cum aliis optimatibus tractes: vt qui sapientissimi sunt, consilium dent: qui rei militaris scientiam habent, ordines ducant: qui vero robustissimi & egentissimi, pugnent, & stipendia capiant. Nam si ita fiat, quisque suum

mu-

munus alacriter obibit: hæcque mutua v[illegible]
tate fiet, vt nemo egestatem sentiat. atque ha
ratione verum populi principatum securamq;
libertatem obtinebunt. Illa namque imperi[illegible]
multitudinis libertas, durissima fortium viro-
rum seruitus est, atque vtrisque affert exiti[illegible]
hæc autem, de qua loquor, quæ in honoribu[s]
semper virtutem anteponit, quæ cuiq; distri-
buit pro dignitate cuiusque, eos omnes pariter
qui ea vtuntur, beatos facit. Ne credas me ti-
suadere velle, vt hunc populum, huncq; Senat[um]
seruitute premas (hoc enim nunquam aut egu
dicere, aut tu posses facere) sed hæc cum ti
tum Reipub. vtilia forent, vt scilicet cum vi[ris]
præstantibus quæ agenda sunt (multitudine
contradicere aut aduersari non audente) ord[i]-
nares: vt bella nostris cōsiliis disponetes: vt cæ-
teri parerent, vt magistratuum creandorum
potestas penes nos esset: vt de præmiis, & pœnis
nos statueremus: quo protinus lex esset, quic-
quid tibi ac tuis æqualibus placeret: vt bella
clam atque in tempore susciperentur: vt qui a-
liquod munus gerere deberent, hi non sortitio-
ne, aut ambitione, sed virtutis habita ratione
legerentur: vt sine inuidia bonis honos haberetur,
& improbi sine seditione plecterentur.
Hoc enim pacto negotia optime disponi pos-
sent, si nec ad populum referrentur, nec ape[rt]e
tractarentur, nec cohortationibus committe-
rentur, nec ambitione periclitarentur. Ita bo-
nis præsentibus sine vlla molestia frui posse-
mus

ptus, neque bella periculosa, neque seditiones in ustas faceremus. quæ omnia in populari Republ. sunt: quod potentiores principatum appetentes tenuiores conducant, omniaq; confundant. Quotum multa huiusmodi apud nos factitata sunt: nec vlla præterea ratione his mederi possumus. Atque huius rei argumentum est, quod iamdudum decertamus, atque inter nos dissidemus. Huius autē rei causa est, multitudo hominum, negociorum magnitudo. Illi enim cum multi ac inter se diuersi natura, & sanguine sint, studiis quoq; & desideriis variis feruntur: quæ iam eo processere vt difficilime regi queant. Hæc autem in hūc modum se habere, ex iis quæ facta sunt, demonstratur. Nam dum pauci fuimus, nec dum magnopere supra finitimos nostros creueramus, Rempub. præclare gerebamus, ac totam fere Italiam subiceramus. Postea vero quam extra eam profecti in multa continentis & insularum loca transiimus, totumque mare, totamque terram nomine & potentia nostra impleuimus, nullis bonis frui potuimus: sed domi primum & intra muros dissidere cœpimus, post etiā hunc morbum in exercitus transtulimus. Quibus de causis ciuitas nostra instar nauis variis gentib. onerata, magnaq; tempestate diu sine gubernatore agitata: nunc fluctibus fertur, modo hac, modo illac inclinans, vt quę nullo clauo gubernatur. Ne igitur illam in hac tēpestate contemplans (quam. n onerata sit, vides) nec vt frangatur

gatur permittere : putris enim est, nec diu perstes esse poterit. Sed quando dii eius m ti,te illi iudicem & principem præfecerunt, desere patriam: vt quæ nunc aliquantum r rat, in posterum etiam per te secura pers ae. Meum hoc cōsilium, quo tibi principatum pessendum esse suadeo, bonum esse te multo ante cognouisse existimo. Quod cum ita sit, ca pesse:siue vt melius dicam, ne desere hunc pr cipatum. Etenim non de aliqua re capien a nunc deliberamus, sed potius de non amitt da:ac vt ne iterum in periculum incidamus. Ni quis tibi vnquam ignoscet, si Remp. in popu aut alterius, vt ante fuit, reliqueris manus? cum multi à te vexati fuerint, qui omnes ferme principatus cupidi sunt: quorū nemo erit, qui non propterea quæ abs te facta sunt, vlcisci ve lit, quique te aduersarium è medio tollere non studeat. Exemplo tibi Pompeius esse pote, qui amissa potestate, spretus & proditus fui & ob id cum recuperare eam non posset, in empeus est. & Cæsar pater tuus, hoc ipsum fa cere cum vellet cæsus fuit. Quin & Mar & Sylla, eandem nisi ante fuissent mortui, ca mitatem sustinuissent. Quanquam sunt qui di cant, Syllam hoc ipsum veritum anteuerti sibiq; manus attulisse. Ipso autē viuo, multa ius decreta iam dissolui cœperant. Itaq; mul Sertorios, Brutos & Cassios te inuenturum puta. Hæc igitur cum videas, ac per te reliqua omnia reputes: ne te vna cum patria velis pro-dere,

dere, ne callide dominatum appetere videare. Nam primum etiamsi quis hoc de te suspicaretur, huiusmodi desiderium a natura humana alienum non est: honestaq; sunt pro huiusmodi periculа. Praeterea quis, quae te in haec negotia adduxit, necessitatem non agnoscit? in qua si qua culpa est, merito iis ascribi potest, qui patrem tuum necauerunt: quem nisi tam iniuste & miserabiliter trucidassent, tu nec arma sumpsisses, nec legiones congregasses, nec cum Lepido & Antonio consensisses, nec eos ipsos vltus esses. Ac nemo est, qui haec iure & recte facta esse non agnoscat. Quod si qua in re error commissus est, nos eum corrigere possumus. Quamobrem cum nostra, tum vero ciuitatis causa fortunam quae tibi principatum dedit, sequamur, eique gratias agamus. Illa enim non modo domesticis nos malis expleuit, verũ praeterea huius Reipub constitutionem in tuo constituit arbitrio: vt te eam, vt par est gubernãte, omnes mortales agnoscant praeterita facta: & male ab improbis hominib. administratã fuisse, te vero bonum virum esse. Neque te terreat imperij magnitudo: nam quanto maius est, tanto maiora in eo sune ad id conseruandum bona. Multo enim facilius est, rem quampiam conseruare, quam acquirere: quod in acquirendis bonis labores & pericula sunt adeunda, at in praesentib. conseruandis vel exigua cura abunde est. Nec etiam timueris, quin secure in eo victurus sis, bonisque humanis omnibus vsurus,

rus, præsertim si omnia voles, vt tibi iam d
constituere. Quod si hac de re paulo copio
verba fecero, tibi longus videri non debebo
enim non dilatandæ orationis causa facia
sed vt perspicue intelligas, facile esse viro
pienti, recte & sine periculo imperare. Primu
igitur omnium opus esse censeo, eos qui in
natu sunt, inquiras atq; discernas. Quidam
nim indigni lecti in eum sunt. Hi autem in qu
bus aliqua virtus elucet, erunt retinendi, reliq
dimittendi. Nemo autem bonus propter p
statem senatu mouendus: sed potius ei dan
pecunia est, aliaque necessaria suppeditan
In locum eorum qui moti fuerunt, generosio
res, meliores, & ditiores introducendi: legen
diq; non modo ex Italiæ locis, verum etiam
ciorum & stipendiariorum. Hoc enim pa
multos adiutores habebis, & fortibus viris
munitus, qui in singulis erunt nationibus
que illæ nullam nouitatem illustrem facient
qui vero in eis primarij erunt, te, quasi tecum
imperij participes, amabunt. Id ipsum etiam
equitibus faciendum est, quod qui sanguine
cundi quocunq; in loco sunt, itemq; virtu
opibus, ii in ordinem equestrem adlegendi: tot
quot tibi videbitur, introductis, nulla numer
ipsorum habita ratione. Nam quo plures fortes
viri tecum erunt, eo facilius omnia administ
bis: quo pacto tributariis persuadebis, te eis n
quasi seruis, aut inferioribus nobis vti: sed te
cum ipsis, vt alia bona sic etiam principatum

com-

communicare, vt eum ipsi tanquam communẽ conseruent. Atq; ego hoc consilium tãti facio, vt te horter, cum eis omnibus communices Rempub. vt quoniã ipsi nõ æqualiter eius sunt participes, bonam post partẽ capiant, tanquã in eadem nostra ciuitate habitent. hanc nostrã verò vrbem & ciuitatem esse existimantes, suas vero villas & agros esse. Sed de hisce rebus deinceps accuratius, quid agend m sit, deliberamus, nec eis omnia simul concedamus. In equestrem autem ordinem XVIII. anno natos adolescentes legito, quod in hac ætate multum animi alacritas, bonaq; corpori habitudo sese proferat: in Senatum vero anno quinq; & viginti. Nam qui nõ vituperandum & ridiculosum est, vt nos qui ante hãc ætatem rerum domesticarum curam nulli cõmittendam esse ducimus, Respublicas iunioribus cõmittamus? Quæstores, Ædiles, Tribuni XXX. annorũ, Prætores creantor. Hos.n. magistratus patriæ consuetudinis tantum memoria, atq; etiam ne totam Reip. formam cõmutasse videare, vnà cum Consulatu a te confirmandos censeo. Hos aũt penes te solum eligendi potesta esto: nõ penes multitudinẽ & populum quod discordes inter se essent, nec in Senatus arbitrio: discreparẽt n. sententijs: nolo tamen veterem illam horum magistratuum potestatem retineri, ne rursum in easdem contentiones incidamus: sed volo te dignitatem solum conseruare: tantumque de potestate detrahere, vt tamen nihil de hono e

H dimi-

diminuas, ne, qui nouis rebus studēt, quicq molirı queār. Quod quidem effeceris, si præt reliquas cantiones, eos in vrbem reduxeris, magistratus tempore arma eis ademeris: id non statim, sed temporis progressu, quantum cuique satis esse videatur. Hoc enim pacto, ne etiam ulli exercitibus præfecti, nominis sui fortitudine elati, noui quicquā molientur. Itaque in vita priuata aliquandiu cōmorati, mitescent qui vero ad eum pertinebunt, conciones habeto: omnesq; iudicandi, magistratus popu... tempore causas, præter capitales, potestas est. Volo enim te iudices partim ex senatoribus partim ex equitibus legere: sed omnium summa in illis sit. Præfectus vrbis ex præstantissimis creetur, atq; ex illis qui, quæ ad Remp pertinent, omnia tractauerit. Id autem non vt is præfectus sit, tum Magistri equitum extra vrbem sunt: sed vt partim reliqua omnia vrbana curet: partim causas ad alios magistratus reiectas, vt ante dixi, sine appellatione cognoscat. Iudicet etiam in vrbe causas capitales præter quorundam, de quibus dicam, & extra vrbem, vsque ad septingenta & quinquaginta dia. Alius quoque eiusdem conditionis h... num legatur, cuius munus sit de stirpe, opibus & moribus senatorum atq; equitum inquirere & inuestigare: isq; eos errores corrigat, qui legibus non vindicantur, qui multorum magnorumq; causa malorum essent, si contemnerentur. In rebus autem grauioribus te consulat

Hoc

Hoc autem munus senatori, ac potius optimo cuique, secundum vrbis præfectum, quam ex equestri ordine cuiquam, demandetur: isque à sua censura appelletur. Te enim omnino Censorio muneri præfectum esse, necessarium est: et quo is Subcensor nominetur. Sint vero duo, qui per totam vitam hosce magistratus gerant, nisi forte eorum alter deterior fieret: aut morbo, aut senio deficeret. Et quanquam hi magistratus diuturni sunt, tamen nullum ex eo incommodum sequetur: cum præsertim alter inermis sit, alter paucis militibus stipatus: cumque bona temporis parte in oculis tuis versaturi sint. Præterea in quenquam insurgere non audebunt, suam debilitatem, aliorum vero quorundam potentiam agnoscentes. His porro certum stipendium, cum propter ipsorum otium, tum propter horum dignitatem, assignari debet. Hoc meum consilium est. Sed Prætores, antequam preturam capiant, magistratum aliquem inter vectigales populos, quos dicam, tenuisse oportet. Primo atque iterum sint Proprætores: deinde Consules, si se bene gesserint, creentur: post ad maiores dignitates admoueantur. Ita cum res constituas, consulo: Italiam omnem, quæ ab vrbe vltra septingenta quinquaginta stadia distat, omnesque reliquas partes quæ in insulis & continenti sunt, quæ quidem nobiscum consentiunt, in gentes & nationes distribuito, eas præsertim in ciuitates, quæ ab vno idoneo viro gubernari possunt:

ioiq; milites aliquot constituito præfectos in singulis locis. Vnum mitto ex ijs qui Consules fuerint: duosq; qui præturam gesserint, v[illegible] qui paulo ante ex vrbe sit egressus, cui cura priuatarum rerũ apparatusq; necessariarum in[illegible] bat: alter ex ijs qui hoc gesserint munus, cui [illegible] vrbanæ curæ erunt: idemq; militum præfectus esto, præterquam in publicis & capitalib. causis. Id enim præfecti consularis tantum est munus. In his Centuriones quoque priuatosq[illegible] ros, qui primarij apud vnumquemq; eorum [illegible] sunt, excipio: huiusmodi enim viros vl[illegible]us alterius iudicio subesse non patiere: ne eos tra[illegible] meant, vt quicquam vnquam cõtra te faciant. Quod autem dixi, oportere te militibus præficere vnum ex ijs qui Prætores fuerint, eius generis est, vt si pauci milites in præsidijs externis, siue in aliqua vrbium fuerint, recte id fiat. sin vero duæ ciuitatis exercitus in vna eadem gente, ad hybernandum collocati fuerint, quoniam sic plusquam duos vni duci cõmitti tibi non suaderem, vt duos illos Prætorios viros, singulis exercitibus separatim præficere similiter etiam ciuilibus & priuatis rebus, [illegible] consularis Dux, & hæc quæ ad causas, quæ de comitiis agentur, & quæ ad ipsum à suis prætoribus venient, cognoscet. Mirari vero te nolim Cæsar, quod te ad Italiam, in eas partes [illegible]uidendam hortor: quoniam cum ampla & frequens viris sit, fieri non potest vt ab vrbanis magistratibus recte gubernetur. Præfectus namque

namque vrbis in Vrbe semper esse oportet: atq; magistratibus, quæ facienda sunt, imperare. Omnibus vero ijs qui magistratus extra vrbem gerēt, certa stipendia, maiorib. ampliora, tenuiora inferioribus, & mediocrib. mediocria constituuntor. Fieri. n. nullo modo potest, vt in aliena regione quis suis sustentetur facultatib. sumptumq; incertū faciat, & sine modo. In sua quisq; prouincia nō minus triennio maneto: nisi quid forte iniuste fecerint: nec plus quinquennio, tum ꝙ annui & breuis temporis, vbi aliquis quæ agenda sunt, didicerit, prius eum dimittant, q̃ quod didicit demonstrare possit: tū quod diuturniores magistratus, plerosq; clariores efficiunt, eosq; ad res nouas agitandas inducunt. Itaq; minime censeo, magistratus vni alios atq; alios esse continuandos: nihil enim interest, retineat quis in vna natione, an in plurib. alium ex alio, diutius quā par est magistratum. Meliores autē fiunt temporis intermissione, dumq; domum redeunt, & vitā priuatam agunt. Igitur à senatorib. hęc in hunc modum administranda esse censeo. Equitum vero duo præstantissimi, ad tui corporis custodiam primi deliguntor: vni. n. eam cōmittere, periculosum: pluribus confusione non vacaret. Duo igitur huic muneri præficiuntor: vt si alter male quid sentiret, viris qui te custodiant, non careas. Hi vero duo ex ijs deliguntor, qui diu militiam exercuerint: quique aliis multis muneribus præfuerint. Hi stipatoribus tuis,

cohortique prætoriæ, cæterisque qui in Ital. sunt militibus imperanto: eisque capitis condemnare sontes ius esto, præter Centuriones aliosque qui magistratibus assignati sunt, modo Senatorii ordinis non sint. Hi enim ab illis ipsis iudicandi sunt, vt eis vti quocunq; possint tempore: vt penes quos eos pœnis & præmiis afficiendi potestas sit. Reliquis vero omnibus qui in Italia sunt militibus, illi duo præsunto: aliosq; præfectos sibi obsequentes habento. Præterea Cæsarianos, qui in tua familia sunt, libertosque & cæteros, qui alicuius existimationis sunt, moderantor, quoniam hæc ab eis commode apteque administrari possunt. Nam si plura quam ferre queant, eis committerentur, necessaria munera obire, aut omnibus eis rebus intenti esse possent. Horum autem munus eis perpetuum esto, vt præfecti vrbis & sub censoris. Alius præterea præfectus vigilum legatur, itemque præfectus annonæ, aliarumque rerum, quæ in Equitum foro venalia sunt: qui quidem viri, primi post eos sint, eoque munere ad certum funguntur tempus, vt qui ex ordine Senatorio lecti sunt. Ærarii populi atque Imperii tam Romæ, quam alibi in Italia curam Equites habento. Hi vero aliique eiusdem ordinis viri, qui publicum gerunt munus, cæteri alii maius pro ipsorum dignitate, aut negotiorum magnitudine, stipendium capiunto [illegible] duabus de causis. Primum, quod fieri non p[illegible]

sit: vt hi qui Senatoribus tenuiores sunt, etiam Romæ suis facultatibus viuant: deinde, quod fieri etiam non possit, vt ijdem homines & facultatib. suis & publicis pecuniis præsint. Vtile præterea est, vt omnia qua ad imperium spectant, à multis administrentur, multique ex eo vtilitatem capiant, expertiq; in rebus gerendis fiant. Hac etenim ratione & populi subiecti ex communibus bonis varios & diuersos fructus percipientes, obsequentiores erunt: & tu omnibus in rebus necessariis semper quam plurimis optimis viris vteris. In vrbe autem, pro cuiusq; exactionis modo: extra vero vrbem, in singulis nationibus satis erit vnus ex equitibus, aut ex his libertis, qui tot habeat milites, quot necessitas poscet. Huiusmodi enim homines erunt adiungendi, vt & tui serui aliquo virtutis præmio afficiantur: & tibi non desint, per quos verum possis cognoscere, si quid vel contra co[...] voluntatem committatur. Quisquis igitur ex ordine equestri in multis negotiis exercitatus, vir magnanimus fiet, adeo vt Senator esse possit: huic ætas impedimento esse non debebit, quominus in Senatum ascribatur. Volo enim ex his etiam eligi, quamuis eorum aliqui in ciuilibus copiis ordines duxerint: præter eos qui alicui muneri destinati sunt, vt qui vasa aliane onera portant: horum enim aliquem turpe foret in Senatum ascribi. Nihil etiam obstat, quo minus in Senatum eligantur ex illis qui ab initio Centuriones fuerint; hæc de Equi-

tibus & consularib. censeo. Ac præterea etiam illud, vt dum pueri sunt, ad scholas eãt vbi a[d] ad firmiorem ætatem peruenerint, equitare, [ar]maq; tractare discant, à magistris in hoc pub[li]co stipendio conductis. Hoc.n.pacto à teneris edocti & exercitati in his omnib. quæ in virili ætate agenda sunt, post tibi erunt ad omnia munera vtiliores. Optimum namq; principẽ non modo ipsum ea facere quæ decent, oportet: verum etiam vt alij omnes probi & fortes fiant, prouidere. Hos autem cõsequere, si quæ volent, facere eos permiseris. Deinde in eos qui deliquerint animaduertes: si modo priusquam delinquãt, eos ad ea institueris, quæ si fecerint, tum tibi, tum sibi vtiles esse possint. Illud autem in primis cauendum erit, ne eis vllam occasionẽ præbeas, vt aut diuitiis, aut nobilitate, aut alia quauis re virtuti affini freti, mollitiei se atque inertiæ dedant. Pleriq; enim inuidiam metuentes, ob huiusmodi præsertim opera, multa se indigna committunt, tanquam per ea tutiores futuri sint, ob eamq; causam misericordiam inuentuti: quasi iniuriis idcirco afficiantur, quod eis rectę viuere non liceat. Sed eorũ princeps, qui ex eo detrimentum capit, simulque quod viris probis priuetur, ex ea culpa ignominia afficitur. Tu igitur hoc haud paruifacies; nec dubitabis, hominem his moribus ideo rebus bonis studere non ausurum: quin potius contra omnes imperiti & vitiosi tibi suspe[cti] esse debent. Huiusmodi enim homines facile ad ma-

ad magnas res agitandas inducuntur: primum in seipsos, deinde in alios. Illi autem qui liberaliter educati atque instituti sunt, ad iniuriam cuipiam faciendam haud impelluntur: ac præsertim ei, qui eius educationis atq; institutionis curam habuit. Quod si quis etiam improbus ingratusq; fieret, ei nihil committes, quamobrem aliquod scelus patrare possit. Qui si quid noui tentarit, is vt redarguatur & puniatur efficies: qua in re nullius reprehensionem formidabis, si meum consilium sequere, quoniã in facinorosum animaduertens, non errabis: vt nec medicus, cum igni & ferro sanat ægrotum: sed illum omnes culpabunt, qui educationis atque institutionis eiusdem cum aliis factus particeps, vitæ tuæ insidiatus sit: hæc igitur cum Senatorib. & equitib. erunt agenda. Præsidia præterea in singulis nationibus habenda: sunt maiora minoraue pro necessitate: quæ præsidia tum ex ciuibus, tum ex vectigalib. populis, tum ex socijs eligantur. Hos semper in armis esse oportet, semperq; in militarib. rebus exerceri. Domicilia in locis opportunis habeãt, atq; ad certum ac definitum tempus stipendia faciant: ita vt aliqua pars ætatis ante senectutem vacationi relinquatur: quæ præsidia nisi habuerimus, cum tã longe à nostri imperii terminis semoti simus, cumq; in omni parte hostes finitimos habeamus, eis vti opportune non poterimus. Quod si eis omnib. qui in perfecta ætate sunt, exercere arma permiserimus, sem-

per propter hos dissensiones bellaq; ciuilia cō-sequentur. Sin etiam omnino rem militarem interdixerimus, cum auxilium ab eis petemus, nostro cum periculo milite tyrone & inexercitato vtemur. Hanc ob causam alios inermes & sine munitionibus viuere volumus, robustissimos autē eligi & exerceri. Hi enim melius pugnabunt, si in ea tantum meditatione & studio erunt occupati: alii vero melius agros colunt, nauigabunt, aliaque pacis munera tractabunt: cum auxilia dare non cogantur, aliosq; suarū fortunarū custodes ac defensores habeant. Qui vero in ætate firmiore viridioreque sunt, quos latrociniis viuere necesse alioqui esset, in hoc pacto sine molestia sustentabuntur: reliquūq; vitæ tempus expertes periculi ducēt. Hic mihi dicet aliquis: Vnde pecunia, quæ in hosce & alios erit insumenda, capietur? Docebo, si prius vnum illud te monuero: nos etiamsi in populari Republica ageremus, pecunia tamen opus habituros. Neque enim fieri potest, vt sine armaris nos tueamur: hi autem sine pecunia teneri non possunt. Ne igitur vnius principatu nos grauari dicamus, quasi in eo tantum pecuniarum aceruis opus habeamus: nec ob eam rem ipsam fugiamus: sed tanquam necessaria sit, quacunque Reipub. forma vtamur, pecuniarum coaceruatio, ita consilium capere debemus. Censeo igitur, omnia bona publica vendas (hæc autem video multa bellorum causa esse: exceptis quibusdam, quæ multum vtilia

tib

sibi & necessaria sunt) omnemque pecuniam quæ ex eis redigetur, fœnori moderato tradas. Hoc enim pacto agri, vtpote à propriis dominis bene colentur: ex quo etiam occasionem rei amplificandæ inuenerunt, Reique publicæ vectigal idoneum ac perpetuum constabit. Deinde quæ ex eo, atque ex fodinis & metallis, & quacunque alia certa ratione summa fit, videndum erit. Ratio præterea non solum impẽsarum quæ in milites fiunt, verum etiam in alias res omnes, quibus ciuitas bene habitatur, item quæ in tumultuarios exercitus atque alia quæ ad tempus solent accidere, putanda erit: & ad horum rationem si quid deerit, vectigal omnibus bonis quæ aliquam possessori vtilitatem afferunt, imponendum. Tributa quoque ab omnibus quibus imperamus, nationib⁹ exigenda. Æquum enim & conueniens est, vt nulla earum immunis à tributo sit: non priuatus, non populus, vt qui ex eis vtilitatem pariter cum aliis capiunt. Publicani in omnibus locis erunt collocandi, qui tempestiue omnia vectigalia, quæ ad illorum munus pertinebunt, exigant. Eo enim fiet, vt ipsi facilius exigant: & qui pendent, minus grauentur: quia paulatim quod debebunt, ordine exponent: nec postea, si qua intermissio facta fuerit, totam summam simul pendere cogentur. Neque tamen me latet hæc vectigalia & tributa, vbi primum imponentur, grauia fore. Sed nec illud ignoro, si non fraudabuntur, cre-

deniq; quod reuera eſt, ſe hęc omnia pro ſalute propria collaturos, ſuiſque bonis ſine periculo vſuros: nihil a præfectis & gubernatoribus, & militibus plus, quam quod conſtitutum eſt, exactum iri metuentes: ubi magnã habebunt gratiam, pauca pro multis pendentes, ex quibus fructum à te ſine vlla iniuria percipiant. præcipue vero videntes te moderate viuere, nullumque ſumptum ſuperuacaneum facere.

Ecquis nam eſt qui animaduertens te in propria domo parciſſimum eſſe, in rebus autem cõmunibus liberaliſſimum, non libenter ſit collaturus, cum tuas opes cogitabit ſecuritatem & abundantiam eſſe propriam ac ſuam? Hoc igitur pacto magnã pecuniæ vim coaceruare poſſis. Reliqua vero ſuadeo in hunc cõſtituas modum. Hanc vrbem omni ſumptu exornabis, omnique genere iucundiſſimorum collegiorum illuſtrem facies. Nam par eſt, vt qui multis imperamus, reliquis in omni genere præſtemus. Hæc enim in ſociis noſtris reuerentiam aduerſus nos inducunt, hoſtibus vero terrorem incutiunt. Cætera vero ſic conſtitues. Primum populi nullam poteſtatem habento: neque in conſilium vllo modo veniunto, nam præterquam quod nihil boni ſentirent, ſæpe omnia perturbarent. Quapropter cenſeo, ne populum quidem noſtrum aut in iudicia, aut ad creandos magiſtratus, aut vllum in alium cœtum, vbi aliquid tractandum ſit, adhibendum eſſe. Præterea nec multitudine ædificiorum, nec magni-

magnitudine, præter necessitatem vti posse: nec impensas in ludos multos & varios facere, ne studiis inanibus consumantur: nec inimici fiant stulta ambitione. Volo enim eos certas sodalitates, & ludos, præter æquorum cursum, qui apud nos vsurpatur, habere: (non tamen tot, vt publica res, aut priuatæ illorum domus detrimentum capiant) vtque peregrinus aliquis apud eos aliquid impendere cogatur, cibumque perpetuum victori quibusdam in ludis præbere. Æquum enim est, vt diuites extra patriam aliquem sumptum facere cogantur. Gladiatores autem præmiis, quæ singulis in locis instituta sunt, contenti esse debent: nisi quis eorum Olympia, aut Pythia, aut quemuis aliorum ludorum, quibus vtantur ipsi, vicerit. Hi n. soli nutriri debent, ne ciuitates frustra atterantur: nec quisquam, præter dignos victoria, exerceatur, cum aliud tractare, sibi & reipublic vtilius possit. Hæc igitur mea est hisce de rebus sententia. Equestres vero ludos, qui præter gymnicos fiunt, nulli alii ciuitati permitendos censeo, ne frustra magna pecunia insumatur, virique misere insaniant: atque inprimis, vt equites nostri bonis equis abundent. Hac ipsa de causa haud prorsus dissuadeo, quo minus alibi quoque celebrentur: aliis vero moderationem adhibendam censui, vt homines spectaculis, & musicis canticis moderate vtentes maiore cum tranquillitate ac sine discordiis viuant.

Nemo eorum monetas & mensuras propri[as] habeat, sed nostris omnes vtantur. Nemo ad te legationē mittat, nisi negotium quodpiam sit, quod decisionem tuā postulet: sed omnes Præfecto suo, quid velint, declarent, ac per eum [pe]titiones suas, quas ille approbauerit, offerāt. Hoc enim pacto nullam ipsi impensam faciēt, nec male res suas gerent: sed responsa integra sine vllo sumptu & labore habebunt. Alia quoq; optime in hūc modū geres, si legationes host[ium], fœderatorum, Regū & populi, in Senatū introduxeris. Nā præterquā quod honestū & æq[uum] est senatū videri omniū rerum moderatorē atq; etiam vt hostes nostri se multos aduersarios habere cognoscāt: Leges quoq; omnes & decreta velim te, autore senatu sancire, hac enim via imperii maiestas magis stabilietur, legumque authoritas apud omnes certior erit & clarior.

Si senatorum quispiā, filiiue fœminæue graue aliquod delictum cōmiserint, propter quod aut ignominia aut exilio, aut morte mulctandi sint, Senatus iudicio sine vlla tua sententia, permittes, eique iudicium integrum & liberum trades: vt qui deliquerint, ab æqualibus suis puniantur, quo fiet, vt & tu extra odium sis, & i[l]li ignominiam publicam metuentes, meliores euadant. Ea autem nunc maleficia intelligo, propter quę leges sunt latæ. Nam si quis in te conuiuium iecisset, aut de te ineptius locutus esset, accusationem ne audito, neue eiusmodi res inquirito. Turpe enim est, credere quenquam in

se con-

te contumeliosum fuisse, cum tu nemini iniuriam feceris, sed potius beneficus omnes affeceris. Soli namque improbi principes hæc credunt, ex sua conscientia, talia quod vera sint, de se dicta esse existimantes. Deinde dura res est, de eis reb. si vera sunt, molestiam suscipere, præstat enim ab eis abstinere. Sin falsa sunt, stultum est maiorem ansam præbere huiusmodi sermonibus: vt plerique hoc modo fecerunt, de quib. multo turpiora post dicta sunt. De iis igitur qui in te contumeliosi fuisse insimulati fuerint, hæc mea sententia est. Te enim omni iniuria superiorem atque altiorem esse oportet, nec vnquam in opinionem venire, aut existimare, quenquam turpe aliquid posse facere: vt de te ea opinio sit, quæ ex diis ipsis immortalibus habetur: nimirum te sacrosanctum, atque non violabilem esse. Quod si quis quempiam ad te detulerit, qui tibi insidias facere voluerit (quod quidem interdum accidere poterit) tu de huiusmodi re ne iudicato, neue sententiam ferto. Iniquum enim foret, eundem & accusatorem & iudicem esse: sed tunc in Senatum ducito, ibique causam dicere iubeto: qui si conuictus fuerit, pœnas ab eo quam moderatissimas, vt ea iniuria fidem inveniat, sumito, nemo enim facile credet, inermem armato insidias facere ausum esse. Quod quidem vt credatur, hac vna ratione obtinere poteris, si in puniendo absit iracundia & crudelitas. Hæc dico, non de eo qui exercitum habeat; huiusmodi enim

non

non disceptatione, sed armis, quasi hostis, il-
vlciscendus erit. Hæc igitur, atq; huiusmo-
multa grauissima, quæ ad publicam rem spe-
ctant, senatui permittito. Publica .n per pu-
blicas personas gerenda sunt. Est enim hoc o-
mnibus fere hominibus a natura datum, vt
tanquam pares eius, qui dominus eorum est, se
tractari gaudeant: laudentq; quicquid aliquis
vna cum ipsis decreuerit, & quasi suum ipsorum
decretum ac voluntarium amplectantur. Ita-
que vt ea ad Senatum referantur, æquum esse a-
io, vt omnes reliqui præsentes dicere suam sen-
tentiam possint. Cum autem ex ipsorum ordine
quispiam deferetur, tunc non omnes, nisi qui
ante Senatores fuerint, aut Quæstores, senten-
tiam dicant. Etenim absurdum fuerit, vt qui
ante aut Tribunus, aut Ædilis non fuerit, sen-
tentiam in eiusmodi hominem, aut horum ali-
quis contra eos qui Prætores fuerint, ferat, aut
horum etiam quispiam contra virum Consu-
larem: sed hos volo potestatem in pares, ac et-
iam in inferiores tantum habere. Tu vero eas
causas cognoscito, quæ à maiorib. magistrati-
bus, à Procuratoribus, ab Vrbis Præfecto, à Sub-
censore, ab Hipparchis, ab annonæ, itēq; vigi-
lum præfecto ad te reiectæ fuerint: quia nemo
tā integram, potestatē in iudiciis habere debet,
quin ab eo prouocare liceat. Eadē de Equitibus
& Centurionibus adscriptis, deque priuatis ho-
minibus primariis, cum de infamia aut nece il-
lorum agitur, intelligenda sunt. Etenim huius-
modi

modi res à te pendere omnes debent, nec à quoquam per se, ob iam dictas causas, iudicari. Ea enim iudicia ab honestissimis senatoribus & equitibus, atque etiam à consularibus & prætoriis viris ferri tecum debent, vt tu in eo ipsorum rationibus cognitis, eis post tutius vti possis: vicissimque illi moribus & consiliis tuis assuefacti, tales in prouincias proficiscantur. Horum autem sententias quæ diligentiorem deliberationem poscunt, ne palam rogato, ne forte vt eos decet, libere loqui non ausint: sed sententiam suam ad te, scedulis inscriptam, mittant facito, quæ in tuas tantum peruenient manus, ne quis præter te eas videre possit: mox eas statim aboleto: hoc enim pacto cuiusque sententiam maxime perspicies: si eam aliis non patefactum iri existimabunt. Præterea in cubiculis, tum in literis, tum decretis ciuitatis, petitionibusque priuatorum hominum: itemq; in aliis rebus omnibus quæ ad imperii administrationem pertinebunt, adiutores & ministros ex equestri ordine habeto, hac enim ratione facilius & singula procedent, & tu neque inique aliquid committes, nec offendens: nec laborem, vt si solus administrares, vnquam senties. Facultatem te adeundi cuicunque tibi consilium aliquain re dare volenti, præbeto. Si enim eius verba tibi satisfecerint, non exiguam vtilitatem capies: sin apud te pondus non habebunt, nullam iacturam feceris. Quorum autem consilia bonum exitum habent, eos lau-

de honoreque afficito : quorum vero minus procedunt,eos ne vituperato , neue incusato. Mens enim cuiusque expendenda est, non euentus rerum reprehendendus. Hoc ipsum etiam in rebus bellicis obseruato, neq; enim grauior cuiquam propter infelicitatem esse debes, nec inuidere propter eius res secundas : vt omnes alacriter & libenter pericula pro te adire non dubitent , cogitantes , etiamsi minus successerit, se tibi pœnas tamen non daturos : si successerit, inuidiam non subituros. Plerique enim inuidiã apud eos qui cum imperio sunt metuentes errare , quam res ad felicem exitum adducere maluerunt, quamobrem illi quidem tuti fuerunt : sed in principes damnum redundauit. Itaque ipse maiorem ab vtrisque & deterioribus & præstantioribus fructum percepturus, nunquam velis verbo quidem aliis, re autem tibi ipsi inuidere. Dicito facitoque omnia, quæcunque alios facere & sentire volueris Hoc namque pacto eos melius institueris , quam si legum seueritate eos retinere coneris : quoniam altero eos æmulatione prouocaueris, altero metum eis incusseris, nemo enim est, qui magis rectè factorum exemplo in admirationem traducatur , quam vt quæ legibus vetita sunt, vitet. Omnia autem diligenter facito, nec tibi vlla in re indulgeto : vt qui certo noueris, quicquid dixeris feceris ue, illico cunctis mortalibus notum fore : ita vt ne minimum quidem delictum occultare queas, Nihil enim solus vn-

los vnquam facere poteris, quod nunquam sis futurus solus, omnesque reliqui mortales libenter Principum facta inquirunt. Qui si semel animaduerterint, te alia eis præcipere; alia vero agere, nihili tuas deinceps minas fecerint: sed facta potius imitabuntur. Aliorum vitam ipse inspicito, haud tamen in eã diligentius inquirito: sed ea tantum indicato, quæ ab aliis delata erunt. Nec ea tu, quæ nemo accusauit, rescire cura: præter delicta, quæ in Rempublicam cõmittantur, eiusmodi enim vel sine accusatore inquirenda sunt. Alia vero ad rem priuatã pertinentia, idcirco scire voles, ne vnquam erres in ministro inepto ad aliquod munus vocando: tamen eos redarguere non cujabis. Nam sæpenumero natura homines ad peccandum contra leges inducit: quos si quis in iudicium vocare voluerit, aliquem aut nullum impune abire necesse est. Quod si quis æquitate leges temperabit, hac forte via eos ad meliorem frugem reuocabit. Leges enim etsi seuere exigant pœnas, tamen vincere semper naturam non possunt. Quidam enim quod se latere posse putant, alii leniter admoniti fiunt meliores: illi conuinci verentes, hi iterum peccare verecundantes. At si in lucem pertrahantur, & ignominia affici intur, aut vltra modum puniantur, tum confundunt & proculcant omnes leges, naturæque tantum suæ libidinem sequuntur. Quamobrẽ haud facile est, omnes castigare: nec tamẽ æquũ est permittere, vt aliqui palam sint vitiosi. Hoc igitur

igitur meum de delictis & pœnis consilium est, eis exceptis quæ ferri nullo modo possunt. Benefacta vero maioribus etiam, quam res postulat, præmiis afficito : quod hac ratione homines liberalitate à vitiis reuocabuntur, & magnanimitate tua ad virtutem expetendam incitabuntur : Pecuniæ autem atq; alia quib. benefacta hominum remuneretis, vt tibi desint, ne metuas, nam multo paucissimos fore puto eos, qui tuis beneficiis digni sint, cum tu tam amplum terra mariq; imperiũ habeas. Nec etiam metuas, ne quidam à te beneficiis affecti in te ingrati fiant, nihil enim tam vel subigit, vel conciliat aliquem, etiamsi alienus sit aut hostis: quam non affici iniuria, & insuper etiam beneficiis affici. Erga alios igitur te vt in hunc modum geras suadeo. Quæ tibi dantur, quæ quidem aliquam præstantiam aut elationem contineant, omnia cogita, siue à senatu, siue ab aliis deferantur siue facto, siue verbo: quod honos abs te aliis habitus, ipsis ornamento sit tibi vero nihil maius rependi possit, quam quod in te est. Omnino enim nemo videtur volens huiusmodi res decreto, potentiori tribuere : quod si quis suo iure sibi omnia vendicet, is non modo non laudatur, sed contra potius irridetur. Itaque tu aliam gloriam, aliumque splendorem ex benefactis tibi comparabis. Vt tibi imagines aureæ aut argenteæ fiant, ne permittito : propterea quod hæc non modo sumptu onerant, verum etiam fragilia & caduca sunt : sed in hominum

minum animis beneficiis alias imagines fabricari studeto, quæ æternæ sint & immortales. Templum nullum tibi fieri sinito: magna enim pecunia in huiusmodi res inanites impenditur, quæ vtilius in res necessarias insumeretur. Magnæ namque opes non tam multa capiendo, quam pauca insumendo comparantur. Ex his autem delubris exigua gloria comparatur: quoniam virtus est, quæ mortales Diis similimos efficit: hominum autem decretis nemo vnquam Deus factus est. Igitur si bonus fueris, æquitateque imperaueris, terra vniuersa tibi loco sacrarij erit: omnes vrbes vice templorum, omnes homines instar statuarum, quod tu in eorum mentibus cum vera gloria perpetuo fixus hærebis. Qui vero secus impetant, tantum abest vt ex his rebus gloriosi sint, quanquam in omnibus vrbibus in altum tollantur, vt potius vituperentur: quod ea vitiorum & iniustitiæ quædam trophæa & monimenta sunt: quæ quo etunt diuturniora, eo diutius illorum extabit infamia. Itaque si vere immortalis esse cupis, hæc quæ à me dicta sunt, facito. Præterea deos patrio ritu ipse venerator: alios vt idem faciant cogito. Qui peregrinos colendi ritus inuexerunt, eos detestator, punitoq; non modo deorum causa (quos qui parui facit, is nec alium quempiam Deum coleret:) verumetiam quod, qui nouos istos deos introducunt iudicio plerunque sunt, se peregrinis legib. viuere, atque ex eo coniurationes & seditiones existunt,

existunt, quæ ab vnius dominatu alienæ sunt. Ne igitur quenquam aut sine Deo, aut veneficum esse patiere. Diuinatio tamen necessaria omnino est. Aruspices, augurésque certos constituito: quos, qui opus habebunt, consulant. Magi nulli sunto: quod eiusmodi homines vera interdum dicentes, sæpenumero autem mentientes, mortales ad res nouas agitandas incitant. Hoc ipsum quidam etiam faciunt, qui se fingunt philosophari. Hos igitur etiam vitato. Et quanquam Arium Athenodorumque bonos atque honestos esse homines compertis: non tamen omnes alii, qui se dicunt philosophari, eorum similes sunt. Quidam enim nomine & prætextu Philosophiæ infinitorum malorum causas, populis priuatísque hominibus attulerunt. Te igitur animo tranquillo esse oportet, nec quidquam præter id quod habes, optare. Quod ad apparatus attinet, te bellicosissimum esse volo, ne quis velit, audeatue tibi iniuriã facere, si quis deprehensus sit, facile & subito det pœnas. Et quoniam tum propter hæc tum propter alia, quosdam intentos esse speculandis & subauscultandis omnibus ad imperium tuum spectantib necesse est, ne quid te lateat, quod aut custodiam aut correctionem desideret: memineris omnibus eorum sermonibus fidem habendam non esse, sed omnia diligenter expendenda. Pleriq;.n. siue quorundam odio, siue quod eorum fortunas appetant, siue quibusdam gratificandi gratia, siue quod pe-

runt, pecunias obtinere nequeunt, hisce de causis homines quasi nouarum rerum studiosos, aut quasi sentiant dicantue turpe quidpiam contra Imperatorem, deferunt. Decet igitur te, eis haud ita facile assentiri, sed omnia diligenter expendere atq; inuestigare. Nam si assensionem sustinueris, nullum insigne detrimentum ceperis: sed si cito credideris, forte errorem commissens, quem post emendare non possis. Itaque bonos libertosque, & alios qui circa te sunt, honore afficito: ex qua re te magnum ornamentum, magnaque securitas consequetur. Nullam tamen eis intolerabilem ac superbam potestatem indulgeto, sed moderate se gerant facito, ne illorum causa male apud alios audias. Quicquid enim boni maliue fecerint, tibi ascribetur, ipseque talis ab omnibus habebere, quales ipsos esse patieris. Vt igitur potentior quispiam cuipiam iniuriam faciat, eumue calumnietur iniuria, ne permittito, ne quisquam illorum nimiæ potentiæ accusari possit, etiamsi nullum conceperit scelus. Qui iniuriam sunt passi, eos summo iure tuetor, ne tamen aures delatoribus facile præbeto, sed res per se diligentissime expendito. Qui quidpiam faciunt, inueniuntue quod vtile sit, eis honorem habeto: inertes autem, tum qui rem quampiam noxiam conflarint, odito, vt recte facta propter vtilitatem experentes, male vero facta suppliciorum metu fugientes, in priuatis meliores, in publicis vtiliores euadant. Priuatorum hominum

con-

controuersias ad quam paucissimas fieri po
terit, contrahito: easque quam ocyssime di
uito, populorum motus cohibeto: qui si q
votum pro tua salute, proque imperio & f
tuna tua nuncupare voluerint, & quempiam
ad sumptum supra facultates faciendum ad
gerint, ne annuito: omnes æmulationes quæ
inter eos sunt extirpare studeto. Nomina co
vsurpate ex quibus facile in dissensiones in
derent, ne sinito. Omnes enim tibi in his atqu
aliis rebus tum publicis tum priuatis, si ha
non permiseris, contemperabunt. Præter
quoniam inæqualitas ædificia alioqui ben
coniuncta dissoluit, idcirco quod concessuru
non sis, ab initio petere prohibeto: ac stat n
ne quis quæ vetita sunt, petat, adigito. De his
gitur ita sentio. Omnino autem ac generati
tibi consulo, ne tua vnquam abutare potent
neue si minus simul omnia quæ potes, effec
ris, de tua potentia aliquid decedere existimes
sed quanto maior erit libertas faciendi quæ v
les, tãto magis quæ honesta sunt velle studeas
semper quod ages, æquum ne sit an contra, c
quibus rebus faciendis à quibus ameris, qu
busue non ameris, tecum expendito: vt quæda
facias, quædam vero omittas. Ne te tunc iusti
agere putato, cum à nemine te redargui audiue
ris: nec vnquam aliquem tam stultum fore, q
te velit palam reprehendere. Hoc enim nem
faceret etiam magna à te affectus iniuria: qui
potius cõtra fieri solet, vt videlicet multi, dum
se mu

ximime ita osesse conantur ostendere, eos deorã q ibus iniuriam acceperunt. A Principe enim cuius animus non ex verbis, sed ex rebus quibus verisimile est aliquem ita sentire considerandus est. Hæc & multa similia quæ præterco, te vt facias hortor. neq; enim omnia simul comprehendi dicique possunt. Repetam igitur summatim, quæ à me dicta sunt, & quæ restant complectar. Hæc autem illa sunt: si quæ alium Principem erga te velles facere, ea tu sponte feceris, nunquam errabis: omniaque ad felicem exitum perduces, magnaque cum securitate, & extra periculum vitam deges. Omnes enim te tanquam parentem & conseruatorem suum intuebuntur: te moderatum, vita inculpata, strenuum, & pacificum amabunt, cum nemini iniuriam feceris, cum non rapies aliena, cum te æqualiter cum illis geres: cum is non eris qui diues fiat alienamque exigat pecuniam: cum is non eris, qui in delicijs vitam agens, alios ad labores compellat: cum non tu libidinose viuens, alios castigabis: sed in omnibus cum illis æquo iure viues.

Quamobrem cum tu magna septus custodia sis, quod neminem vnquam læseris, nemini iniuriam feceris, confide, & mihi qui hoc tibi confirmo, crede, te nunquam odia hominum insidiasue sensurum. Quæ cum ita sint, necesse est te in magnis voluptatib. vitam agere. Quæ namque maior voluptas quam aliquem omnium humanorum bonorum fructum cum vir-

tute percipere, & cum aliis commun
posse.

Hæc itaque atque alia quæ tibi expos
cum reputans, mihi credito: fortunam q
elegit, cæterisque omnibus principem i
fuit, ne dimittito. Quod si omnino prin
eligere decreuisti, regni tamen nomen tãq
detestandum metuis, id ne accipito: sed C
ris appellatione contentus, regiam potestat
apud te retineto. Quod si aliis titulis opu
sit, tibi Romani nomen Imperatoris dabu
vt etiam patri tuo dederunt: aliisque te no
nibus ornabunt adeo vt omnia regni in-
strumenta sine vllo odioso aut in-
uidioso titulo re ipsa pos-
sideas.

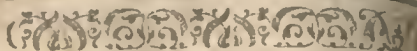
ANTO.

ANTONII POSSEVINI
Iudicium

DE NICOLAI MACHIAVELLI ET IOANNIS

Bodini quibusdam scriptis, quorum Catalogum in [illegible] pagina indicabit.

CATALOGVS LI- BRORVM.

CAVTO

CAVTIO DE IIS QVÆ SCRIPSIT TVM MACHIAVELLVS, TVM IS, QVI aduersus eum scripsit Antimachiavellum, cui nomen haud adscripsit.

DE Machiauello statuendum est, hominẽ fuisse, cuius consiliis qui adhibuerit fidẽ, facillime sentiet, non ita multo post, quantuncunque solidum Principatum, Remp. Regnum, Imp. ... uelli & cadere. An vero poterat cons... um ... pestilentius, quam quum Principi suadet, ... spreto alieno consilio, suæ ipsius prudentiæ ... nitatur? Pietatem & religionem, quam etiam non habeat, præ se ferat? Si quid in religione ... m sit, comprobet ac firmet, dum id pro... fouendæ qualicunq; religioni? Religionem ... hnicam præferat Christianæ? Doctores Christianæ religionis nihili faciat: De Ro. Cath. Ecclesia pessime sentiat? Moysis auctoritatẽ & leges, vi & armis, non fide ac Deo nixas fuisse credat? Fortunæ & casui felicitatem, non virtuti, & religioni veræ tribuat? Et hæc quidẽ scelestum illud Satanæ organum, priorib. duob.

 libris,

libris, quibus de Principe agit, sic insipienti... do obtrusit, vt hoc velut no epoto, ple... ingente politicos, & consiliarios æst... c... tuitas optimæ optimorum Regnorum... facili negotio possum dederint. At natural... diuini luminis radii secus illustrant sapient... hominum mentes, qui a Deo conditi quom... ... essent ductum maiorum, qui prob... & fortissimi fuerant, experti sunt, pietate, ac... Catholica religione, mox consilio, veritate... militare, Imperia stetisse; contrariis autem... tiis corruisse. Id quod pluribus hoc sæc... prouinciis ac Regnis quondam florenti... in oculos passim incurrit. Inter multas R... notas, vna est (inquit Bellarminus) fe... temporalis diuinitus collata eis, qui Eccl... defendunt. Nunquam enim Catholici P... ges ex animo Deo adhæserunt, quin facill... hostibus triumpharent. Notæ sunt inprim... ... riæ in Testamento veteri Abrahæ, M... ... uæ, Gedeonis, Samuelis, Dauidis, Ezech... ... iæ Maccabæorum. In Testamento n... Constantinus, qui primus ex Imperato... Ecclesiam defendit, eo fere modo Maxen... vicit, quo Moses Pharaonem. Et de eo... Augustinus lib. 5. Ciuit. cap. 25. Co... Imperatorem, non supplicantem dæmon... ipsum verum Deum colentem, tantis... impleuit muneribus, quanta optar... ... d... ret vniuersum orbem Romanum vnu... Augustus tenuit ac defendit; in administrand...

g.

[...]endis bellis victoriosissimus fuit, in Tyrannis opprimendis per omnia [...] o[...] p[...] a us est, [...] andæuus ægritudine & senectute defunctus [...] filios imperantes reliquit. De Theodosio scribit ibi idem Augustinus ib. cap. 26 quod [...] ia Catholicus erat, adeo prospere illi omnia [...] cedebāt, vt in prælijs tela hostium in ipsos, [...]eo agente, retorquerentur. Addit Theodoretus lib. 5 hist. cap. 24. SS. Ioannem & Philippum Apostolos apparuisse in equis albis in eo[...] prælio, qui pro eo pugnabant. De Honorio etiam plane Catholico, & Romano Pontifici addictissimo, vt patet ex eius epistolis ad Bonifacium Papam, scribit Aug. lib. 5. ciuit. capit. [...] ita Deum pro illo pugnasse, vt vno prælio amplius quam cētum millia hostium prost[...]nerent, & Rex ipse hostis cum filijs ca[...]e.c[...], & occideretur, ex Romanis ne vno quidem vulnerato, ne dicam extincto. De Th[...]od[...]sio [...]iore [...]ribit Socrates lib. 7. cap. 18 hist. quod [...]s exercitu pugnante cum Persis, quum Saraceni venirent in auxilium Persarum, Angeli [...]a[...]erunt Saracenos, & eorum circiter centum [...] illia in Euphrate submerserunt. Iustinianus, donec catholicus fuit, felicissime imperauit, ita vt Italiam, & Africam, & alias multas regiones Romano Imperio restituerit; vt patet ex Euag io lib. 4 hist cap 16. & seq. At vbi hæreticus factus est, & edictum proponere voluit de sua hæresi recipienda, mox repentina morte sublatus est, & Ecclesiam magno metu liberauit,

ranit; vt idem Euagrius scribit lib.4.cap vl ma. Heraclius similiter dum Catholicus esset, p a. clarissimam victoriam de Persis reportauit & crucẽDomini recepit, quando res Romanæ e. speratæ videbantur. At postquam factus est hæ. reticus Monothelita, omnia infeliciter fue serunt, & ipse nouo atq; inaudito morbo extin. ctus est. Constat etiam ex historiis Græcorum, Zonaræ, Nicetæ, Nicephori Gregoræ Laoni Calchocondylæ Imperatores Orientis ab e. tempore, quo propter dissidium circa Imagin se ab Ecclesia Romana separauerunt, semper magis & magis decreuisse, donec tandem I. perium amiserunt. In Occidente vero li. quet ex historiis nostris Nauclero, Sabellico, Antonino, &c. semper Imperatores mag s ed minus floruisse, prout magis vel minus Ro næ Ecclesiæ se filios & protectores ost n e. runt. Tempore Innocenti III. in Gallia ab octo millib's Catholicorum cæsa sunt vno p o cẽtum milla partim Albigensium hæretico r partim eorum, qui illis fauebant, vt scribit Æ. mi'ius lib.6. hist. Francorum. Nostris tem ribus anno 1531. quinque prælia commise nt Helue[t]ii Catholici cum hæreticis Helue.ii & semper Catholici vicerunt, cum tamen ess numero, & armis multo inferiores. V de C chlæum in actis Lutheri anni 1531. Caro s V. mi aculo Diuino victoriam reportauit de Lu. theranis anno 1547. In Gallia quoque, & B gio multas victorias Catholici de hære ,

non

non sine miraculo, reportarunt; imo vix vnquam fuerunt hæretici superiores, quando iusto prælio dimicatum est.

Sed redeo ad easdem labes Machiauelli, vt cognita pestis magis caueatur. Neque enim quidquam perniciosius effari poterat, quam quum belli iustitiam in ea, quam quisq; putat sibi esse necessitatem, statuat. quippe hac occatione iuste inflammasse orbem vniuersum Nerones, & impii quique, hæreticique omnes pro sua libidine dicerentur, quum tamen belli iustæ tantummodo causæ sint defensio, aut restitutio Religionis, patriæ, pacis, & aliorum bonorum magni momenti; à legitimis potestatibus. Nihil item magis venenatum, quam quum ait, Principi, vt omnem penitus pacis spem ac desiderium præcidat insignibus iniuriis violandos esse aduersarios. In prouinciis subactis Colonias sic esse collocandas, vt veteres abl. gentur incolæ: Quibus autem mutatio grauis est, omnes esse subuertendos, & familias funditus col endas (Viden. hinc Mahomeusem pal. m statui?) Prauis moribus esse implendam seu prouinciam, siue ciuitatem, quas subeblo velit vlcisci. Stultũ esse, si quis putet, veterum iniuriarum obliuionem induci nouis beneficiis. Principi tyrannum aliquem insignem imitandam esse, temnendumque crudelitatis famam, dum in officio subditos contineat Expedire, vt metuatur plus, quam ametur. Amicitiæ haud fidẽdum. Si quem plectere

Lib. 3.

velit, speciosum aliqui[illegible] cz[illegible] d[illegible]nis & Vulpis ind[illegible] endi m[illegible] n[illegible] uium [illegible] ratem vno imp[illegible] n, lenim vero exe[illegible] beneficentiam: Factiones esse alend[illegible] subditos; ro lendos autem de medio bo[illegible] blici amantes: pessima denic omnia, art[illegible] loue, & r[illegible] na sabditorum et epatranda. H[illegible] igitur & huiusmodi alia nebulo ille impius, n[illegible] turæ, iuri, religionis osor, & Atheismi [illegible] ctor: quare & blasphemans euomuit damnatam animam.

At etsi a prudentibus ethnicis haud male, Christianis aū optime ista omnia fuêre pri[illegible] refutata, quam à Machiauello collecta, [illegible] tamen non ita pridem inter Caluinianos, qui quum Geneuam aufugisset, librum edidit, qu[illegible] Antimachiauellum, celato suo nomine in[illegible] psit. In eo ex antiquis historiis ducit quidem argumēta, quibus Machiauellus oppug[illegible] sed vbi hic Catholicam oppugnat Eccl[illegible] vel vbi occasio sese dat, facile Machiau[illegible] blasphemando æquat, & superat. Quare q[illegible] poterat vsui esse, ac quicquid præmii con[illegible] qui apud Deum & homines, si in Machiau[illegible] confutando perstitisset, vtrumq; perdite p[illegible]tus amisit. Quod sane hæretici fere faci[illegible] dum antidotis abutuntur, non ad tollenda, [illegible] ad insinuanda, & tegenda venena.

Quāto rectius Sanctus Thomas aureo ope[illegible] re de regimine Principū, regem Cypri docu[illegible] Quis Rex, quæ necessitas sit, vt & ipse ratione

reg.

legatur, quam natura passim ordinem spirės in omnibus etiam q æ sensu car nt. Q i finis, quum regimen iniu tum sit atq e r icisum, priuatum, non publicum c modum quærit: Quæ ratio adminis a ot or, nempe per vnum: quandoquidem & h c D u lum referat, & naturam imitetu S c enim v-nius administ atio optima est, qu a lla e fic iniusta pessima est.) Quomodo regimina per vnius, vel plurium, vertantur in y anni-dem: Quomodo hæc tollenda, vel declinanda, aut ci m nterdum toleranda sit: Q id præci uo R gem debeat impellere, vt recte administret, honor sit, vel gloria, an alia Quoniam vero mundanus honor, & hominum gloria Regiæ solicitudinis non est sufficiens præmium, ideo expectandum esse à Deo præmium. Non enim (ait ex Augustino) Christianos Principes, quia diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hostes R publicæ diminuerunt, vel ciues aduersum se insurgentes & cauere, & opprimere potuerunt; sed felices eos dicimus, si iuste imperant, si malunt cupiditatibus potius, quam g n bus quibuslibet imperare: si omnia faciũt non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ. Tales Imperatores Christianos felices interim dicimus spe postea re ipsa futuros, quum id quod expectamus, aduenerit. Hæc Sãctus Thomas ex Augustino: quæ postea sapientissimis rationibus fir-

mat, dum & monstrat, præmium [illegible] excelsum gradū in bea itudine cœ[illegible]; & bono regimini studendum esse ob bo[illegible] ipsius, atque ob id, quod inde percipitur [illegible] ctus, quum sic quoque magis diuitiæ, potestas, honor, & fama potius quam ex improba administratione consequantur. Cæterum, Regem in Regno debere esse sicut animam in corpore, & sicut Deum in mundo, qui cuncta ordine, propria operatione, loco disponit: sic tamen vt distinctæ sint administrationes, Sacerdotalis, & Regia, & suum vnaquæque præstet officium. At sicut ad vltimum finem consequendum requiritur, vt Rex subditos suos disponat ad viuendum secundum virtutem, ita requirit, vt eos disponat ad fines medios, quos explicat, rationibus additis, quibus impedimenta tollantur.

Quæ cum summatim priore libro egisset, descendit secundo libro ad ea, quæ pertinent ad instituendam ciuitatem, ad arces statuendas ad pecunias recte comparandas, ad probos administratores (vbi & de Dominio politico, & despotico) ad itinera tuta, & commoda, ad iustas mensuras, & pondera; ad pauperes sustentandos, ad cultum diuinum rite, solideque exercendum.

Tertio libro adhuc altius atque præstantius docet, omne Dominium esse a Deo, ex consideratione naturæ entis, & motus cuiuslibet creatæ naturæ, ac finis: Post quæ de antiquo Romanorum

forum dominio, de Pontificatu Christiano-
de exteris Imperatoribus, & Regibus, & aliis
gentibus sapienter disserit.

Quartum librum absoluit tractatione, ea quæ ad plurium Dominium spectat, quod Politicum dicitur: vbi varia recenset administrationum genera, quæ ethnici adhibuêre, quæue Socrates, Plato, Aristoteles, & alii de hac re attigerunt; quæ eo refert, vt constitutionem integram ciuitatis per tale regimen tradat.

Hoc igitur paucis ad optimum librum indicandum, satis est, quo rectissime quoque aduersus Machiauelli, & Antimachiauelli imposturas possit præmuniri: quum quæ postea Chrysostomus Iauellus copiosius, & optima methodo hac de re, aliiue scripserunt, maxime versanda sint iis, qui vel administrant, vel administrantibus consulunt,

EX LIB. III.

DE NOBILITATE CHRISTIANA, HIERONYMI OSORII EPISCOPI.

De Nicolao Machiauello.

Vin etiam impurus quidam scriptor atque nefarius, in libris, in quib. & suæ ciuitatis historiam, & multas quæstiones ad Reip. statũ pertinentes Etrusco sermone cõplexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrorum religione sentiret. Christianam religionẽ ... bit, illam magnitudinem animi, quæ in an... quis elucebat, funditus sustulisse. Romani I... perii ruinam, laudis & gloriæ labem, virtu... etiam militaris interitũ, huic sanctissimę sum... & æterni Dei Religioni assignandum putat. Tum postremo, vt aliqua ex parte vitet offensionem bonorum, id inquit non vitio Religionis, sed interpretum, qui illam male interpretati exerunt, accidisse: cum tamen non posse ostendere quæ fuerit illa peruersa interpretatio quæ tantorum malorum causam præbuerit, sed vt infixo aculeo honeste posset quacunque ratione

ti one discedere, ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, non pluies nunc monumentis inquinatissimi, quam olim vita contemptissima læsisset. Sed quam lo tam indignum conuiciū Christianæ nobilitati, illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo Christi præsidio tectus, cum hominis consceleratj manibus confligere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed vt eorum amentiæ, atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur. Late enim dissem inatum est hoc malum multosque funesta contagione grauiter infecit.

Primum igitur illud requiro, quid in nostris hominibus videris, quod posset vlla ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perficitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione, nihil nisi diuinum & inclytum cogitante; nihil certe illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinā familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse dixerunt, omniaq; vitæ consilia ad diuinitatem, & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est omnis inuicta patientia; quis nostrorum animum nō admirabitur, cum videret pias etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuisse. Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, quod multis tormētis lacerata, consçios coniurationis non indicarit? Quātis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis deniq;

deniqꝫ Syracusanus ille Thraso, quod nu
suppliciis adduci potuerit, vt socios coni
tionis proderet? Hos certe Machiauellus i
(sic enim appellatur præclarus scriptor, cu
quo mihi res est) nullo modo contemnen
putabit, propterea quod expertes veræ Re
gionis extiterunt, quam solam laudis exper
esse vult, & coniurationis participes fueru
cuius experiendæ ratione̅ in summa laude p
nit. At quam obscura est illorum constantia
ad nostrorum virtute̅ conferatur? Si enim ca
sam respicias: illi Tyrannorum odio, à qui
læsi erant, supplicia perferebant; nostri Chri
amore, à quo diuinis beneficiis ornati fuera
torme̅ta omnia leuia̅ putaba̅t. Si cruciatus m
gnitudinem considetas atque diuturnitatem
nostros; non vsitata, vt in illos, sed noua &
audita genera tormentoru̅ inuenta fueru̅t, q
diutissime viuorum corpora lacerarent, at
contunderent. Illi deinde in desperatione om
fortunarum dignitatis speciem aliqua̅ retin
runt: nostri cum sibi vtrum vellent liber
fuisset, non inuiti tamen mortem claram c
ignominiosa vita commutarunt. Si ad nu
rum aduertas, ridiculu̅ est, paucissimos :n
tis opponere. Hanc tu disciplinam, è qua
præclara documenta virtutis extiterunt c
temnis: Hac institutione, quæ infirmam e̅t
turam mulierum, imbecillam ætatem puer
incredibili constantia armauit, quæ tan
multitudinem in laudis & gloriæ studium i

ta

ult, abiectos animos, atq; demissos effici con-
ndes? Quæ est ista mentis peruersitas, vt vir-
uis vmbram admiteris, veram virtutem pro
nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est:
faciem tantum Crucis adspicis, virtutem illam
excellentem sub specie Crucis occultatam non
itueris. Nec enim mens angusta, tenebris op-
pleta, & sordibus inquinata, tantæ lucis splen-
dorem sustinere vllo modo potest. Christi enim
disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profli-
gatis hominibus, inscitiæ & humilitatis spe-
ciem præbet; moderatis vero, diuinoque be-
neficio confirmatis ostendit sapientiæ cœle-
stis, atq; diuinæ virtutis amplitudinem. Atque
quemadmodum in Christi persona omnes il-
lam faciem videbant, in qua, vt erat Esaiæ vati-
cinio prædictum, non erat species neq; decor:
non tamen omnes illam gloriam diuinitatis,
quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam mul-
ti propter similem mentis caliginem, Christia-
norum vitam inanissimis ornamentis nuda-
tam despiciunt; illam vero excellentem Chri-
stianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione
possunt.

Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid
dicamus, quam ille Christianis moribus & insti-
tutis longe alienam putat. Qui cõuenit (inquit
ille) cum istius virtutis celebritate gloriæ con-
temptio, quæ Christianis omnibus præscribi
solet? Nemo enim nisi laudis studio inflam-
matus fuerit, pericula sibi subeunda putabit.

Iam

Iam quod asserit, neminem, nisi qui laudis studio adductus sit, fortem fieri posse. non cre[...] facile concessuros illos philosophos fuisse, qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, nunquam essent tam amentes vt eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos, & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse [...]tuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet, sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autem sic argumentatur quasi sola laudis cupiditas ad virtutē acuat, & non alii multō potiores sint virtutis & industriæ stimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter, & studiose suscipiant: nempe insignis in patriam beneuolentia, ipsius virtutis amor, egregia deinde legum, atque Religionis obseruantia, quæ quidem o[...] sunt in Christianorum instituris perfecti[...], Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore, vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab i[...] laudis cupiditate remotissimi; immortalis tamen, & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominum famam, ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio continetur, ardenter incumbūt. Nō cupiunt homines rerum suarum spectatores ha-

habere, nempe qui sciant, se Angelis inspectantib. omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi, atque magnifici, nō pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœlestia tantū atq; diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis morib. humile atq; demissum, non satis intelligo. Si superbiam, & insolentiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos, atque inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse Christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes omnes, vt etiam eruditissimi prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas esse potest, tantum abest, vt mansuetudinis atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, vt etiam nullo modo se inuicem diuelli atque disiungi queant. Itaque nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longe enim fallitur opinione: qui animi impetum non æquitatis, & humanitatis studio, sed cupiditate atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius, quam importunæ cuiusdam belluæ vecitatem putat. Iste autem præclarus auctor, qui Principes ad communis salutis perniciem instruit, q Imperii opes non tam æquitate & clementia, quam perfidia, & crudelitate stabilire docet, appellet sine quo velit nomine furorem illum

illum, cunctam barbariem scelere & immanitate superantem, dummodo nemo sanus tam stultæ atq; nefariæ opinioni assentiatur. Nos vero nunquam ita amentes erimus, vt illam animi moderationem, quam sacræ literæ appellant humilitatem, vt clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem auctor extitit, qui & eximiæ fortitudinis exemplum ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maxime animi moderatio, atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est impetum hostium sustinere quam cohibere iracundiam, & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate, & à mentis constantia deturbari. Non itaq; ferme fuit vir egregie fortis, quin etiã laudẽ mansuetudinis sibi adsciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Græcorum à reliquis ducibus cõuicijs indignissime vexatus, ille vero petulantiam illam non conuicio, sed patientia comprimendam putaret? Quid hic Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem, & alios complures, qui non maiore studio virtutis Imperatoriæ nomen, quam mansuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contra vero, vt quisque maxime angusti animi est atq; demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maxime propensus. Omnes illi barbari, qui à disciplina fortitudinis abhorrent-

horrent, ita crudeles habiti sunt, vt loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbariei nomē adscripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus vt nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam cōcitatius. Quod si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit, sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, vt Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas, atq; impius furor, vt ea, quorum tenuē vmbram in aliis suspicimus, in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacessiti, & iniuria lacessiti, ira non efferuntur. At nostri illam disciplinam à Christo acceperunt, vt humanitate conuicia, beneficiis iniuriam vlciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium à suis finibus depellent, neque sceleri armis resistent, sed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia aliis personis, locis, temporibus, causis conuenire. Christiani ipsi, qui in priuatis offensionibus & iniuriis moderationem, atque patientiam amplectuntur, iidem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ salutis, atque libertatis vindices existunt, præsertim vbi simul agitur dignitas Religionis. Tunc enim mansuetudinem

dinem indignum flagiti m, patientiam fce metari m arbitrantur. Hac mente prædit diuinus ille Moyses, quem sac æ literæ pe bent fuisse inter omnes mortales mitissim qui tamen & hostium copias singulari vi repressit, & læsi numinis offensionem m rum supplicio placauit. Talis fuit etiam D uid, quem vnum Diuina orac la laude man suetudinis vnice commendant. Hic tamen credibili virtute maximos & fortissimos hostium exercitus profligauit & ingentes al genarum strages edi it. Sic etiam multi Ch stiani Principes ad omnem rationem hu tatis commodissimi, bellicæ fortitudinis rix laudem mansuetudinis æquarunt. Qu ipse Christus nonne satis exemplo suo nos admonuit, quatenus esset vtendum mansuet ne, quo rursus in loco seueritatis persona scipienda esset, cum sacrilegos, qui sacras ce monias polluebant, flagris seuere & acri secutus est? Non est igitur cur quisquam Ch stianam mansuetudinem aspernetur, cum cum vera fortitudine coniuncta sit, vt n possit esse copulatius. Vtraque enim ab eod fonte manat, & altera alteram incredibi ei illustrat.

Nunc ad postremum egregii scriptori gumentum veniamus quod totum in Rel ne consistit, & in illis antiquis ceremoni mni scelere contaminatis. Tantam enim habuisse putat hostiarum cæde profanam, atq; pecu-

pecudum stragem, vt re ente ex timidis feros & audaces efficere. Nos itaque qui nec hostias cædimus, nec quadrupedum sanguine aras cruentamus, nec exta inspicimus, magnis ad virtutem instrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profecto nescio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem, & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionē cum sanctissima Dei immortalis Religione comparare, facinus est inexpiabile, atque nefandum: existimare autem, illum qui pecudū carnificinam intrepido vultu conspexerit continuo fortem euasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto auctore non conquirimus omnes lanios? cur non etiam carnifices (hos enim oportet magis efferatos esse, à quibus hominum corpora lanientur) ad arma similiter euocamus? Vt scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & à nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostēdo, omnia in illis gentiū sacrificiis, & ceremoniis ad imbecillitatem, atque formidinem spectasse, nec aliquid fuisse quod animum confirmare posset? Primum precationes illæ priscis atque solemnibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid titubatum fuisset, si quid præposteris verbis, aut sinistris ominibus effatum, putabant continuo omnes Deos P. R iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus, anili super-

perstitione implicatis iniecta, cum non sana animi sententia labatur? cum exta dira quod & tristem minabantur exitum? Cum accidisset, vt multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, vt aliarum exta darent illa signa, quibus homines ex his bona, Deos omnia secunda promittere, aliarum vero tristia denunciarent: necesse erat, vt essent incredibili metu suspensæ mentes eorum, qui neque secundis extis propter veritatem, & inconstantiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid ostenta, prodigia, aruspicum responsa, quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cum nihil omnino neque natura, neque fortuito accidisset, quod non interpretarentur, Deorum id consilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiusmodi monstra, atque ostenta interdum prodigia terrorem, atque metum miseris hominibus incutiebant. Quid autem solistima tripudia commemorem? quæ cum essent coacta, nec illis quidem superstitiosis hominibus, & auspicio valde deditis firmam spem facere poterant. Si vero pulli casu aliquo non pascerentur, eaque res ad militum animos permanaret, quasi de pernicie a Diis ipsis præmoniti, attoniti religione milites cum hoste conferebant, ancipiti formidine pertur-

perturbati, atq; impediti. Multis itaq; in locis proditum memoriæ est, exercitus fusos, atque cæsos esse, quod vitio contra hostes educti fuissent. Quod quidem minime mirum est. Cum enim essent ista religione perfusi, vt crederent, non sine Deorum consilio, & numine, cladem atque pestem denunciantium, pullos iniectam offam neglexisse, ob idque omnium mentes concidissent, manusque metu obtorpuissent, neque solita spe, atque audacia prælium commisissent, necesse erat, vt cladem aliquam insignem acciperent. Inde adeo factum est, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo, & cura mente ancipiti versarentur. Quid? quod multi viri strenui leuissimis ostentis permoti, magnā multis in locis timoris significationē dederūt? Lacedæmonij, vt de Græcis etiam aliquid dicamus, cum bellum aliquod suscepissent, Regesq; ipsi in patriæ finibus de more sacrificarēt, si casu non litabant, exercitus cōtinuo domum reducebant. Cumq; essent Lacedæmonii moribus, & institutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducti ex sacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterent. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli consilia ab illis deserta, & omissa iacebant. Quid autem quæso aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Atheniensium opes euertit, quam anilis quædam, & misera superstitio? Cum enim Imperator sane

K fortis

fortis Nicias, & classi & exercitui simul cum Demosthene præfectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelligeretque ciuitatem illam & suis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse: Demosthenesque instaret, vt classem à portu deducerent, ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod in illa classe continebatur, misere periret: id Nicias ipse comprobabat, religione tamen impeditus, salutare consilium executus non est. Paucis.n. illis diebus Lunæ lumen, terræ, vt certis temporibus fieri necesse est, interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent intra triginta dies classe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludũt. Classis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis & Atheniensium robur inerat, cum iam frustra classem hostium perrumpere, & è portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione miserrime dissipata, atque depressa est omnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc tu sacra impia, has religiones impuras & animos ad virtutem erudire, & instituere dices, quæ homines etiam impuros, & audaces, horribili formidine replebant, mentem à constantia deducebant, consilia salutis impediebant? Eam tum gratiam Christo optimo maximo referre, cuius munere, atque beneficio tam impia, tam impura,

impura, tam dement superstitione leuati, atq; liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur: illis vero antiquis, & impuris ceremoniis, quibus diuini honores habebantur impiorum hominum simulachris, ad virtutem incitabantur: illa certe videntur his nostræ religionis institutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione, atque amentia versatus sis. Qui vere Christiana religione imbuti sunt, non alitis inuolatu, non oscinis cantu, nō extis tristitia manantibus permouentur: non terræ motu, non fulmine, non prodigiis vllis, aut monstris conturbantur. Nihil est denique quod animum hominis Christiani conuellere, aut labefactare possit. Sic est enim institutus, vt si orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia sibi pericula intendi, si cuncta incendia conflagrare, atque pene consumi, ipse tamen optimal peplanus constantiam retineat, nec vllo unquam horrore perfundatur. Primum, quia credit esse se fortissimis copiis constipatum, atq; cōmunitum. Didicit.n.è sacris literis esse quosdā cœlestes exercitus, qui piorū hominū salutē tueantur, & ab illis, cum cōmodum est omnem impetū, atq; furorem hostium propulsant. Hoc enim se præsidio vallatum esse sensit Iacobus cum castra Dei se conspicere testificatus est. Rursus cum Syriæ exercitus Elisæi

capiti imminerct, ipsiusq; ministet formi[illegible]
perterritus opem implotaret, Noli timere, [illegible]
quit Helisæus: plures enim nobiscũ sunt [illegible]
iungit deinde sacra historia, Cumque or[illegible]
Helisæus, ait: Domine aperi oculos pueri hu-
ius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pue-
ri, & vidit, & ecce mons plenus equorũ, & cur-
ruum igneorum in circuitu Helisæi. Atque ne
quis in paucos illud Diuinum præsidium eo-
latũ esse putet, alibi de vniuersis, qui pietatem
colunt, Deumq; caste, & pure venerantur [illegible]
Psal. 33. scriptũ est. Immittet angelus Domini in circu[illegible]
timentium eum, & eripiet eos. His igitur testi-
moniis, qui firmissimam fidem adiungit, se [illegible]
diuino præsidio munitum esse credit, trepidare
metu non potest, sed elato animo, atq; confi[illegible]
ti, id quod alio in loco scriptum est, vsurpa[illegible]
Ps. 26. Si consistant aduersum me castra, non timeb[illegible]
cor meum. Si exurgat aduersum me pr[illegible]
Ps. 19. hoc ego sperabo. Item illud: Hi in cu[illegible]
in equis, nos autem in nomine Domini inuo-
cabimus. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos
autem surreximus, & erecti sumus. Hæc i[illegible]
spes gentem Christianam imbecillo animo
non sinit. Deinde immortalitatis cogitatio, [illegible]
que certa gloriæ futuræ præsensio, quan[illegible]
vim habet ad constantiam stabiliendi? R[illegible]
Cæsar, Gallos ita Druidũ disciplina, quæ [illegible]
suadere nitebatur, non interire animas, [illegible]
a[illegible] corporibus, ad alia post mortem tran[illegible]
fuisse vehementer ad virtutem excitatos. Itaq;
metu

metu mortis neglecto, intr[illegible]e sese in [illegible]uod-cunque capitus periculum atq; vitæ d[illegible]imen inferebant, cum nihil aliud e[illegible] mortem opinarentur, quam mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Ita ne tandem? Prisci illi Galli immortalitatis opinione vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint, fore beatissimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quàm omnes eos, qui coluerint iustitiam & pietatem, postea quam è corpore quasi è vinculis emissi fuerint, in cœlum euolaturos, vt imortali gloria æuo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixum, quã fore aliquando, vt corpora, quæ iam penitus consumpta sunt, instaurentur: atq; cœlesti splendore collustrata, rursus cum animis ipsis inuiolabili fœdere coniunguntur: vt sic diuinitus renouati, omnibus summis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam, mihi crede, ab ista vita, innumeris ærumnis, atq; calamitatib. inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem postremo dicam de amore illo, quo illi, qui vere Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflamantur? Illud certe perspicuum est, nulla re magis incitari ac incendi animos ad omnia capitis pericula subeunda, quã beneuolentia

 & cha-

& charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suaue, & iucundum, quod pro re quam habet caram, suscipiatur. Mortem ipsam, quæ omnibus horribilis est, & maxime pertimescenda, vltro etiam appetendam interdum putat, non modo contemnendam. Quod si tantum valet amor, leuissimis sæpe de causis inter homines conciliatus, vt contemptionem mortis etiam inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicam, quæ munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certe vi concitata Christiana nobilitas, omnē vi ac suauitatem in laboribus, & periculis ponendā esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate vehementer incensa, neque minis, neq; terroribus, neq; auditis suppliciis à pietate dimoueri potuit. Illa postremo faciebat, vt omnia tormenta, quæ pro Christo, quem vnice, & ardenter amabat, patiebatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Christianis æque optabile, & expetendum, atque pro Dei immortalis religione vitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum est. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat à formidine; necesse est, vt summum, atque diuinum amorem, grandis constantia atque diuina consequatur. Vt igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Ea ne, quæ hostiarum fibris, aut alitum inuolatu,

volatu, aut apum examine, atq; confictis monstris suspensam tenet hominum imbecillitatē? An illa potius, quæ animos ita confirmat, vt neq; totius orbis conuersione labefactari possint? Illa deinde, quæ dementi superstitione ipsam humanæ virtutis exercitationem sæpenumero impediuit? An illa potius, quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum virtutis constantia roborauit? Illa postremo, quæ nulla firma spe mentes humanas confirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilii ostensione, certissima spe immortalitatis Dei amore, atque studio, ad diuinam virtutem erudiuit, & ad omnium rerum humanarum despicientiam instruxit? Sed quid opus est hominis istius impurissimi vel impietatem, vel amentiam multis argumentis conuincere, cum vtrumque sit adeo manifestam, vt nihil facilius deprehendi possit? Impietatis scelus, cum istis maculis velit aspergere Christianam dignitatem; quod nunquam fecisset, si aliquam præclaram opinionem de Christi diuinitate habuisset. Furoris amentia, cum tam falsis, ineptis, male cohærentibus rationibus nefariam illam sententiam confirmet. Atque scio quidem me longius oratione prouectum, quam fortasse necesse fuit. Hoc autem si quis vitiosum putabit, velim vt partim tribuat hanc veniam iusto dolori, quo sum mirabiliter elatus: partim existimet id instituto nostro minime alienum fuisse. Cum enim de Chri-

stianæ claritatis splendore sermonem instituissem, Etruscus autem ille scriptor, eandem impurissimo genere orationis obscurare conatus esset: non dissimulandum putaui, præsertim cum eorum numerum, qui vel scriptis illius incitati, vel sponte sua eiusdem sceleris, atque furoris affines sunt, late & varie diffusum intelligerem.

Scripse-

SCripſere verò alii aduerſus Nicolaum Machiauellum, viri præſtantes, atq; Catholici, Ambroſius Catharinus, Politus Senenſis Archiepiſcopus Compſanus, in Diſputationibus quibuſdam Romæ, anno huius ſeculi qvinquageſimo ſecundo, editis apud Antonium Bladum; inter quas vna eſt, De libris à Chriſtiano deteſtandis, & à Chriſtianiſmo penitus eliminandis.

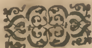
Vbi mox ſubdit alterum caput: Quã execrandi Machiauelli Diſcurſus, & inſtitutio ſui principis.

Ioannes item Molanus, qui octogeſimo quarto anno huius ſeculi Coloniæ apud Godefridum Kempenſem eſt editus.

Ioannes Boterus, in libro de ratione ſtatus Italice ſcripto, & Venetiis emiſſo ſuperioribus hiſce annis apud Iolitos.

Et alii plerique, quibus Chriſtiana, & vera Politica ſapientia plus ſapit, quam callida, & Atheiſmi plena verſipellis hominis.

Sed & nouiſſime aduerſus Nuæ militis Diſcurſus politicos, & militares altera è Belgio Tractatio prodiit in lucem à Petro Coreto viro Eccleſiaſtico conſcripta, quæ digna eſt, vt perlegatur.

DE
IOANNIS BODINI
LIBRIS

Consideratio, & Cautio.

QVod de ingenio, scriptisq; Bodini, qui multorum manibus teritur, existimari potest, hoc eo magis scribendum est, quod terũ vsus, variarumq; homine scientiarum species incautis sensim instillat Catholicæ Religionis obliuionem, vt mitissime loquar. Eo vero etiam magis, quod non ita pridem commendati sunt Italicæ genti versi ab Interprete aliquot eius libri tanquam viri (vt vocat) diuinissimi, & perfecti Theologi.

Et scripsit quidem ille (quæ ad nostras manus venerunt) Methodum historiæ, ac librum de Dæmonomania Latinè, sex vero de Repub. libros Gallicè, quibus & mentionem facit libri de Imperio abs se editi, & aliquorum aliorum. At quoniam qui de Repub sunt, non integri omnino Italicè exierunt, quod qui eos purgarunt, minus forsan hæreticorum nouerunt insidias, aut alijs distenti negotijs, multa prætermiserunt; ideo in primis ex eius Methodo historiæ, vnde in reliquos libros plura transtulit, certius inchoandum iudicium est.

Vniuersa igitur hac tractatione hæresim sapit, quod Lutherũ, Caluinũ, Melanchthonem, cæterosq; nominet honorifice Historicos, ité

Peucetum, Carionẽ, & alios vſurpet ad faciendam fidem, qui & hæretici f. ere, & turpiſſim in hiſtoriis lapſi ſunt. Quod ſi catalogus hiſtoriæ, qui methodo adiunctus eſt, ab eo ſic prodijt, quemadmodum Baſileæ editus eſt, anno huius ſeculi ſeptuageſimo ſecundo, ſane hominem, qualis tunc fuerit, cum ea ſcribebat, manifeſte arguit, eo enim tanquam manu, a libros quoſque hæreticos, atque peſtilentes Magdeburgenſium Centurias tractandas lectorem ducit. Cum & antea D. Joannis Apocalypſeos auctoritatem, ſectatus Caluinum (cuius & hoc de libro, tanquam feſtiuum, ſed impudentiſſimum dictum refert) non tam impudenter eleuet, quam prorſus tollat, cum tamen antiquiſſimi * Patres, totaque Eccleſia Catholica, vt ſacroſanctam, & pleniſſimam diuinorum myſteriorum Apocalypſim illam ſemper agnouerit.

Negat porro, Deum efficere poſſe Deum, quia (inquit) infinitum ab infinito fluere nequit. Quæ ratio iſti, nec Philoſopho, neque Theologo ſuaſit, nec Deum ex Deo, neque Filium ex Patre, neq; Spiritum ſanctum ex ambobus procedere: nam vtraque procedens perſona infinita eſt. Quod ſi quæras, vnde homo iſte politicus hæc hauſerit, Ex terra ſenſibus; cum D. Chryſoſtomo reſpondebo.

Ait vero Deum eſſe cauſam mali & interitus κατὰ συμβεβηκός, hoc eſt per accidens. Et ſubdit, Cum aut ſcelerati, aut viri boni curã amittit, in

** Dion. Areop. cap. 3. hierar. Eccl. Iren. l. 5. Tertul. l. 4. cõt. Marcionẽ. Chryſ hom 3. in Pſal. 91. & alibi. pagin. 322 pagin. 325.*

in quo errat: Deus enim nunquam non curat homines, & humana, licet subtrahat gratiam quib. ea pro sua infinita sapientia subtrahenda est: ac tam etiam tunc humana maxime curat.

Cum autem furiosorum actiones, inquiat, magis esse diuinas quam humanas, nō ita multo post inquit. Quem Deus, aut furor Diuinus ad vaticinandum afflauerit, &c. At diuinis vatibus nihil æque aduersatur, vt furor, vt insania, vt mentis perturbatio, quemadmodum optime vt D. Chrysostomus ostēdit: nec ipsemet Bodinus in libro de Dæmonomania negat. *Pagin. 23.*

Affirmat intemperantes nihil scelerate sponte agere: itaque intemperantes Bodinus libertate spoliat arbitrii, quamuis liberum arbitrium non neget, eo potissimum libro, quem de Dæmonomania scripsit. *Chrys. in 12. c. epistol. Corint. pagin. 23.*

Pontifices, & Sacerdotes sub imperio Magistratuum ait contineri. Quare pluris erit secularis Dominus, quam Romanus Pontifex, & Principes quam Episcopi, hoc est oues quam pastores, præualebitque diuinæ & cœlestibus clauibus humana potestas.

Cornelium Tacitum impium iudicaret, nisi pro sua tuenda Religione aduersus nostram scripsisset. Quod sane impium per se est, neque vero à Christiano scriptore, (qualis haberi volebat Bodinus) probandum. *pagin. 64.*

Historiā de ænea CHRISTI Domini statua à Nicephoro Callisto, à Nicephoro Gregora, & ab Eusebio diligenter scripta, cuius statuæ *pagin. 72.*

ora vim morborum omnium expultricem cu dam nascenti herbæ tribuebat, fabulam, & nu gas appellat. Sed non hominis potius audac qui rē trium haud leuiū auctorū scriptis testa tā, & in quarta Actione septimæ Synodi generalis aduersus Imaginum hostes recitatā pernegat, non tā fabulosam, quā perfidā appellamus.

pagin. 113. Crasso aere putat Dæmones egere, quo sustineri queant Sed hoc inscitiæ potius, quam perfidiæ tribuendum est.

pagin. 117. Temporib. impietatis gloriam tribuit religionis, Christianis seculis eam adimit. Quod quam scelestè dicatur, ex iis, quæ contra Machiauellum obseruauimus, licebit perspicere.

pagin. 117. Et nonnullis anilibus Mathematicorum superstitionibus erui quadantenus veritatem posse profitetur. At quod tempori tribuit, id

pagin. 118. peccatis & aliis iustissimis causis, non aspectui syderum, docet liquidissime diuina Scriptura esse tribuendum.

pagin. 121. Bohemi (inquit) & Saxones primi Romanor ritus deseruerunt. Q uam sapienter (inquit) nō disputo: Quasi verò de eo in vtramuis partem disputari possit, debuerint ne Bohemi, & Saxones ab Ecclesia Catholica desciscere.

pagin. 422. Italia (inquit) à vetere opinione ægre diuelli potest. Vbi cum opinionem vocat fidem orthodoxam, in qua Italia non perinde nu: at, v r quæ prouinciæ Transalpinæ, intelligit co da tus, & Deum amans lector, quid in animo scr ptoris residebat, quum hæc scriberet.

Platonis

Platonis & Xenophontis probat institutum qui magistratibus Reip. causa mentiri permittunt. Atqui non id lex Dei, neque recta ratio permittunt. *pagin. 123.*

Ait necesse esse fingere nouum Orbē. Quod fane fingere, hominis est aut ficti, aut fanatici. *pagin. 169.*

Negat Pōtifices habere Imperium, Vocationem, Prehensionē, Viatorem aut lictorem. Quę præsidia, cum nō solum ad Pontificiā auctoritatem diminuendam, verum etiā ad CHRISTI potestatem obscurandam Pontificibus demat quantum in se est non clauam de manu Herculis, sed clauum de manu Dei conatur eripere.

Optimus, inquit, quisque vir, pessimus ciuis est. Quare ex huius hominis decretis, fœlicitati Reip. & optimo ciuium statui virtus obesset: id quod vt solum cogitetur, indignum sane est, ne & impium dicam. *pagin. 186.*

Inter falsas Religiones, quæ Regna atque Imperia euerterunt, Christianam etiam audaci blasphemia numerat: cum vbi Christiana Religio integre seruata sit, Imperia semper & Regna floruerint, quæ ve antea subiecta dæmonibus, & perfidis eam postea admiserunt, mirabilem ilico pietatem assecuta, fructus edant vberrimos, quales Indiæ, ac nouus Christianus Orbis hodieque ostendunt. *pagin. 127.*

Aut Pontificum (ait) libidini ad vsq; tempora seruit. Loquitur autē de Romanorum Imperio, Romanorumq; Pontificum sacrosanctam, & à Christo ipso traditam potestatem arrodit. *pagin. 140.*

Gene-

pagin. 145. Geneuensem Remp. hæreseos atq; impietatis labe pollutissimam, homo hic virtutib. s ac pietate florentem appellat.

pagin. 253. Reuerentiam, quæ ob diuinitus impertitam potestatem Romanis Pontificibus defertur, irridet. At Deus qui eam statuit, ac seruat, non irri debitur.

pagin. 284. Pontifices grauissimis censoribus egere confirmat. At quosnam iste censores adhibebit? reticosne, an viros laicos politicos? Sed certe quæcunque à Deo sunt, ordinata sunt, nec ut defuit sapientissimus Dei filius Ecclesiæ, in qua posuit Apostolos, Doctores, & alios; per quos vti & per Synodos, Pontifices maximi iuuarentur, penes quos interea tamen staret summa, & ipsamet plusquam censoria potestas.

pagin. 192. Ecclesiasticam Monarchiam beatiorem futuram esse existimat, si iure legitimæ successionis, non electionis, huic illiue traderetur. Ita igitur Christus in sua instituenda Rep. minus vidit, quam Bodinus, & facesset Ecclesia, & succedat synogoga, & patebunt fores amplexibus carnalibus, vt abeat cælibatus: quemadmodum fusius infra dicemus.

pagin. 315. Tradit formas omnes in materia ex nihilo generari, quod tanquam Physiologiæ imperito ei adscribendum est.

D E

DE IOANNIS BODINI LIBRO, *de Dæmonomania.*

POrro in libro de Dæmonomania, quo de Sortilegis, Magis, Lamiis copiose agit, plura sunt, quæ quum limam necessario requirant, sententiis veracioribus supplenda essent omnino.

Et primo, quod tum de hoc, tum de libris de Republ. dici potest, quum in his omnibus Methodi sua de historia mentionem sæpe faciat, id prorsus expungendum est: quippe quæ pellicit lucautos ad tractandum librum, qui iam ipso iure prohibitus est, & refertus erroribus, vti supra monstratum est.

Adde vitium, quo alios libros aspersit, vt vix vnquã, aut certe (vt dixi) parcissime de CHRISTO Dei Filio, tanquã de Saluatore, & IESU, loquatur in re tanta, quantã hæc tractatio requirebat. Et D. quidẽ Paulus, paucis epistolis circiter quingenties nominis IESU reuerẽtissime meminit. Sciebat enim cui credebat, vnde & sic loquebatur. Insignissima item Euangelii Bodinus loca, vbi apprime decebat, omisit; quibus locis habentur variæ nocendi artes in Dæmonibus & Principem huius mundi eiectum fuisse

fuisse foras à Domino, & obsessos ab eodem mirabili sapientia, & authoritate sanatos. Nam et si postea Bodinus de Christiana lege, ac de Euangelio aliquid commemorauit, reliqua tamen eiusmodi sunt, vt dubitari possit, id ipsum non excidisse, sed additum à piis, & catholicis viris, qui silentio illo Bodini offendebantur.

Versus finem 3. libri.

Et materiam quoque de creatione Angelorum in dubio initio reuocauit è Rabbinis, quibus & hoc libro tam videtur addictus, vt adeo sæpius recurrat, quam ad Euangelii filii Dei Domini nostri IESU CHRISTI. Vt etiam secundo libro minus caute de Sabbato loquatur, quidquid postea assutum est de die Dominico, tenui (vt ita dicam) filo.

Apocalypsim autem quum citat, tacet tamen eam à D. Ioanne Euangelista fuisse conscriptam, quũ & in historiæ Methodo plenius, quid aduersus illum sentiret, pronunciasset, vt diximus.

Nusquam pene, nisi semel (si tamen id memini est) Ecclesiam Catholicam Romanam appellat, licet Theologorum sententias in suas narrationes non raro conferat, & citet.

Tertii libri capite 1. & 6. quum fusius disserat de ratione eiiciendi Dæmones, deque iis rursum tollenda, quam per Magos, Lamias, Sortilegos in humana corpora, & iumenta agros, & domos exerunt, affert quidem aliqua, quæ pietatem sapiunt, & vera sunt. At reliqua, quæ Spiritu sancto edocti Apostoli, & Ecclesia semper adhibuerunt, vel dissimulat, vel certe liquidius

cultus explicare poterat, quod ipse (si tamen eius ista fuerunt) nimis cõcisè attigit. Quale, quod Energumeni sistebantur Ecclesiæ, dum diuina Eucharistia consecrabatur: Quodq; in Baptismo mystice fit per sanctas illas exufflationes, & orationes, quæ vsque à temporibus Apostolicis habebantur: quod item fit per reliquos Sacerdotum (& quidem horum tantummodo catholicorum) exorcismos: per inuocationem nominis IESU, in quo flectitur omne genu, cœlestium, terrestrium, & infernorum: per signum Crucis cum inuocatione sanctissimæ Trinitatis: per peccatorum exomologesin, & confessionem coram Sacerdote: per Diuorum reliquias: per sacrosanctum Christi Domini sacrificium; quod terribilissimum Diuus Ioannes Chrysostomus vocat *φρικωδεστάτην θυσίαν*, per diuinæ Eucharistiæ attactum, aut sumptionem: per aquam benedictam. Nam & Dæmonum infestationem oblato Christi Domini sacrificio cessasse; & Dæmones eiici, ac torqueri in memoriis, templis Martyrum, res ipsa, & Patres semper ostenderunt. Vbi tota (inquit D. Augustinus) feriendi (in Dæmone) refrenatur imanitas, & captiuandi cupiditas frangitur. Quare & S. Ignatius id vocabat catharticum, expellens malum in nobis, ac potestates Sathanæ: quod vermes, & serpentes (inquit Chrysostomus) exitio tradit: vt sexcenta alia loca mittam, quibus hoc ipsum liquet in Prospero Aquitanico, in Diuo Bernardo, & aliis.

Aug. li. 1. de ciuit. Dei c. 1. & l. 22. ca. 8. & de cura mortuorum c. 17.

Ignatius in epis. ad Ephes.

Chrys. ho. 2. ad Antiochum.

Prosper. Aquit. li. prædict. c. 6.

Vita S. Bernard. lib. 2. ca. 3.

Sed

& in Gulielmo. Abb. S. Theodorici lib. 1. c. 10. Vi. Clau. Sancten. de rebus. Euc. contro-uersi. re-pet. 2. c. 9. pag. 48.

Sed & Bodinus, qui tam sedulus est in recensendis, quæ suo tempore contigerunt, in Ga[...] rem totam bona debebat fide suis scriptis i[...] sere, quæ anno huius seculi sexagesimo q[...] accidit in Diœcesi Laudunensi Galliæ Belg[...] quamq; ex actis publicis Bartholomæus Fa[...] in Senatu Parisiensi Inquisitionum Præses, [...] libro quem Energumenicum inscripsit, [...] integerrimus retulit. Id erat de Nic[...] a Petri Alberici filia, annos nata paulo m[...] decim, & iam nupta Ludouico Pette[...] quam quum Dæmon intrasset, cum ind[...]es peius haberet, & grauius torqueretur, consulti eius loci Curio, atq; alii religiosi viri, suspicati sunt nescio quid de maligno spiritu: qui per exorcismos tandem, quis nam esset, coactus edere, se Beelzebulem Dæmoniorum principē palam fatebatur, nec se de sua possessione d[...] vel deturbari posse, quam ab vno aliquo, [...] tum in Regio comitatu ageret. Dictum hoc [...] comprobauit de nobili, ac pio Episcopo Laudunensi Joanne Bursio. Nam cum aliorum cōiurationes parum, aut nihili faceret Dæmon, mulier in vrbem Episcopalem deportat[...] mense Januario; & graue certamen, ac diuturnum Episcopo cum Beelzebule incubuit, per continua ieiunia, quotidianas & publicas supplicationes, atque oblationes, totiesque palam iteratas depulsiones. Media in Ecclesia Cathedrali tabulatum fuit extructum, in quo vndecies, spectante populo, decertarunt

Episco-

piscopus, & Satanas, ne expelleretur, omni conatu obsistens, atque omnia di(...)minitans. Cruciabatur quidem ad solemnes cōtra ipsum imprecationes, & Crucis signaculum, atque aquæ benedictæ aspersionem; sed vix vllis vinculis, aut viribus contineri poterat, quum ad altare staret Episcopus, & rem Diuinam faceret: tum vero maxime furebat, & agitabatur, cum propius admouebatur sacrosancta Eucharistia, cuius virtutem, & præsentiam nō ferens, quoties sentiebat, iam sibi opponendam, solebat vexare misellæ corpus vehementius, atque repente totum contortum, ac quasi exanime, remisso impetu destituete, quod per applicationem summis labris Eucharistiæ, statum naturalem, ac sensum recipiebat. ad diemque vnum, aut saltem aliquot horarum spatium, ab omni intemperie quiescebat. Rogabatur sæpe Dæmon, quid ita ad Eucharistiæ oblationem, & præsentiam expauesceret. Respondebat, de eadictum: Hoc est corpus meum; & se inuitam credere, ac tremere, tandemque se eius virtuti omnino cessurum: quod circa Idus Februarii, post ne quicquam furias omnes tentatas & conduplicatas, in omnium conspectu accidit.

Obseruu hic rationes ad expellendos Dæmones.

Atqui mirum est, quum Bodinus identidem ad libros Inquisitorum, & ipsius Pauli Grillandi de Sortilegis, ad Olaum quoque, & Ioannem Magnum, & alios prouocet de iis, quæ in Suecia, & Liuonia euenerunt, tā multa nihilominus,

minus relinquat, quæ ipsi ad obligandam Dæmonum experti fuerunt. Et certe in omnia vbi frequens ista Dæmonum vexatio contingit, benedictionibus Sacerdotum (duntaxat Catholicorum) & aqua benedicta domus, agri, fructus, infantes aspersi, mirifice (quod ipsi oculis vidimus) aduersus potestates harum tenebrarum præmuniuntur. Cæterum Bodinus hoc libro perstringit è Sortilegis, & Magis, potissimum eos, qui commenta esse ac nugas effecta Dæmoniorum idcirco spargunt in vulgus, vt satanæ propagetur imperium, noxiique tanti criminis iudicum subselliis eripi possint. Quamobrem Magistratum vrget, vt memor sit diuinæ & legis, & vindictæ, quæ vna in hariolos, & Magos fuerit à Deo acerbissima constituta. Sic Amorrhæos, Ægyptum decem tribus Judæorum, quæ secesserunt in Samariam, Chaldæos, & Babyloniam, Hierosolymam item quinquaginta post annos ob Manassis talia peccata igne, ferroque excidit, sicuti prædixerit. Vnde illa Dei vox per Hieremiam. Gladius ad D[illegible]nos, gladius ad Chaldæos (quippe hi maxime sortilegi habebantur.) Addit vero inter reliqua Bodinus, Trescalem illum insignem Magum, cui ad enunciandos alios maleficos vita concessa fuit, dixisse trecenta fuisse millia, qui fœdus cum Dæmone in Regno Galliæ sanxissent: inter quos præcipuos quosdam, atq; hosce in primis aulicos, per quos tantum scelus lat[illegible]

Hier. 9.

me-

...e deriuabatur. Quamobrem non obscure intelligit, tam florentis Regni prope casum ...e consecutum, consecutum autem magis, ...i iudices diuinam legem in rem conferant. Quæ cum vera sint, cur hæreticos dixit in libris de Republ esse ferendos? quandoquidem non ...inus hi quam malefici diuinis, vt Dionysius ...quit aduersus Apollophanem, contra diuina ...untur.

DE IOANNIS BODINI LIBRIS

De Republica Cautio.

Hoc etiam in libris Bodini de Rep. obseruatum est, cum de sanctissima Trinitate nunquam, parcissime autem de ChristoDomino, idq; potius ...aliorum relatu mētionē facere. Deinde cum ...omnib. Reip. & Regnorum formis accurate ...sserere conatus sit, Christianæ tamen Reipub. ...hierarchiæ formā non attigit, quæ a Dei filio, ...ui est æterna Sapientia, firmissimis vsq; ad cō... summationem seculi præsidiis constituta, vim imperiis & Rebuspub. omnib. præbet, qua stent & floreant. Cum ipse Dominus Iesus non venerit legem soluere, sed adimplere. Quod vnum Christi verbum, si ii omnes qui Politici volunt haberi, altius perpēderent, Christianamq; cum omnib. administrandi formis, siue ethnicorum

Romano-

Romanorum ſeu Græcorum, & aliorum In-
riorum diligenter conferrent, exclamarent
co: Anathema prudentibus huius ſeculi, Ana-
thema claudicantibus, Anathema hominibu-
qui diuinam prouidentiam ore commendan-
tes, vias eius ſanctiſſimas negant, & veritatem
in iniuſtitia detinent. Tum vero de huiuſmodi
ſcriptoribus, ex animo & fidenter dicerent
Narrauerunt nobis fabulationes, ſed non vt lex
tua. Porro diuinitus de hac hierarchia ſcripſit
D. Dionyſius Areopagita: quæ & ex Synodo-
rum generalium formis perſpici poteſt, ac præ-
ter ſanctos antiquos Patres, hoc ſeculo à Sance
ro de Monarchia Eccleſiæ, atq; à Bellarmino, &
aliis magna cum laude eſt ob oculos poſita. Et
vero indigniſſimum eſt Chriſtianis Senatori-
bus, fæces quaſq; minutarum Rerumpub an-
tiquarum, & politica exempla hinc inde [illegible]-
dibus cuiuſque magno conatu lambere, ac [illegible]-
turæ legem legi gratiæ præponere; interea vero
non verſare manibus cordeque quidquid per-
fectiſſimum eſt in Chriſti Domini lege, Chri-
ſtianaque ratione populos regendi. Nam & Bo-
dinus cum ſæpe ad iſtam naturæ legem prouo-
cet, nuſquam legis gratiæ, quæ à Chriſto facta
eſt, meminit, inſigni ſubterfugio, ne dicam im-
pietatis ſuſpicione. Cum etiam qui identidem
Rabbinorum Hebræorum loca citat, lucē in-
terea quam Patres ſanctiſſimi prætulerunt, &
fraudem à Rabbinis in tegenda, & tollenda ve-
ritate vſurpatam, tacendo paſſim diſſimulet,

Expe-

Expediebat enim, vt qui Christianis laborem (vt ita dictum) laborabat impias illas istorum blasphemias in Deum, & Sanctos contumelias, in Christianos impedimenta Euangelii, errores contra legem naturæ, corruptelas diuinarum Scripturarum indicasset, quod sane nunquam fecit. Ex hoc igitur etiam factum est, vt cum de summa Principum potestate agat, non solum prætermittat insignissimas notas, quibus eminet Pontificis Max. potestas, verum etiam tum carpat, tum gentilium sacrificulorũ potestati latenter ostendat similem, ac denique omnem ei potestati potestatem & iurisdictionem vel tollat, vel si quam agnoscat, hanc tenetur ab industria, vel humana quorundam prudentia profectam, non à Christo Dei filio datam, qui tamen disertissimis verbis Petro claues Regni cœlorum tradidit, & potestatem impertit confirmandi fratres, pascendi oues, & secernendi alios, dispensandi diuina mysteria, submouendi ab Ecclesia indignos, & summa quæque præstandi pro salute hominum, fideque ex Christi mandato & tuenda, & in vniuersum Orbem propaganda. Hinc quoque factum est, vt Bodinus Episcopis inferioribus interdum neget potestatem, iusque in suas oues, quasi corpori plus insit virtutis, quam animo: & quam populi auctoritatem Principibus huius seculi tradere vnanimi consensu potuerunt, hanc DEVS ac multo maiorem tradere nequiuerit iis, quos vniuerso populo præ-

fecerit, & per q orum os respõsa edere quosque ipsimet denique populi profe dei, & vnius agnitione Ecclesiæ, quæ bili capite esse non potest, passim ad Quod si quis dixerit: Et tamen in Bodini cis de Republica libris aliquid extat, quo Romanæ Ecclesiæ religionem vnicam ram, cui & potestatem adesse non nega sciat pie additum fuisse ab iis, qui lib piebant emendatum, cum certe cum iis q præcessere, ac subsequuntur, illa cohære possint.

Ad hæc vero ipsa pertinent, quæ tra permittendis sectis, & hæresibus, vbi aliquas egerunt: Quo fallaci astu & ham ralia, cui liber iste a Satana propinatus est, scari se permitteret, hem quantam repen nium rerum ruinam & confusionem ce mus? Et meminimus vero, cũ Varsauiæ ma a Magno Poloniæ Stephano Rege haberentur, hunc ipsum Regem viris sticis, ex Senatorio, & equestri ordine animum addidisse, vt intrepide proponere quæ nam damna Regno Poloniæ, Publi

22. *Fe-bruar,* *1585.* illata sunt, posteaquam hæresis fuisset p Ea vero erant, quæ sequuntur, quæ Po postea typis publicę sunt data.

1. Religionis sanctæ Catholicæ violatio, resumque variarum in Regnum inuectio.

2. Iurisdictionis Ecclesiasticæ, eiusq; spi lis gladii excommunicatiònis eneruatio.

3. D

3. Decimatum contra ius Diuinum retentio, & ademptio.

4. Prærogatiuarum, & libertatum diminutio.

5. Ecclesiarum profanatio, fundationum, censuum, prouentuum, thesaurorum Ecclesiasticorum, & bonorum aliorum ademptio, & spoliatio.

6. Fori pro iniuriis realibus & personalibus, tam primæ & secundæ instantiæ, quam executionis suspensio, Brachii secularis, remissarum ex tribunali Regni & aliorum subselliis causarum nulla executio.

His autem omnib. addita fuit breuis interrogatio, & quasi explicatio superiorum capitum, hoc, qui sequitur, modo qui quidem egregie aduersus ipsum etiam Bodinum facit.

Ad Primum.

1 *Virum expedit Reipub. & suæ decorumque* & Apostasias fieri.

Schismata & peregrinas religiones innumeras inuehi.

Deum blasphemari.

Christum publice negari.

Hæresibus modum nullum & finem imponi.

Atheismum, Paganismum, Saracenismum induci.

Iniurias in Deum impune fieri.

Magistratum, qui Dei Maximi, & Religionis Christianæ causam agat, & tueatur, sicut est in Polonia status spiritualis, nullum fieri.

Ad Secundum.

2 *Vtrum expediat Reipub. & fas deco-rum* ... *sit* Sacrilegia impune tolerari.

Periuria, incantationes veneficia, magias, in cæstus, bigamias, & trigamias, adulteria pu ca, homicidia absq; pœnitentia solemni, v ... impune tolerari.

De diuortii, matrimoniis, legitimitate, ex sibus occultis & publicis in Deum & loca sac nullum ius institui.

Ad Tertium.

3 *Vtrum expediat Reipub. & fas decorumq* ... *sit* Seculares sacerdotum officia sibi vsurpar Decimas manipulares, & alias contra iur uina & humana à subditis suis extorquere in proprios vsus conuertere: hæreditat ... sti, panem Ecclesiæ Dei, alimoniam & ... pauperum, his quibus iure, & consue ... debetur subtrahere.

Ad Quartum.

4 *Vtrum expediat Respubl. & fas decorum* ... *sit* Seruos Dei & Sacerdotes Ecclesiæ san ... ne honore esse, & contemptui haberi, ac gratia fidei, & Religionis vna cum liber ... publicis introductæ, & semper impendi so ... iniuria affici, exactionibus onerari, & q ... dammodo exauctorari.

A

Ad Quintum.

5 *Vtrum expediat Respub. & sui decorumq; sit* in Ecclesiis Deo dicatis, stabula fieri, de sola-tionem, & abominationem intueri, sepulchra Christianorum violari, sine Sacramentis, & cul-tu diuino plebem passim viuere, & mori pecu-dum more, thesauros Ecclesiarum, & orna-menta distrahi, & in vsus profanos contra leges Dei & Regni conuerti fundos, & census ad laudem Dei adscriptos adimere.

Ad Sextum.

6 *Vtrum expediat Reipub. & sui decorum sit* solos sacerdotes sine lege, sine iustitia, me in-tee, tam reales, quam persona'es in iur[illegible] p[illegible] ces, & persecutiones Cleri impu[illegible] g[illegible] assa[illegible], sacerdotes Iudæis, Scythis, & n[illegible] ob-scurissimis hominibus, iudic[illegible] tamen, u ti-um, & defensionem habe[illegible] ibus, postponi, Deum in seruis Ecclesiæ san[illegible] sperni, & con-temni.

Ad horum aūt capitum disquisitiones pro-positas, cum nemo hæreticorū respondere po-tuerit, sic iri nec Bodinus posse, periexit quidē ex diuinam rem restituere, Collegiorum ad audiendam nobilitatā institutione, & Semina-riorum ad excipiendas nationes varias excita-tione: atq; librorum Catholicorum multa edi-tione ac disseminatione, & editione publica-tim Concionum, quas per decennium, ne in ipsa quidem Moscouia [illegible] otiis, & summo

L gelu

g..lu) intermisit, & demq; Ecclesiasticæ pote-
statis, defensione, quam ipse sapientissime, a-
ac rrime in Senatu sæpe suscipiebat. Sed non
tamulto post optimus Rex naturæ concessi
qui altissime retinebat animo, quod D. Au-
stinus scriptum reliquit, quodque cum i... em
propositionibus in lucem produit.

Fac iustitiam, & habebis pacem, vt os... ul...
tur se iustitia & pax. Si enim non amaueris iu-
stitiam, pacem non habebis. Et alte... um ... d
e... tem Patris: Quando Imperatores ver...
rem tenent, pro ipsa veritate contra erro...
iubent, quod quisquis contempserit, ipse...
iudicium acquirit. Nam & inter homine...
nas l... & apud Deum fortem non habeb...
q i hoc fa... re noluit, quod ei per cor Reg...
i... as iussit.

Hæc igitur quæ acerbissimos etiam i...
hæ Regno fru... s tulere ... si Bodinus, ...
Christiano calori concoxissent, nunqua...
agendos aduersus Catholicas prouincias c...
culos suis scriptis inseruissent, præsertim ...
vbi sapien... em Politic... m præsefert, va... d...
titur rationib. efficere, ... eligione etiam e...
cis Magistratibus summæ curæ semper ...
nec de dogmatibus, quæ recepta sunt, pe...
tendam esse disceptationem, quam ... b...
sophi quidem de primis scientiarum pri...
permutant. Et ... ero initio libri sui de D...
nomania ostendit; diuinam legem esse a...
tissime obseruandam, qua Sortilegi & M...
inte-

perficiendi sunt. Quin etiam tertio eiusdem [...]ctationis libro: mortem Cato'i noni Regis [...]bait, quod Trescalem Magnum interimi non [...]rauit: Diuina iustitia (inquit exi[...]ete, vt moriatur Reges, qui noxios eiusmodi permittunt viuere. Quod cū ita sit, cur ex eadem lege pseudoprophetæ, & alii, qui sacerdotis imperio [...]unt obedire, non plectantur? Cæterū, quod [...]iet innuit, alicubi a Magistratu sacerdotes [...]pienter amandari, de deliberationib. de Rep. [...]gib. intersint, si catholico animo pronunciasset, ferri quadantenus poterat. Sed quoniam [...]lad explodendam postea vniuersam Religionem detorquere hæretici facile solent, propterea ista aperienda sunt. Cur enim non adiectab eodem Magistratu sapien[...]ssime retentam summis in periculis Catholicam fidem, [...]roqua & vitam, & Rempub. quotiescunque [...]itopus, omnibus periculis exposuerit? Inlas autem Catholicis muniuisse coloniis, [...]n quibus primi essent Episcopi, monachi, & [...]æteri, qui Ecclesiæ inseruiunt, quod scirent [...]schismate, ex Orientalibus hæresibus, nil [...]mi in Repub. posse consistere? Cur inquam [...]en addidit, hæreticis notandis, puniendisque [...]inacum Ecclesiastico Magistratu, bis singulis hebdomadibus Rempub. diligentissime incumbere? Nemine vero pene è tāta nobilitate, [...]liceat plurimi circumquaque mundum prouinciasque hæreticas obeant, in hæresim incidisse Lutheri, Caluini, aut similium? Cur denique

niq; Italiæ, & aliarum prouinciarum exempla non proposuit, in quibus quoniam ista hæreseos tolerantia nō fuit, vnius fidei populi, qui alioquin (vti contigit in Galliis, & in Germania) & dissecti essent in sexcentas partes, & plura centena millia, vel in hæresim, vel in os gladii, & inferni ruissent.

Cap. 6. Atqui tanto mirandum est magis ea ex Bodini pectore manasse, cum versus finem sexti de Repub. libri hæc habeat verba. Maximum discrimen est inter eos Iudices, qui qualibet in re legibus astricti sunt, vel quibus iustitiæ administratio sine legibus licet. Alterum vero in facto situm est, alterum in iure, æquitate, ratione: præcipue vero cum aliquid eius sit ponderis, vt tradita antiquitus lex declaranda sit, quemadmodum dixi, Prætori. At diuina lege hoc ad magnum Pontificem refertur, aut ad eum qui à Deo summus Iudex delectus est,
,, vel hisce absentibus, ad Leuitas (hoc est Sacer-
,, dotes. Id quod deinceps sub vltimis A-
,, neana familiæ Principib. translatum est a...
,, natum. Hic mos erat in Ægypto, & G...
,, vbi Sacerdotes, & Druides erant iu...
,, studes, tanquam omnium in mundo rerum
,, sacratissimæ rei: primusque Druidum Præses
,, (inquit Ammianus.) lapidem appensum ad
collum gestabat, in quo veritas erat inscu...a.
In Asia quoque, ac maiore Africæ parte vi... eadem consuetudo, vt Sacerdotes Iustitiam administrent, & magnus Pontifex leges exponat,

deq;

deque difficilioribus, & maioribus eausis decernat. Sic magnus in Turcia Pontifex Muphtu, & Sophianus in ciuitate Tauris, ac Tartari suum Smarcandæ habent; Regibus autem Fessæ, Caroani, Telmesseno suus vnicuique est: vt intelligatur æquitatem, defectu legum administrandam esse ab Iudicibus, & viris peritioribus. Hæc igitur Bodinus, de quo quæro, cur Christiani Pōtificatus nullam hic mentionem facit? Videlicet, perfidis quibusque aliquod diuinæ legis vestigium reliquum fuit, quod per Bodinum protius Christianis sublatum fuerit, vt à mille & sexcentis annis quodquam quasi iustitium securū sit. Latet ergo serpens in istis de Republica Bodini libris: Attamen adhuc (proh peccatorum nostrorū dementia) repere passim permittitur, & tractatur manib. & animis, absq; vllo tāti veneni antidoto.

At vero (vt ad Bodini alia redeam) cum Galliæ Regnum optimo genere administrandi cōstitutum afferat, eumque inter Reipublicæ formas primas deferat partes Monarchiæ, in eo autem Regno inquiat triginta quinque siue Cardinales, siue Episcopos fuisse Cancellarios, totidem in Anglia; sane intelligit, administrationi Christianismi Regni, quod per vndecim secula durauit, tantum abfuisse, vt adhibita Sacerdotum consilia obfuerint, vt per eos potissimum steterit, Et in Polonico Regno haud inficiatur Archiepiscopum Gnesnensem solere de Cancellarium. Quod quamuis ita non sit

(nam & nodo è proceribus, qui non sunt ec-
clesiastic, vel, vt ipsi vocant, spirituales, aliu
munere fungitur) Archiepiscopus tamen
primum in Senatu locum obtinet, ac Rege d
mortuo, Regni habenas suscipit, quas mod
ratur cũ reliquo Senatu, donec Rex alter suff
ctus sit: Episcopique omnes Regni & Senatores
sunt, & in dextera Senatus parte cõsident. Pr
cancellarius itẽ regni Episcopus est; cæteri v
ro qui in sinistra parte sedent, Castellani, P
latini, & reliqui nobiles, minime Ecclesiast
ci sunt. Quo ordine si Respublica illa carui
profecto iamdiu eit, cum ab hæreticorum
ctibus concidisset. Quin etiam Hungaria, illa
quidem, quæ à Cæsare adhuc obtinetur ea
dem per Ecclesiasticos Præsules administran-
di rationem retinet. At & Germanico in Impe-
rio, quod Bodinus inquit esse Aristocraticu
è septem Electoribus primas tenent Arch
piscopi in Senatu, qui & Electores vocant
Ne quid dicam de aliis Regnis, vbi conf
rum præsides sunt, & maxima quæque a
nistrant sine vllo Reipublic. periculo. Porro
Lib. 3. mendacium est, Theodosium Magnum Aria-
cap. 7. nos cum Catholicis; & Valentinianum sust
Vers. fi- nuisse, cum grauissima edicta in eos tulerint. Et
nem. meminisse debuerat, quod alibi ipse dixi ex
Lib. 4. antiquitate petens, SALVS POPVLI SV-
cap. 3. PREMA LEX ESTO.

Lib. 4. Singulare autem certamen, quod duellum
cap. 7. dicitur, permittendum esse iudicat, præsertim

in

in capitalibus caulis, quibus aliun [illegible] nō ad[illegible] nt certi testes sed aliter, & iustitiæ ratio, & Christus Dominus per Ecclesiam suam docet, cum dicat, Detestabilem duellorum vsum fabric[illegible] a diabolo introductum, vt cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano Orbe penitus exterminandum Imperatores, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quoscunq; alios Dominos temporales, qui locū ad monomachia[m] inter Christianos cōcesserint, eo ipso esse excommunicatos, & iurisdictione, & dominio ci[vi]tatis [c]astri, aut loci, in quo, vel apud quem du[el]lum fieri permiserint, quod ab Eccl[e]sia obtinent, priuatos intelligi, & si feuda sint, dire[ct]is Dominis statim acquiri. Qui vero p[u]gnam commiserint, & qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis ac omnium bonorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurre[re], & vt homicidas, puniri [deb]e[re], & si in ipso cōflictu decesserint, perpetuo carere Ecclesiastica sepultura. I[l]los etiam, qui consilium in causa duelli, tam in iure, quam in facto dederint, aut alia quacumq; ratione ad [i]d q[u]enquam suaserint, nec non spectatores, ex[com]municationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneri. *Conc. Trid. sess. 23. cap. 19.*

Maximū, [a]nq[ua]e[m] & [f]orsan præcipuum, Rempub. [e]nd[ere] [il]lam est natu[r]alem ciuium statum, ingenio civium: edicta vero & leges, [n]a[tu]ra ho[minum], temporis, ac locorum accōmodare. Quod si ita omnino sit, non erit æqua *Lib. 4. cap. 1.*

via Domini, neque permanens naturæ lex, nec commune gratiæ donum, neque vna Ecclesia, quando per hunc, pro tempore, loco, personis, tanquam regula Lesbia, mutanda sit. Quin etiam pro ætate cuiusque non erit eadem lex, quippe iuuentuti remittendæ erunt habenæ quæ senectuti contrahendæ: Addo etiam pro constitutionibus corporũ: quippe sanguineis cholericis, phlegmaticis, melãcholicis vniuersale institutum, vel Decalogus haud erit præscribendus. Nam & quoniam sub diuersis cœli regionibus, & climatib. diuersa ingenia sunt, purat ille cothurnum vniuscuiusque pedi mandum. Quanto igitur tectius (quidquid Bodinus alter sentit) inquit Baldus, ius & æquitatem naturalem non esse inclusam, nec alligatam locis. Rectissime autem Christus, qui omnib gentibus eadem præcepta. Sacramenta formam item Christianæ Reip. & Ecclesiæ eidem pene legib. & Archiepiscopatibus, Episcopatibus, Sacerdoriis, Religiosis sanxit. Tam videlicet viuida vis Spiritus sancti est, & tam valida diuinæ sapientiæ, ac gratiæ virtus, quæ efferas gentes mansuefecit; naturæque lapsus erexit, & humanam ipsam carnem edentes illexit ad cœlestis Eucharistiæ esuriem, & in vnum vagos facili negotio collegit. Et denique quod omnibus seculis, hoc vero potissimum apparuit, nouum ipsum Orbem ad eundem vitæ Christianæ tenorem adduxit, quamcunq ad mundi partem vergat. Vt certe, quando alii

Baldus.

non esset, quo mentes nostræ excitarentur ad talem Reipub. formam suspiciendam, esset hoc vnicum ad captiuandum in obsequium fidei intellectum.

Anglos ait fuisse inhospitales, quique cum *Lib. 6.* 1. aliis nationibus degere non possent, vt etiam Antuerpiæ secretum ab illis domicilium haberent, póstea tamen, vbi cum Gallis pacē inierunt, suauissimisque eorum Reginæ, ac pacificis modis tractari sunt, cicures factos, & mites: Gallos contra, qui nulli nationi humanitate cederēt, post bella ciuilia deperdidisse naturam, & mores auitos. Sed & hic in vtraque hac re cæcutiit Bodinus. Primum, quod nunquam Angli crudeliores fuerunt, quam cum Catholicam fidem exuerunt, aut Ecclesiam persecuti sunt. Missis superiorū temporum euentis, quæ Anglici historici, Bedaq; persecuti sunt; an ne diriora vnquam tormenta commenti sunt antiqui Ecclesiæ persecutores, quam quæ aduersus suos adhibuerunt, quoniam Catholici veram religionem colebant, & optimorum Regum, totiusque regni sæpe promulgata edicta seruabant? Non temperatum sacris locis, non virginibus innoxiis, non religiosis, qui inermes arma spiritualia pro populo strinxerant, non Reginæ ipsi Scotiæ, cui caput superiorib. annis amputarum est. Extant passim hac de re verissimæ historiæ: Sed & Sāderi librū de schismate Anglico, qui reipub. consultum velint, attente legant. Inde enim occasiones, & causas,

casusque Regnorum, & mutandi homines feras facillime noscent. De Gallis autem, ne go quod Bodinus inquit. Ex tot enim ciuitatibus, & prouinciis, vbi adhuc Catholica Religio viget (nam & primariæ omnes vrbes catholicissimæ sunt) vix aliquem inueneris, quin antiquum obtineat, & mitissimos sapiat mores. At quos transfuerisos non ciuilia bella, sed hæresis egit, hosce si intelligat, vt nomini Diuino, sic veræ pietati esse rebelles, Regnoque truces, & efferos euasisse non inficior. Nam si quis in Caluinianum acutius inspexerit (licet neque loquentem audiat) ex oculis tamen torue aspicientibus, ex male sana nimirum reclamante conscientia statim id agnoscet.

Libr. 5. cap. 3. Fuit ne vnquam (ait) Ludouico nostro Regi sancto Princeps quisquam virtute, pietate, integritate par? Hæc ille, quæ & alibi sæpe, cum de Carolo VII. & aliis quibusdam Galliæ Regibus commemorat. At præstabat, sapientem Politicum addere, hæreticos ab eo Rege Albigeos eiectos, vnde Caluiniani virus suum sexerunt: Ecclesiam vnam Catholicam Romanam constantissime omnes esse tutatos: vixisse summo cum Dei metu, cæteros vero quosque Galliæ Reges semper Catholicos fuisse, optimos autem quosque iisdem artibus restitu[...] in pristinum statum quotiescunque conc[...]rat, Regnum: hæc videlicet vera fuisse Reipublicæ fundamenta, non mentiente qui dixit

Quæ-

Quærite regnum Dei, & hæc omnia vobis ad ijcient ur.

Principes (ait) fuisse coactos, vt nouos honores & præmia bene meritis decernerēt. Eduardum igitur Angliæ & Georgi, Ioannem, & Ludouicum XI Galliæ Reges, hunc S. Michaelis illum Stellæ, Philippum II. Burgundiæ Ducem Velleris aurei, Duces Sabaudiæ, Beatæ Virginis Annunciatæ ordinem instituisse. Sic ille. At etiam hic præstabat, quum dicat nullū inter istos adscitum, qui nobilis non sit nomine, armis, & sine vlla labe, expressisse, quænam potissimum ea putabatur labes: Nēpe Catholicæ fidei defectio: quando nec ordines vnquā vlli fuere instituti, nisi a Principib. Catholicis. Quod sane hæretici nunquam potuerunt efficere, quippe qui defecta fide omni protsus ordine destituuntur. *Lib. 5. cap. 4.*

Postquam, inquit, defensio vitæ, ac persecutio latronum ad ius diuinum, naturale, humanum pertinent, profecto subditi exercendi sunt in militari ad probos subleuandos, deprimendos improbos. Et voco (inquit) latrones, atque improbos, bella iniuste mouentes, ac fures, & eiusmodi alios. Verum si hoc fit, tanto magis curandum erit in hæresi exterminanda, si qui primo sanis cōsilijs acquiescere noluerint. Eadem enim omnino hæresis, ac tanto quidem nocentius perpetrat, quanto præter Regnorum euersionem inuadit ipsos animos, quos & cœlestibus priuat bonis, & densissi- *Lib. 5. cap. 5.*

densissimus tenebras in Regna inducit: Quod testantur Asia, Africa, & hodie bona Europæ pars.

Mox subdit, ad explodendos seditiosos, & fures expedire, vt mittantur ad bellum, hancq; medicinam summopere necessariam, & vtilem esse Reipublicæ. At secus, & diuinum præceptũ vrget, & sæpissime latronũ exercitus dissipati sunt, & nisi vires attritæ sunt, Reipublicæ certe hinc existimatio imminuta fuit. Quam enim tu solidam reportaueris de hoste victoriam, ad quem expugnandum sceleratas, & inimicas Deo copias adducas? Et vt de inimicis, inimicos suos Deus vlciscitur, sic de Regnis, tanquam de hostibus idem facit, à quibus in expeditionem ii mittuntur.

Lib. 6. cap. 1. Affert Bodinus ex Deuteronomii capit 16. Diuina lege mandatum, vt ter saltem quisque singulis annis ad templum adeat, quare esse Atheos quosdam, qui ne semel quidem id præstant. Sed cur non potius Ecclesiæ, quæ id singulo saltem octiduo iubet, quam veteris Testaméti præceptum proposuit nobis qui Christiani sumus? Sed verum est, Bodino plus sapere veteris legis quam nouum gratiæ Testamentum.

Lib. 6. capit. 2. Vbi Augustum collaudat, quod pœna mulctauerit, qui exactis viginti quinque annis, vel vxorem non duxerant, vel liberos non susceperant; sapientissimi Politici id fuisse [illegible], quoniam ita adulteria, detestabilioraq; ea [illegible]

scelera præciderit, mox Iustinianum, & Constantinum, Honorium item, atq; Theodosium impp. reprehendit, qui vel Augusti legem abrogarunt, & pœnam cœlibatus sustulerunt, vel priuilegia concessere subditis, qui liberis caruissent. Veruntamen maluissem, vt Christi magis quam Augusti prædicationem suspexisset. Sunt eunuchi (inquit) qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Nec vero me latet, cur secundum ciuiles leges, Politici hoc negotium metientes vltra humanos limites progredi haud potueruut. Assenserunt enim Platoni in cælibes cælibatus pœnas statuenti, & legi XII. Tabulat. ac legi Papiæ (siue Pompeiæ, vel Poppeæ) quam iterum Augustus tulit de maritandis ordinibus. Et veteres leges (scribit Eusebius) priuant orbos liberis eorum successione, qui liberos gignunt, τοὺς ἀπαιδας παλαιοὶ νόμοι περιῆπτον τῆς τῶν γονίμων διαδοχῆς ἐπιμορφοῦντο. Verum enimuero imprudenter omnia lata sunt. Euangelicæ autem legis virtus tanto comprobatur apertius, quanto Christus sapientia Patris æterna Apostolos cælibes eo ipso tempore quoquo versum diligentius mittebat, quo leges illæ inualuerant, virginesq; & alios ad castitatem perpetuo colendam per eosdem Apostolos serio non solum hortabatur, sed sæpe sanguinis Apostolici, virginumque martyriis inuitabat. Et videntne iam Politici vias CHRISTI non esse politicas tantum, aut huius mundi? At quum Augustus non tam

Plato sub fine Dialogi 6. de legib Cic. 3 de leg. capit. quada etiam leges dis. 2. l. penult. C. de inst. nup. l. Vl. c. de infirmam. pœn. cal. Euseb. li. 4. de Vita Constantini l. 2. ff. de Vac. mul. l. 1. c. de his, qui nu.

pœnis

pœnis, quam præmiis, omnes ad capessend. matrimonia vocaret (vacatione quippe ... nii à publicis muniis proposita omnibus, m... iotaque, vt deinde essent pro maiore filiorum numero præmia, atq; immunitates) quis cogitasset à Christiano pectore prodire debuisse tantum (vt videbatur) obicem Euangelio propagando, cum eius rei prædicatio, & exempla vbique a Christianis posita, non solum pœnis, & præmiis Imperatorum, sed & insitæ naturali ad coniugia propensioni aduersaretur! Atqui Deus comprehendit sapientiam sapientum, & stultos facit principes Taneos, & re ipsa probat, excellentiores suo (non hæretico) Euangelio se reseruasse vias, quas si mundus non caperet, eas tanto magis vult esse probatas, & fixas. Quamobrem & Constantinus Magnus leges illas abrogauit, & eius filii aboleuerunt, vsusque ille est his verbis aduersus iniquissimum legem: Per infirmitatem (inquit) naturæ priuatos suo magno liberorum gignendorum desiderio, misereri magis, quam mulctari conuenit. At rei melioris amatorem non quidem punire, sed admirari maxime dignum est. Hic rei melioris amatorem κρείττονος ἐραστὴν vocabat, qui se Dei sacerdotio consecrasset, ac pudicitiam, siue virginitatem professus castę vitæ se addixisset Sed reliquis, inueteratam hominum labem, & sacerdotum lapsum in magnis diœcesibus, arbitrantibus haud eximi posse, nisi vxorum con-

Lib. 5. excu. lib. 10. Inst. de excus. tut. vel curat. in princ.

Euseb. de vita Constantini.

cessu

cessu, respondeat: Nescitis scripturas, neque virtutem Dei (addamus autem nec pœnitentiæ vim, quæ meretrices, si ad cor redeant) virginibus interdum æquat, atque ex contumeliæ vasis vasa honoris, & gloriæ Dei facit.

Deniq; alii ætatem, qua vota ediderunt, non aptam fuisse obtendunt iudicandis propriis viribus in sustinendo cælibatus onere. Sed cur non idem quoque prætexant in deserendis vxorib. laici, quibus onera plerumq; intolerabilia ex re vxoria incumbunt? Itaq; ei, qui diceret. Non solum immaturo consilio, verum etiam vi adactus, initiatus sum sacris, quare & peroper Canones mecum dispensari; respondeti potest: Quid si te vel minus maturum consilium, vel alicuius vis adegisset, vt vxorem adolescens duceres, deinde aliquot post annos eam reiicere velles, num vllum tibi Canonem patrocinari putares? Sane non dubito, quin plures laici mallent vxore carere, quam pii sacerdotes matrimonio iungi. Licebitne igitur illis diuortium à Christo prohibitum facere, ac quod æterna esset non minus infamia dignum, quam pœna, causas nectere, cur nunc illam, iam alteram, modo nullam vxorem aliquis habeat? Sed vt hæc abesse ob ipsis laicorũ mentibus debent, sic multo magis illa facessant à sacerdotum cordibus, qui ad cœleste vitæ genus vocati, à mulieribus se abstinent, vt sint sancti corpore & animo, ac proxime Deo adhæ-

adhæreant. Atqui neq; verum est, quod ait Bodinus, cælibatus professione, peccatis fenestram aperiri. Nam & quæ scelera publice patrabatur Augusti tempore, quum tam seduli essent in maritandis ordinibus, satis ad Romanos notat Apostolus, ne quid dicam de aliis. Et Bodi-

Lib. 6. cap. 4.

nus hic quoque nimis politice tribuit Augusti sapientiæ, aut præstantiæ Monarchiæ, quod cum antea Romani ne decennium quidem in pace vixerint, is quinquaginta annos pacatè Rempub. & Imperium administrauerit, cæterisque id ipsum reliquerit tranquillum. Optandum igitur erat, vt totum hoc quicquid fuit, Diuinæ dispositioni tribuisset, quæ Romanum Imperium præparauerat, totque ante secula per Esaiam prædixerat. Vt Roma (in-
» quit S. Leo primus) per sacram B. Petri sedem
» caput orbis effecta, latius præsideret religione
» diuina, quam potestate terrena. Quamuis e-
» nim multis aucta victoriis ius imperii tui terra
» mariq; protuleris minus tamen est, quod tibi
» bellicus labor subdidit, quam quod pax Chri-
» stiana subiecit. Dispositio namq; diuinitus o-
» peri maxime congruebat, vt multa regna vno
» confœderarentur Imperio, & cito peruios ha-
» beret populos prędicatio generalis, quos vnius
» teneret regimen ciuitatis. Hæc autem ciuitas
» ignorans suæ prouectionis auctorem, cum o-
» mnibus pene dominaretur gentibus, omnium
» gentium seruiebat erroribus, & magnam sibi vi-
» debatur assumpsisse religionem, quia nullam

re-

respuebat falsitatem. Vnde quanto erat per diabolum tenacius illigata, tanto per Christum est mirabilius absoluta. Hæc D. Leo: quæ vtinam Bodinus in Monarchia Augusti considerasset. Sic enim humanæ Diuinam administrandi rationem præposuisset.

Et caput quintum libri sexti id maxime cōtinet, vt ostendat, in successione Monarchiam rectius, quam in electione consistere, ac durabilem fore Pontificatum, itaque multa passum esse, quoniam eliguntur, non succedunt generatione carnali Pontifices. Videlicet, si succesisset puer filius Pontifici demortuo, hic Ecclesiam vniuersam regere, creare Archiepiscopos, Episcopos, Cardinales, ipse non Sacerdos pro tribunali sedere, per tutores id agere debuisset. Quæ vt sunt absurdissima (præsertim in plenitudine temporis) sic dici permittuntur ab iis, qui politica lance diuinas res pendunt, vt in barathrum temeritatis corruāt. Quid ergo? Christus sapientia æterni Patris minus in Ecclesiæ regimine statuendo vidit, quam Bodinus? minusq; Christianæ Reipubl. Christus quam ille cauit, cum Dominus & virgo nasci ac mori, ac Petrum cælibem Pontificatui præfecerit, cui itidem alij fuerunt hactenus subinde suffecti? At tamen Monarchia hæc, quam Dei filius instituit, vniuerso mundo oblatrante & obsistente sexdecim secula stetit, tantoq; latius Christiani fines propagauit Imperii, quanto hæresis, perfidiaq; illud acrius hodieq; oppugnant, certissimo

li. 6. c. 5.

mo indicio firmitatis eius quam requireba[t] quæ futura in sæc[u]lum erat fi[r]mamentu[m] columna veritatis. Sed & ostendat Bo[dinus] quam firma successione sub[si]stat Lutheri, & [a]liorum hæreticorum regnum, qui pro[pa]ganæ carnalium filiorum, quot capita, tot hy[dras] posteritati reliquerunt.

Cæterum quod ad periculum attinet, quo Pontificii interregni tempore aliquando c[on]tigit, nescit iste, sic diuina in terris regia Deo vt cum libertam hominum voluntatem non [to]llat, (quam etiam quotiescunque peccat, no[n] finit impune abire) nihil tamen hinc perea[t] [sta]bilitatis Ecclesiæ, cum & in iis qui parent[um] carnalib. successere, peiora sæpius, diuturnio[r]aque mala, euenerint.

Eodem rursus capire adjicit, Eugeniũ qu[ar]tum Pont. Max. à Concilio Basiliensi excom[municatum], & Pontificatu spoliatum. At quo[d] Eugenius non errauerit, neq; in hæresim i[nci]derit, idem Concilium Basileense Lausann[æ] continuatum ostendit, quod acta sua prio[ra] irritauit & Nicolaum quintum Eugenij suc[ces]sorem, vti verum Pontificem, veneratum est, quemadmodum ex literis eiusdem Nicolai cognosci potest.

Ex his igitur vir quisque prudens intelliget, quam circumspecte versandum sit, quidquid [a] Bodino scriptum est. Neque vero quidquam attigi de libera in filios iurisdictione, quam parentibus restituendam esse, etiam ad necem

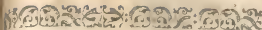
di[.]

differit ex vetere Testamento Id enim si expediuisset, vel Dei filius exposuisset, c i cura, ô tantum vsque ad atramentum (vti Bodino) sed vsque ad sanguinem fuit de nobis vel apostoli meliore spiritu, quam fuit Bodinus, afflati, per vniuersum terrarum orbem docuissent. Ac certe Euangelicam mansuetudinem haud decebat, vt patres dira illa, quæ etiam in Scythis reprehenduntur, supplicia de filiis sumerent. Facerent hoc leges, si faciendum sit, & gratiæ Diuinæ nitor ne immanitate tollatur. Et vero pleraque alia sunt, quæ Bodinus refert de aliis seu Regnis, siue rebus publicis, quæ cum non ita sint, condonari possunt homini ex tanta rerum mole fatigato, neque semper vera ab omnibus inaudienti. Ac tamen haud tacendum est non recte fecisse, qui quum in pluribus de Repub. Veneta fuisset hallucinatus, cum adiecerit, solere a Venetis eligi Duces minus prudentes, quiq; aliis virtutibus careant. Quod falsum est. Si enim spectasset qui hoc seculo, eoq ipso tempore, quo libros istos de Republ. scribebat, principem locum obtinuerunt, sententiam, & verba mutasset. Quippe viri præstantissimi aut armis, aut vitæ sanctitate, vel sapientia, & vsu rerum delecti sunt, quales fuere præter alios multos, Priuli, Triuisanus, Mocenicus, Venerius, Nicolaus de Ponte, quique nunc præsidet, Paschalis Ciconia, qui cum sapienter, & pacate decennium Cretam, & Orientalem illam ditionem administrasset,

vitamq;

vitamq; vixisset innocentem, nō minus a
nistrationi Reip. quam propagandæ pietat
operam. At quoniam hi de Rep. libri mag
rerum politicarum supellectilem habent, qu
plures allicit ad legendum, videant quibus an
marum salus potissimum incumbit, num se
danda esset opera, vt quam primum non so
purgare itur, rum etiam ea apte insererent
quæ in Religione Catholica, & pietate firma
Principum, & Politicorum animos possent
Quod sane maximum esset ad Dei gloriam o
peræ pretium.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN MACHIAVELLI PRINCIPEM.

FINIS.